

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

LANTOS-KISS ANTAL

KÁRPÁTY CSILLA

DÜMMERTH DEZSŐ

TOLDALAGI PÁL

MÁNDY IVÁN

KARAY LAJOS

JOSÉ-MARIA DE HEREIDA

DIEGO FABBRI

MIHELICS VID

KISS ISTVÁN

íráσαι

1960 JANUÁR

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Lantos-Kiss Antal</i> : Albert Schweitzer életműve	1
<i>Kárpáty Csilla</i> : Búcsú, Álom, Faluszélen (Versek)	14
<i>Dümmerth Dezső</i> : A befejezetlen szimfónia (Jegyzetek a Schubert-műhöz)	15
<i>Toldalagi Pál</i> : Tavasztól őszig, Álom és valóság között, Szakadék szélén (Versek)	23
<i>Mándy Iván</i> : Borbély a házban (Elbeszélés)	24
<i>Karay Lajos</i> : Vers, semmiből; Kalapáld ki ásód; Augusztusi szemlélődés (Versek)	30
<i>José-Maria de Hereida</i> : Szieszta (Vers)	31
<i>Diego Fabbi</i> : Jézus pere (Drámarészlet)	32
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	39
A kis út (<i>Kiss István</i>)	44

A P L Ó

Az új kétnyelvű szertartáskönyv-tervezet második része (47); A szeretet illamtana (48); Az olvasó naplója (51); Színházi órjázat (54); Képzőművészet (57); Zenei jegyzetek (59); Két vak (61); Jegyzetlapok (62)	47
--	----

Felelős szerkesztő:

S í k S á n d o r

Szerkeszti: Rónay György

Főmunkatársak: Belon Gellért, Doromby Károly, Mihelics Vid, Possonyi László,
Radó Polikárp

Felelős kiadó: Saád Béla

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

ALBERT SCHWEITZER ÉLETMŰVE

Az egész művelt világ nagyrebecsülő tisztelettel köszönti a nyolcvanötödik születésnapját ünneplő Albert Schweitzert. Megtisztelő feladatnak tartjuk, hogy ebből az alkalomból bemutassuk őt a magyar katolikus közönségnek.

Nálunk egyesek a rádió orgonahangversenyeinek műsorából ismerik nevét; mások az újságokból tudják, hogy ez a Nobel-díjas tudós ismételten sikraszállt a világbéke ügyéért, tiltakozott a fegyverkezési verseny és az atomháború ellen. Igen sokan azonban még névszerint sem ismerik őt. Míg más nagy emberről egy-két szóval elmondhatjuk, hogy az illető kiváló államférfi, hadvezér, tudós, író vagy művész, Albert Schweitzer egyéniségét — nem hiába nevezik sokoldalúsága miatt Albertus Universalisnak — nem foghatjuk így marokra. „*Albert Schweitzer minden ember barátja*” — mondja róla Pablo Casals. „*Végre egy nagy ember ebben a tragikus évszázadban!*” — hódol előtte Einstein. Gilbert Cesbron pedig figyelmezteti a ma emberét, különösen a fiatalokat: „*El ne mulasszátok a találkozást Albert Schweitzerrel!*” Mi találkozni és megismerkedni akarunk vele. Egyéniségét már előre rokonszenvessé teszi előttünk, hogy korunkban, mikor sok szívben kihűl a szeretet, élete a felebaráti szeretet hőskölteményét pergeti le előttünk, s mint egyik életrajzírója, Emil Lind tanúsítja, pályafutása „*üzenet, mely követel és figyelmeztet, lelkünkön kopogtat és Jézus követésére szólít*”.

Schweitzer a tettek embere, nála az elméleti fejtegetéseket mindig megelőzi a cselekedet. Próbálkozik, küzd, megvalósít, s azután a tettekből leszűrt tapasztalatait feldolgozza elméletté. Epp ezért mielőtt széleskörű munkásságát és eszmevilágát tanulmányoznánk, előbb életrajzával kell megismerkednünk. Fordulatos pályafutásának mozzanataiból szövődik össze és csak innen érthető igazán különleges, egyedülálló életműve. Jól tudták ezt azok a vállalkozók, akik Schweitzer életéről egész estét betöltő színes filmet készítettek. A film, amelyben Schweitzer maga beszéli el élettörténetét, sok barátot szerzett neki és sok jótévőt toborzott műveinek támogatására.

Egy kisfiú elindul

Albert Schweitzer a felsőelzászi Kaysersbergben született 1875. január 14-én. Atyját, aki evangélikus lelkész volt, fia születése után nemsokára Günsbachba helyezték. Itt töltötte Albert gyermekéveit, ehhez a községhez fűződnek legkedvesebb emlékei, ezt tekinti szülőföldjének. A sovány, csenevész gyermek sok keserűséget szerzett a szülőknek. Mindenki szájalommal nézgette. Sokan megjósolták, hogy nem marad életben. Ebből a sápadt és vézna fiúcskából lett a birkózóbajnok-erejű, elnyúlhatetlen egészségű Albert Schweitzer, aki még most, nyolcvanötéves korában is tevékeny, átlagonfelüli szellemi és testi munkát végez. Egészségét a günsbachi kitűnő levegőnek és a belédiktalt sok tejnek tulajdonítja.

Elzászi származása magában véve előnyt jelentett számára, hiszen már gyermekkorában elsajátította, később egyforma tökéletességgel használta szóban és írásban a német és francia nyelvet. E két nyelv segítségével világszerte, széles tömegekkel meg tudta értetni magát.

Gyermekkorát döntő mértékben vallásos élmények és benyomások szövik át. Az édesanyjától tanult első imádságoktól kezdve, az édesatyjától kapott

hitoktatáson át a konfirmáció lélekemelő órájáig apró, gyermeki élmények és meglátások útján szüremkedik lelkébe a természetfeletti világ. A harangszó, a templomba sereglett, ünnepi viseletbe öltözött nép, az orgonazúgás és az áhítatos koráléneklés komolyító hatást tett rá. Élete delén írja: „Az istentiszteletekből, amelyeken gyermekkoromban résztvettem, magammal vittem az életbe a csend és az összeszedettség igényét, amely nélkül életemet el sem tudom képzelni. Ma is örömmel tölt el mindig, ha szülőföldem templomába léphetek.”

A kis Albert vallásos érdeklődése sokban különbözik más gyermekek vallásosságától. Míg a gyermekek általában egyszerűen elfogadják és elhiszik a hitoktatótól hallottakat, ő gondolkodik, összefüggéseket keres, nehézségeket talál, kérdéseket fogalmaz és feleletet vár. Édesatyjának fogas kérdéseket tett fel. Egyik nyáron majdnem öt héten át úgyszólván állandóan esett az eső. Albert szóvá tette: Miért, hogy még csak az ablakig sem ér a víz, mikor a Biblia szerint a negyvennapos eső hegyeket is elborító vízfőzött idézett elő? — Legkedvesebb bibliai története: a napkeleti bölcsek látogatása. Itt is kifejezte elégedetlenségét: Hogy lehet az, hogy a keleti bölcsek olyan nagy utat tettek meg a betlehemi Gyermekhez, s látogatásuk után egyszerűen hazamentek és többé nem törődtek Jézussal? Azt sem értette, hogyan szegényedhetett el a szentsalád, ha előzőleg a napkeleti királyoktól dús kincseket kaptak ajándékba. A pásztoroktól is rossznéven vette, hogy akik karácsony-éjszakán oly örömeztve siettek Betlehembe, később nem lettek Jézus tanítványai... Mint-ha a későbbi világhírű gondolkodó, Jézus életének szenvedélyes kutatója jelentkeznék itt miniatűrben, a kisgyermek problémaállításában és válaszkérésében.

Igen fontos mozzanatra kell itt rámutatni. Günsbachban, akárcsak Elzász számos helyén, a protestánsok és katolikusok egyenlő joggal használták ugyanazt a templomot. Ahol tehát protestáns korálok és igehirdetések hangzottak el, ugyanabban a templomban meghatározott órákban a katolikus hívek gyűltek össze szentmisére, Isten imádására. A templom ilyen közös használata természetesen megkívánta mindkét egyházközség hívei részéről a jóindulatot, békét és türelmet. Áskálódás, ellenszenv, a más vallást követők megvetése és gyűlölése ismeretlen volt ezen a helyen. Így szívódott fel Albert lelkében a katolikus vallás tisztelete, s a meggyőződés, hogy a keresztények közt fennálló úgynevezett felekezeti különbségnek és elfogultságnak egyszer el kell tűnnie. Minden igaz kereszténynek a közeledést, az ellentétek kiküszöbölését és egységretörekvést kell munkálnia.

Minden gyermek képzeletét és regényes hajlamát megragadja a miszsiók kalandos világa. Albert édesatyja minden hónap első vasárnapján, délután missziós istentiszteletet tartott, s ilyenkor részletesen beszélt a távoli világreszekbe, a pogányok közé ment hittérítőkről, áldozatos munkájukról, felolvastott a híres Casalis misszionárius emlékirataiból. Albertet is meghatotta a hittérítők életáldozata, megérintette a messizi tájak és a félévad népek üzenete. Ha a nem messze fekvő Kolmar városban járt, mindig megtekintette Bruat admirális emlékművét. A szoborcsoport egyik mellékalakja, amely egy herkulesi termétű, magába mélyedt, szomorú tekintetű néger legényt ábrázolt, különösen megragadta. A négeralak arca elnyomatásról, a sötét világgrész nyomoráról beszélt neki. Schweitzer felnőtt korában is sokszor elzarándokolt a szoborhoz, amely mozdulatlanságában és hangtalanságában is üzenetet közvetített hozzá és későbbi missziós hivatása kialakításában kétségtelenül előkészítő szerepet játszott.

Még iskolába sem járt, atyja a hosszú zongorához ültette és megkezdte a fiúcska zenei oktatását. A kis lurkó a hangjegyekből nem szívesen gyakorolt, viszont annál gyakrabban billegtetette a zongorán a közismert korálok és népdalok dallamát a saját rögtönzésű, kezdetleges összehangosításban. Mikor is-

kolába került, semmiképpen sem tudta megérteni, hogy az énekórán a tanítónő kottából betűzeti és egy ujjal veri ki a billentyűkön a korálok dallamát. Hiányérzete támadt, kínoztta a kiegészítő összhangok hiánya. Viszont mikor először hallott karéneket és fúvószenekart — mint írja —, a falhoz kellett támaszkodnia, hogy eszébe ne vesse a boldogságtól és gyönyörűségtől. Nyolcéves korában már a templomi orgonához ültették; kilencéves korában először helyettesítette az istentiszteleten az orgonistát. Az orgona iránti rokonszenvét anyai nagyatyjától örökölte, aki ugyancsak evangélikus lelkész volt, kitűnő orgonajátékos és orgonaszakértő hírében állott. Amint a nagypapa időt és pénzt nem kímélve nagy utazásokat tett, hogy minél több orgonával megismerkedhessék, vagy hogy egy új orgona tervezésénél véleményt nyilváníthasson, Albertet is nemcsak a hangszer ünnepélyes hangjai bővítették el, hanem a hangszer felépítése és berendezése is érdekelte.

Az iskolai tanulás nem izlett neki. Sohasem volt kiváló tanuló. Az írással és olvasással még csak megbarátkozott, de a számolást nem szerette. A fogalmazásban azonban mindig első volt az osztályban. Ettől függetlenül minden évben keserves gyötrelmet jelentett számára és sírásra indította, hogy a karácsonyi ünnepek után édesatyja dolgozósobájában újévi jókívánságokkal fűszerezett leveleket kellett írnia a rokonoknak, megköszönve a kapott ajándékokat. A fogalmazás ilyenkor nehezen ment. A nyomasztó levegőjű, könyvszagú szobába behallatszott az ablakon át a vidáman korszolyázó gyermekek önfeledt kiabálása, s neki ki kellett izzadnia a sok Tante és Onkel, s a kereszt-szülők számára a bevezetést, tárgyalást és befejezést helyesen kivitelező, helyesírási hibától és tintafolttól mentes leveleket. Esetleges hibákért megtorlásképpen néhány atyai ütleget és a pincébezárás réme fenyegette. Ez a kényszerű levélírási gyakorlat is pompás előiskola volt Schweitzernek, aki később épp a könyvhalmazok közt érzi jól magát, s öregkorában is rengeteg válaszfalevelet ír gyöngybetűs kézírásával a zsákszámba érkező levelekre.

A gyermekéletben apró fájdalmak és szenvedések is adódnak. Ezek közül mint különösen mély sebet ejtő élményt említi az első kiábrándulását. Albert a felnőttektől hallotta, de tulajdonképpen nem értette ezt a szót: Nyomorék. Úgy hitte, ha valaki nem tetszik az embernek, akkor azt az ellenszenves embertársat nyomoréknak nevezzük. Mivel az új tanítónő nem nyerte meg a tetszését, bizalmas barátjának, egyik iskolatársának megsúgta: „*A tanítókis-asszony nyomorék! Érted? De ezt ne mondd meg senkinek!*” Az iskolatárs azonban a legelső alkalommal feljelentette és elmondta, hogy mit mondott Albert a tanítónéniről. Az úgy simán, verés nélkül elintéződött. Albert azonban első ízben tapasztalta, milyen fájdalmas, ha visszaél valaki az ember bizalmával, s milyen megvetést érdemlő dolog az árulás. Sok későbbi csalódásához ez a gyermekkori kiábrándulás szolgáltatta a bevezetőt, s mind között ez volt a legfájdalmasabb.

Nagyon fájt neki, hogy szülei „társadalmi helyzetükhöz illően” szép ruhában járatják, s mivel így ruházatával különbözött a többi iskolásgyerektől, azok csak „úrficskának” csúfolták őt. Az úrficska semmiképp sem akart a gúnyolódás célpontja lenni, s ezért az otthon kapott verést is vállalva, sok könnyhullatás árán elérte, hogy hétköznap ő is facipőben járhatott, és kalap helyett olyan fülre lehajtható sapkát vettek neki, amilyent a parasztyermekek viseltek. Hamarosan rájött arra is, hogy ha neki rosszul esik a gúny, akkor másokat is meg kell kímélnie az ilyen megszégyenítéstől. A környékben mindenki ismerte a szürke szakállú, szeplős Mózsit, a zsidó vándorkereskedőt. Valahányszor számárhúzza kordéjával megjelent az utcán, a gyereksereg körülugrandozta s a község határáig kísérte. Lökődtek az öreget, gúnynevet kiabálva a kaftánját cibálták. Albert is részt vett ebben a gúnyolódásban. Egyszer feltűnt neki, hogy az öreg ember egy szót sem szólt rájuk, csendesen

baktatott állata mellett. Ha meglökték, vagy ruháját durván rángatták, hátrafordult és mintegy megértve és megbocsátva a gyermeki csínytevést, rámosolygott a gyermekekre. Albertet leszerelte ez a magatartás. Valami nagyot és hősieket fedezett fel ebben az emberben, aki a sértésre szelídséggel, türelemmel és hallgatással felelt. Többé nem vett részt a gúnyolódó kórusban, s bár Mózsai uzsorás hírében állott, gimnázista korában is kalapotemelt előtte, kezét fogott vele és elkíserte egy darabig. Schweitzer később így emlékezik meg róla: „Mózsitól tanultam meg elsősorban, mit jelent hallgatni az üldöztetésben. Igazi nagy nevelőmmé lett ő. Még ma is előttem áll megbocsátó mosolyával és türelemre int, mikor dühöngeni és tombolni tudnék”.

Ez a tapasztalatszerzés beláttatta vele, mennyire szívtelen és kegyetlen az, aki embertársának fájdalmat okoz. Újabb élmények arra is megtanították, hogy hasonló szívtelenség az állatok kínzása is.

A szomszéd fuvaros apró szolgálatokért viszonzásul gyakran megengedte, hogy Albert egyedül hajthassa a lovakat. Egy téli délután szánba ülve hajtott végig a főutcán. Valamelyik házból dühös kutya rohant elő, egyenesen a lónak. A fiú indokoltan látta, hogy a csaholó kutyára sujtson. Jól célzott; az ostornyéllal teljes erővel, pontosan a kutya szemébe ütött. Az állat abban a pillanatban üvöltve elterült és hempergett a hóban. A szánkázás véget ért, s Albert hetekig nem tudott szabadulni ettől az élménytől, a szenvedő állat kínos vonításától. — Más alkalommal kivénült, sovány lovat fogott a fuvaros a kocsiba, s engedte, hogy a fiú ezzel kocsikázzék. Albertet elragadta a hajtószenvédély és állandó ostorcsapásokkal rohanásra kényszerítette az állatot. A száguldás élvezete egész elvakította a gyermeket, s újabb ütlegekkel bízatta a lovat. Mikor azután hazaérve, levette a szerszámot a veritéktől gőzölgő, ziháló állatról, egy szempár meredt rá: az agyonhajsolt, kimerült, az emberi szeszélynek teljesen kiszolgáltatott ló fáradt és vádoló tekintete. A fiú elszégyelte magát és némán bocsánatot kért az állattól.

A nyolcéves Albertet Henrik nevű pajtása az erdőbe csalta, hogy ott madarakra vadásszanak. Mint vadlesre vonuló indiánok, rejtőztek a bokrok között. Csakhamar zsákmány kínálkozott: egész madársereg csevegett a közeli fán. A nagyobbik fiú követ tett a parittyába, átadta Albertnek és ráparancsolt, hogy célozzon. Lelkiismeretfurdalással ugyan, de mégis engedelmeskedve a rossz barátának, Albert célba vette az egyik madarat. Éppen megfeszítette a parittyá kirepítő szalagját... Ebben a pillanatban megszólalt a templomtoronyban a harang: az első harangszó a vasárnap délelőtti istentiszteletre. A pap fia számára a harangszó az ég szavát jelentette, most is ezt hirdette neki: Ne ölj! Eldobta a parittyát, szétrebbentette a madarakat, s a rossz pajtás gúnyos nevetésével nem törődve hazarohant. Ez a nap tanította meg arra, hogy félretéve minden emberi tekintetet, nem törődve a gúnnal és megvetéssel, mindig a lelkiismerete szavát kövesse. Túl volt már a hetvenedik évén, mikor egyszer születésnap ajándéku hanglemezzel lepték meg. A hanglemezre a günsbachi harangok ünnepi kongását vették fel. Az ismerős harangszó szavára ez a nagy ember, ez a világszerte ünnepelt kiválóság imára kulcsolta kezeit és elérzékenyült. Talán gyermekkori nagy kísértése jutott eszébe. A madárvadászatra indult kisfiúból lett a milliók által tisztelt Albert Schweitzer, aki egy hangyát sem tudna megölni, aki esküvel kötelezte magát az élet mentésére, s akinek bölcsészetében az élet hódolatos becsülése, az *EHRFURCHT VOR DEM LEBEN* a vezéreszme.

Schweitzer gyermekéveinek és serdülőkorának történetét elragadóan kedves könyvben írta meg. A mű svéd nyelven jelent meg először. Ma már több országban kötelező olvasmány az iskolás ifjúság számára. A könyv e szavakkal zárul: „Mérhetetlen mély igazság rejtőzik Jézus fantasztikus szavában: *Boldogok a szelídek, mert övék lesz a föld.*”

A gimnáziumi padtól az egyetemi katedráig

Középiskolai tanulmányait a mülhauseni gimnáziumban végezte. Jó közepes tanuló volt, különösen a történelmet és a természettudományokat kedvelte. Hatással volt rá a latin és görög nyelv tanára, aki a nyelvtanítás mellett ízelítőt adott az ókori filozófiából és betekintést nyújtott az újkori nagy gondolkodók eszmévilágába is. A serdülő Albertet valóságos olvasási láz fogta el; éjszakába nyúlóan olvasta féltett könyveit. Újságot is szívesen olvasott, különösen a politika érdekelt. Sok feddést kapott azért, hogy beleszól a felnőttek társalgásába, vitákat idéz elő és az idősebbeket sokszor sarokba szorítja meglepő kérdéseivel és csavaros okoskodásával.

A középiskolás évek legfontosabb eredményét Albert zenei tehetségének kibontakozása jelenti. Szállást és ellátást nagybátyjától s annak feleségétől kapott. A gyermektelen házaspár keményen fogta és ellenőrizte a serdülő diákot. A szigorú Sophie asszonyosság minden ebéd és vacsora után a zongorához terelte Albertet, s ha tetszett neki, ha nem, gyakorolnia kellett. „*Nem tudod, mire lesz jó valamikor az életben a zenetudásod*” — szokta mondani. A fiú zenei oktatását a református templom orgonistája, Eugen Münch vette át, aki a berlini zeneművészeti főiskolán szerezte diplomáját, s a Bach-kultusz lelkes híve volt. Albertet tehetségnek találta és csakhamar az István-templom három billentyűsörös, 62 regiszteres orgonáján gyakoroltatta. Az ifjú orgonista tizenhat éves korában már hangversenyen szerepelt: Brahms requiemjét adta elő a templom énekkara, zenekari kísérettel; a mű orgonaszólamát Albert játszotta. Mülhausenben hall először operaelőadást, a Tannhäusert. Később Strassburgban a Parsifalt élvezi, majd megtakarított pénzen Bayreuthba utazik az ünnepi játékokra, s ott a tetralógiát hallgatja. Wagner rajongója lesz.

1893 őszén a strassburgi egyetem hittudományi és bölcsészeti karára iratkozott be és szorgalmasan végezte párhuzamos tanulmányait. Az egyetem színvonalas, nagyrészt fiatal erőkből álló tanári kara nem magolásra, hanem önálló tudományos kutatómunkára nevelte a hallgatókat. Albert a lelkészjelöltek kollégiumában lakott. Egyetemi ismeretszerzésével egyidejűleg zeneelméletet is tanult; különösen az ellentétben nyert alapos kiképzést. Ugyanekkor barátságot kötött volt mülhauseni zenemestere bátyjával, Ernst Münch orgonaművész-karnaggal, aki Strassburgban sorozatos Bach-hangversenyeket rendezett. A kantáták és passiók próbáin Albert játszotta az orgonaszólamot, amelyet azután a főpróbán és az előadáson vendégművész játszott. Később a hangversenyeken is Albert orgonált. Strassburgi évei alatt hatvan Bach-kantáta bemutatóján szerepelt. Ily módon közvetlenül megismerkedhetett Bach műveivel — a Mester összes műveinek köteteit egy antikvárius útján 200 márkáért sikerült megszereznie —, a partitúrák fölött sokszor beható megbeszélést folytatott a karnaggal, avatott vezetés alatt elsajátította Bach stílusos tolmácsolását. Csak kitűnő egészségének és teherbíró idegzetének köszönhette, hogy a hittudományi, bölcsészeti és zenei tanulmányokkal járó fokozott szellemi munkát és a hangversenyekkel, próbákkal járó sok éjszakázást és izgalmat bírta. Hittudományi államvizsgálója eredménye alapján tanulmányi ösztöndíjat kap. Ezt párizsi tartózkodásra használja fel. Bölcséleti előadásokat hallgat a Sorbonne-egyetemen. Charles Widor orgonaművész, konzervatóriumi professzor magántanítványa lesz és — nagy öröme — a Notre Dame és Saint-Sulpice kiváló orgonáin tanulhat. Berlinbe megy, ott könyvtári kutatásai során a szellemi élet kitűnőségeivel, neves filozófusokkal kerül kapcsolatba.

Visszatérve Strassburgba, Kant vallásbölcséletéről írt értekezésének benyújtása után a filozófia doktorává avatták. Utóbb, második teológiai vizsgája után a Miklós-templom segédlelkészévé nevezték ki. Kevés elfoglaltságot kívánó beosztása lehetővé tette, hogy gyakran Párizsba utazhasson. Folytatta

orgonatanulmányait Widornál, német nyelvű irodalmi és filozófiai előadásokat tartott a Société des Langues Étrangères-ben. 1900 nyarán megtekintette az oberammergaui passiójátékokat, — megismerkedett Cosima és Siegfried Wagnerrel. Ugyanebben az évben megszerezte a hittudományi licenciátus fokozatát. Az Úrvacsora-problémáról írt értekezése alapján a strassburgi egyetem magántanárává nevezték ki. Az egyébként szabadgondolkodó tanári kar egyes tagjai tiltakoztak magántanári képesítése ellen, mivel történelmi kutatómódszerét zavaró hatásúnak és veszedelmesnek ítélték. 1902-ben mégis sor került „A János-evangélium Logos-tana” című bemutatkozó előadására. Ettől kezdve meglepően gyors egymásutánban jelentek meg tudományos munkái. A Jézus-élete-kutatás történetét, majd Pál apostol Krisztus-misztikáját feldolgozó munkáira Oxford és Cambridge szakemberei is felfigyeltek. Orgonatanárának ösztönzésére előbb francia, azután német nyelven megjelentette Bach életművét ismertető monográfiáját. Munkái kivétel nélkül elmélyült kutatómunka gyümölcsei. A Jézus-kutatás története pl. 650 oldal; az angol fordítást is beleszámítva eddig nyolc kiadásban jelent meg. A Bach tanulmány német kiadása 790 oldalas kötet, eddig 70.000 példányban jelent meg. Tudományos műveknél rendkívüli siker! Harmincéves korában olyan eredményekre és alkotásokra hivatkozhatott, amelyekre öszhajú tudósok is büszkén tekintenéek vissza életük alkonyán.

Ha meggondoljuk, hogy minden vasárnap a templomban prédikált, hétköznap egyetemi előadásokat tartott, közben könyveit írta, a párizsi Bach-Társaság hangversenyeinek állandó szolista volt, Barcelonában hangversenyezett — azt kell mondanunk, hogy túllépte az emberi teljesítőképesség határát. Nem is csoda, hogy ebben az időben a kimerültség jelei mutatkoztak rajta. Pedig a felsoroltakhoz 1905-ben még újabb elképesztő vállalkozása járult: beíratkozott az egyetem orvostudományi karára hallgatónak. Lelkész, majd tanári állásáról lemondva elkészíti orvosdoktori értekezését „Jézus pszichiátriai megítélése” címmel. A kötelező kórházi gyakorlat elvégzése után Párizsban trópusi orvostani tanfolyamot hallgatott. Barátai és tisztelői eddig is fejesóválva vették tudomásul, hogy orvosi pályára készül; mikor pedig a doktorátus megszerzése után közzétette, hogy elhagyja Európát és az afrikai őserdőbe megy a négerek közé orvosnak, azt rebesgették, hogy Schweitzernek elment az esze. Szerintük csakis hibbaadt elme képes arra, hogy feladja jól indult egyetemi pályafutását, tudományos őrhelyét és hűtlenül félbeszakítsa fényesen felfelé ívelő művészkarrierjét.

Schweitzer életrajzírói egyöntetűen megállapítják, hogy már gyermek-kora óta lappangott benne a misszionárius hivatás. Egyetemista korában megragadta őt egy missziós folyóirat megrendítő felhívása, mely sürgősen segítséget kért a missziós területeken orvosi gondozás nélkül szenvedő és pusztulásra ítélt négerek számára. Ekkor érlelődött meg benne az elhatározás, hogy harmincéves korától fogva az emberek közvetlen szeretetszolgálatára szenteli életét. Számára az orvosi pálya tehát nem kenyérkeresetet jelentett, hanem teljes önatadást a szenvedők gyógyítására.

Mindez igaz. Mégis aligha tévedünk, ha Schweitzer gyökeres fordulatot hozó elhatározása mögött bizonyos elkedvetlenedést, következménylevonást és menekülésvágyat sejtünk. Tény ugyanis, hogy a Jézus-élete-kutatás történetéről kiadott teológiai munkája, amelyben a történelmi Jézus alakjának meghamisításával vádolja az utolsó másfél évszázad protestáns hittudományát, szaktudósok körében kínos feltűnést és ellenszenvet keltett. A fiatal tudós szemléletét és kutatómódszerét többen eddig is veszélyesnek tartották, most lappangó akció indult pályájának megfűrására. Eretnekségről suttogtak, még kereszténységét is kétségbevonták. A mindenben igazságra törekvő tanárembert ez a meg nem értés nem tudta ugyan lesöpörni a katedráról, hiszen bel-

földön és külföldön is éppen ezt a vitatott művét sok szakember elismeréssel fogadta — mégis elérkezettnek látta az időt, hogy az elméleti teológia után áttérjen a gyakorlati teológiára, a krisztusi szeretet szolgálattal és tettekkel történő hirdetésére. Mielőtt elhagyta volna hazáját, búcsúzásul még egy tördőfést kapott ellenzői részéről. Mikor ugyanis felajánlotta szolgálatát a Párizsban székelő evangélikus misszióknak, ott csak azzal a feltétellel akarták munkáját igénybe venni, ha egy bizottság előtt vizsgát tesz igazhitűségéről. Ezt a feltételt a nagy teológus visszautasította. Később csupán ígéretet vettek tőle, hogy a misszió területén kizárólag orvosi munkát végez és nem fog prédikálni. Schweitzer nem akart reformátor lenni a reformációban, s nem kívánt felcsapni szekta-alapítónak. Kezét adta tehát arra, hogy a négerék előtt nem fogja az ígét hirdetni. Tudta, hogy az előszóval történő evangélizáció helyett a tettei fogják Krisztust hirdetni a bennszülötteknek.

Mindezeket — bár csupán röviden, mégis világosan érintve — maga Schweitzer mondja *Aus meinem Leben und Denken* című könyvében.

Kórház az őserdők és vizek között: Lambarene

Afrikába utazása előtt dr. Schweitzer megnősült. Felesége követte őt a feketék közé. 1913 márciusában indultak útra a bordeauxi kikötőből. 70 ládába csomagolt kórházi felszerelés és 2000 márka aranyban volt a fedezet a munka elindításához. A strassburgi egyetem tanárai, volt gyűlekezeti hívei, barátai s a párizsi Bach-Társaság hozzájárulása, valamint saját könyveinek és hangversenyeinek tiszteletdíjai teremtették elő ezt a felkészültséget.

Az egyenlítőől délre, Gabun francia gyarmat területén, az Ogowe folyó partján fekszik Lambarene település, amely ebben az időben fakitermelő központ volt, katolikus és evangélikus misszióállomással a közelben. A kormányzat 90 hektár földterületet utalt ki a kórház céljaira, s ezen előbb fákat kellett irtani, hogy építkezni lehessen. Tolmácson és néhány felfogadott munkáson kívül először csak hitvese volt Schweitzer munkatársa, mint ápolónő, gyógyszerész és konyhafőnök.

Ma már valóságos falunak nevezhető az őserdei kórház. Schweitzeren kívül legalább két sebészorvos, 8—10 európai ápolónő és a betanított bennszülött kórházi alkalmazottak egész csoportja végzi a munkákat. Ár-víz, éhínség, elhatalmasodott járvány súlyos fejezeteket iktatott a kórház történetébe. Az első világháború idején a franciák a német származású Schweitzer-házaspárt elhurcolták és internálták. A kórház teljesen tönkrement. A háború után mindent előlről kellett kezdeni. A Doktor veritéke tapad itt minden lépésnyi területhez. Az erdőirtásban, a gyümölcsös és konyhakert ültetésében, az Európából hozott kecskék, juhok, baromfiak nevelésében épp úgy részt vett, mint ahogy előmunkás volt a házépítésnél és megjavította az elromlott szivattyú gépezetét. Hogy önkéntes orvosok és ápolónők jöttek ide Európából többéves kórházi munkára, hogy az intézmény a kórház telepén 400, a két kilométerrel távolabb fekvő lepratelepen 300 személyt tud befogadni és élelmezni, a jegűjabb gyógyszerekkel kezelni, ez mind dr. Schweitzer egyénisége kisugárzásának és vonzókerejének, írói, művészi munkájának, nemzetközi tekintélyének és összeköttetésének köszönhető. A lepratelepet a Nobel-díjból fejlesztette mai méretűvé. Igaz, hogy hiányosságok is tapasztalhatók, pl. nincs a telepen villanyvilágítás, hiányzik a röntgenkészülék; igaz, hogy e hiányok megszűnnének, ha a Doktor az államnak vagy valamelyik egyházi intézménynek felkínálná kórházát — de Schweitzer mindennél fontosabbnak tartja a függetlenséget és a szabadságot, hogy kórházában

nincs semmiféle vallási vagy faji megkülönböztetés. Kórháza eredményesen harcol az álomkór, malária, beri-beri, lepra, vérhas, elefántkór és más trópusi betegségek ellen. Sebészete egészen kitűnő. Emlékezetes eseménye volt a műtőnek, mikor egy már járni sem tudó elefántkóros négert szabadítottak meg negyvenkilős daganatjától.

Európai ember nem bírja hosszabb ideig összeroppanás nélkül az egyenlítői éghajlatot. Ezért a Doktor és munkatársai három-négy évenként szabadságra mennek hazájukba. Tagadhatatlan, hogy dr. Schweitzer többnyire fáradtabban tér vissza Európából Lambarenebe, mint amilyen fáradtan szabadságra indult. A sok előadás, hangversenyezés, utazás, írói munka, mellyel kórháza anyagi fedezetét igyekszik biztosítani, minden idejét lefoglalja. Áldozatai közé tartozik az is, hogy le kellett mondania a házasságról. Felesége gyenge szervezete nem tűrte a trópusi éghajlatot, s ezért, valamint gyermekük nevelése érdekében visszaköltözött Európába. A házastársak csak Schweitzer európai szabadsága, vagy a feleség afrikai látogatásai alkalmával találkozhattak. A hű feleség ma már a kórház temetőjében pihen; kifejezett kívánsága szerint Afrikába szállították hamvait, férje állomáshelyére.

A kórház alapításáról, viszontagságairól, az őserdők és vizek népéről érdekesítő könyvekben számol be a Nagy Doktor. (Így nevezik őt a feketék. A Grand Docteur elnevezés az ő értelmezésük szerint ezt jelenti: Őreg Doktor. A fiatal orvosokat Kis Doktoroknak hívják.) Negyvenéves afrikai orvosi működését vezeklésnek és engesztelésnek szánja azért a tengernyi gonoszságért és bűnért, melyet a fehérek a feketék ellen elkövettek. A négereket gyermekded, szeretetreméltó, értékes jellemtulajdonságokkal rendelkező, fejlődésre alkalmas népnek tartja. Meghatja, ha beteget „*Merci Grand Docteur*” szavakkal fogadják orvosi szolgálatát, de nem botránkozik, ha a köszönet elmarad. Hálát és elismerést nem vár tőlük. Vallja és orvostársaival és az ápolónőkkel is beláttatta, hogy az őserdei kórházban végzett szeretetszolgálat — a négerek haláljától és köszönetétől függetlenül — önmagában bírja értékét és dicséretét.

A kórház látogatására érkező európaiak megfigyelték, és szóvá is tették, hogy a négerek sokszor visszaélnék a Doktor jóságával, becsapják és kihasználják őt, ahol csak tudják. Schweitzer ugyan fegyelmet tart a telepen és nem nézi szótlanul a rendbontást, mégsem csap le könyörtelenül és nem szab ki büntetéseket ilyen visszaélések esetén. Egy fiatal tanító, Guy Barthélemy és Charles Joy író Schweitzer szeretetművének tanulmányozására utaztak Lambarenebe, tapasztalataikról színvonalas könyvekben adtak igen tanulságos élménybeszámolót. Ők hamarosan meglátták a mű árnyoldalát. Szinte visszataszítónak találták a feketék restségét, megbízhatatlanságát, hazugságait, bosszúálló természetét. (Egy időben komolyan tartani kellett attól, hogy rosszindulatú merénylők megmérgezik vagy más módon elteszik láb alól a Nagy Doktort!) Schweitzer messze elnéz e hibák felett. Ő a jót, a nemeset fedezi fel a félvad emberekben; ezekhez a korlátolt, a nyomor, babonaság és tabuizmus által benső rettegésre itélt négerekhez érez küldetést. Mivel az övék akar lenni, szereti őket úgy, ahogy vannak; — ha szabad így kifejezni: szereti őket szőröstül-bőröstül. Embernevelő módszere: a türelem. Ez még a primitív emberek szemében is hódító és tekintélyt parancsoló erény. Lambarene szimbólum. Értelme ez: Szeretettel át kell hidalni az embert az embertől elválasztó szakadékok, félretéve vallási, faji, politikai, világnézeti ellentéteket. A küzdelmekben megöszült Nagy Doktor reméli, hogy példáját egyre többen megértik és követik. Meggyőződéssel hirdeti írásaiban: „*Mert bízom az igazság és a szellem erejében, hiszek az emberiség boldogabb jövőjében.*”

Az emberi haladás fáklyavivője

Az eddig felsorolt események csupán elkapott sugarak Schweitzer fordulatokban dúsgazdag pályafutásából és művéből. Élettörténete magában véve külön tanulmány; ismerete szükséges ahhoz, hogy e korszakos egyéniség méltatásába kezdhessünk.

Életművét az orgonához hasonlíthatjuk. Amint ebben az istentiszteleti célt szolgáló hangszerben a változatok közt ott szerepel a Vox Humana és a Vox Coelestis, de ha kell, a Tutti-regiszter bekapcsolja az egész művet, s hömpölygő hangorkán remegteti meg a falakat és lenyűgözi az embereket — tehetsége szelíd változatait ő is így szólaltatja meg egymás után. Ha kell, minden erejét beveti a célba és lélegzetelállító erőteljességgel érezteti meg, hogy élete végeredményben istenszolgálat. Még tetteire is pontosan ráillenek a Bach-művek tolmácsolásánál követett kedvelt tempói és zenei irányelvei: Legato, Moderato, Cantabile.

Döntő hatással volt rá a Bach és Goethe egyéniségével és életművével való megismerkedés. Sokan azt állítják, gondolkodása e két nagy lángelme világából táplálkozik. Valóban, meglepő a párhuzam Bach és Goethe, valamint Albert Schweitzer élete és eszmevilága közt.

Már származásában hordozza az „örökölt terheltséget”, az orgona szeretetét. Mesterei útján a hamisítatlan bachi hagyomány jutott el hozzá. Johann Sebastian Bach életéről és alkotásairól írt nagyszabású könyve a jelenkor legjelentősebb Bach-magyarázata. A lipcei Tamás-templom kántorában az Evangélium szellemében élő és muzsikáló zenetitánt látja. Feladatának tekinti, hogy gondolatait, műveit tolmácsolja az emberek előtt. Schweitzer mint előadóművész elsősorban Bach-játékos. A prelúdiumok és fugák, korárelőjátékok és tokkáták bemutatásában a hiteles játékra törekszik, mellőz minden hatásvadászást. Amikor kezei alatt elhangzik egy fenséges Bach-mű, a hallgatók kezei nem tapsra verődnek, hanem imára kulcsolódnak, mert Schweitzer orgonajátéka nem koncertbravúr, hanem istentisztelet. Hangversenyterem helyett szívesebben orgonál a templomokban és elvárja, hogy orgonaszámai közé karéneket, vagy egyházi tömegéneket iktassanak. Lambarene nem jelentett visszaesést művészi pályafutásában. A párizsi Bach-Társaság különleges összeállítású, fémből készült és orgonaszerű lábpedálokkal ellátott zongorát ajándékozott neki, s azon a Doktor minden este Bach-műveket gyakorol. Különben lambarenei szobájában készítette sajtó alá Bach orgonaműveinek gyűjteményes kiadását, saját jegyzeteivel és magyarázataival ellátva. Így a felnövekvő művésznemzedéknek átadja a hiteles értelmezést és segítséget nyújt a bachi orgonamuzsika stílusos visszaadására.

Goethe Faustját minden évben husvét táján szokta olvasni. A német Goethe-díj elnyerése arra indítja, hogy a költőóriással behatóan foglalkozzék. Goethe szülővárosában, a majnamenti Frankfurtban tartott emlékbeszédeiben és amerikai körútja során tartott előadásában egész újszerű meglátásban, saját megközelítésében mutatja be Goethét, a költőt, a természettudóst, a gondolkodót és az embert. Talán éppen Goethe szellemi rokonát akarta megbecsülni benne Frankfurt városa, mikor díszpolgárává választotta. Még egy másik figyelemreméltó mozzanat, hogy Schweitzer Goethe szókincsében találta meg a kultúrbölcsölete központi eszméjének kifejezésére szolgáló legtalálóbb megjelölést, az „*Ehrfurcht*” szót.

Bach és Goethe döntő hatásának elismerése után az igazság és a teljesség követeli, hogy hangsúlyozzuk Szent Pál apostolnak és Jézus Krisztusnak az említett szellemóriásoknál is nagyobb és sorsdöntőbb hatását.

Hogy Schweitzer azzá lett, aminek ma ismerjük, ennek az utóbbi hatásnak köszönhető. Pál apostol tüzetes tanulmányozása Jézus olthatatlan szeretetével telítette, valósággal lángba borította a fiatal Schweitzer lelkét. Jézus szeretete sürgeti őt is, hogy nagyot tegyen, hogy utakra és fáradalmaikra vállalkozzék Érte, hogy hirdesse nevét a pogányok előtt. Számára Jézus az életet jelenti; tanításából a lényeg, a szeretetet ragadja ki. Amint Szent Pál a korintusi levélben himnusz zeng a mindennél nagyobból, a szeretetről, Schweitzer is a szeretet mindenki által érthető nemzetközi nyelvén, tettei útján szól a világhoz. S amint az esti lepke a sötétség elől a világosság felé menekül és a fény körül kering, Schweitzer is, amióta tanulmány tárgyává tette Jézus életét, szavait, tetteit, szenvedését, nem tud szabadulni az Üdvözítő igézetéből. Egész élete Jézus körül köröz, az Imitatio Christi modern változata. Mintha Jézussal való találkozásának és szövetségkötésének élménye tükröződnék a Jézus-kutatásról írt, feltűnést keltett könyvének szárnyaló szavaiban: „*Mint Ismeretlen és Névtelen jön hozzánk, ahogy egykor a tenger partján odalépett a férfiakhoz, akik nem tudták, kicsoda ő. Ugyanazt az igét mondja: Te pedig kövess engem! És olyan feladatok elé állít, amelyeket megoldani akar a mi korunkban. Parancsol nekünk. És azoknak, akik engedelmeskednek neki, bölcsenek és tudatlanoknak egyaránt, kinyilatkoztatja magát mindabban, amit az ő közösségében béke, tevékenység, küzdelmek és szenvedések terén élnek, és kimondhatatlan titokként fogják megtapasztalni, hogy ki ő ...*”

Bach, Goethe, Szent Pál és Jézus világából, e szellemóriások ormairól nézi és ítéli meg Schweitzer a történeéseket, s míg a lapályt köd és felhők gomolygása nyomasztó sötétségbe borítja, ő napsütésben él és tudja, hogy a völgy felett is kisüt a nap. Akárcsak Spengler, a gondolkodó Schweitzer is látja a nyugati kultúra csődjét, megállapításaiban ott szerepelnek az Untergang, Zerfall, Vernichtung jellegzetes spengleri kitételei, de ő remél, elkerülhetőnek tartja az emberiség pusztulását. Álláspontja a kereszténység; etikájának alapeszméje az *Ehrfurcht vor dem Leben*, az élet becsülése és tiszteltbentartása. Kétkötetes kultúrfilozófiájával gondolkodásra akar nevelni, a szellemi erők fejlesztésére és mozgósítására biztat az erőszak és a túlhajtott fegyverkezés ellenében.

A mai emberben még ott rezegnek a második világháború borzalmas élményei és ugyanakkor kirajzolódnak egy lehetséges, minden eddiginél megsemmisítőbb háború aggasztó körvonalai. 1958 áprilisában Osló rádióállomása útján három megrendítő figyelmeztetést intézett Schweitzer a világhoz, elsősorban a felelős nagyhatalmakhoz. Ezekben felhívta a figyelmet a küszöbön álló veszélyre, amelyet nemcsak az atomháború, hanem az atomrobbantásokkal járó rádióaktív levegőszennyeződés is jelent. Követelte, hogy az atomenergiát a béke és az emberiség boldogulásának céljaira használják fel. Rámutat arra, hogy mindnyájan felelősek vagyunk a holnapért. A békét mindenképpen meg kell menteni. Békén azonban nem csak tagadást, nem-háborút ért, hanem a jóság és emberiség diadalát. Amint a háború — az ő kifejezésével élve — „*Entmenschlichung des Menschen*”, a béke a múlt bűneinek megbánása, jóvátétele, megbocsátás és kibékülés egymás irányában. Meg kell térnünk — hangoztatja — meg kell bocsátanunk egymásnak, hogy utat készítsünk a béke számára. Lambarene bennszülöttjei arcáról leolvassa a döbbenetet és a kérdést: Hogyan lehetséges az, hogy a keresztények, akik Jézus tanítását, a haladást és a kultúrát hozzák az elmaradt, műveletlen népekhez, egymást ölik, rombolnak és megsemmisítenek? Lambarene bizonyosságtétel az Evangélium és a jézusi szeretettörvény korszerűsége és megvalósítható-

sága mellett. Az őserdei Orvos éltető atmoszférája a béke. A multból örökölt jót, kultúrát, a szellemi élet kincseit meg kell őriznünk, tovább kell fejlesztenünk és az eljövendő nemzedékeknek át kell adnunk. Ezt az igazi békemunkát csak úgy tudjuk teljesíteni, ha előbb önmagunkkal is békét kötöttünk. Schweitzer bízik abban, hogy felülkerekedik ez a belátás, hogy a gonosz erők és gyűlöletösztönök helyén kibontakozik az emberibb ember koratavasz. Negyvenéves afrikai műve példa és útmutatás arra, hogyan lehet és kell az embereket átvezetni a felelősségmentes rettegésből a rettegésmentes felelősség életmegoldásába. Ezeket a tanításokat foglalja össze „Friede oder Atomkrieg” című könyve és ezt a békemunkát koszorúzta meg a neki ítelt Nobel-békedíj.

Isten küldöttje a XX. században

„Albert Schweitzert semmiképp sem szabad szentnek beállítanunk. Ő mindkét lábával szilárdan áll ezen a földön” — írja egyik osztrák méltatója, és e szavaival bizonyára tiltakozni akar a jámbor szólamok ellen, amelyek Schweitzert — természetszeretete miatt — Assisi Szentjéhez, illetve — emberszeretete miatt — Depaul Szent Vincéhez hasonlítják. E tiltakozással ezennel vitába szállunk. Mi katolikusok senkit sem avatunk életében szentté, még Albert Schweitzert sem. Egyszer mégis szóvá kell tennünk, mennyire megmerevedett, összeszűkült és vértelenné zsugorodott a mi köztudatunkban a Szent eszménye és általában az életszentség fogalma. Mi valahogy kaptafát gyártunk, „sablon” készítünk a lelki nagyság nem is éppen leglényegesebb vonásaiból, s aki beleillik ebbe a szabvány-formába, az szerintünk szent, aki nem illik bele, az nem szent. A kanonizált szentek története is mutatja, hogy Isten hívása sokszor éppen azokat szólítja az életszentség ormaira, akik hibákkal terheltek, nehéz természetek — akiknek életéből a harmónia hiányzik, s annak helyét annál több ferdeség és kisiklás ékteleníti — akik tehát a közfelfogás szerint egyáltalán nem szentek. Mikor Albert Schweitzerben az erényhősök, a szeretet gyakorlásában szentté nőtt nagyjaink rokonvonalait fedezzük fel és becsüljük, nem teológiai fogalom-meghatározással nevezzük őt szentnek, hanem azzal a szemlélettel, amellyel a mostanában többször emlegetett Ida Friederika Görres „protestáns szentről”, sőt „ateista szentről” beszél, mikor két olyan lelki nagyságról ír, mint Florence Nightingale és Madame Curie.*

Schweitzer tudásánál csak szerénysége és alázatossága nagyobb. Valóságos kín számára, ha valaki jelenlétében az ő kiválóságáról, hírnevéről beszél. Egyszer például valamelyik európai vendég ezt írta be Lambarene vendégkönyvébe: Boldog vagyok, hogy megismerhettem korunk legnagyobb keresztényét! Mikor ezt Schweitzer elolvasta, rosszalló pillantást vetve a vendégre, azonnal törlőgumit ragadott és valósággal kikaparta a könyvből az elismerést. Annál beszédesebb és az emberek közfelfogására jellemző az, ami Oslóban történt. Schweitzer harmadik rádióbékeszózatának elhangzása után az egyetemi ifjúság kezdeményezésére 30.000 fiú és leány jött össze a városból és környékéről és ünnepélyes csendben, fáklyásmenetben vonult Schweitzer lakása elé. Az esti sötétben valóságos fényfolyam kígyózott végig az utcákon és gyűlt a térre. Mikor Schweitzer megjelent az erkélyen, a hatalmas tömeg egy szívvel-éllekkel énekelte a templomi korált: „Herrlich ist die Erde... Kämpfe für alles, was du liebst...” Az ifjúság jóra és szépre fogékony lelke meg-

* Görres: Aus der Welt der Heiligen. Knecht-kiadás, Frankfurt.

érezte Schweitzerben az Isten emberét, akihez csak megilletődött, mondjuk így: vallásos érzülettel szabad közeledni.

Étikus egyéniség ő, ég felé törő és az embertestvérek felé hatoló dimenziókkal. Kitüntető kegyelemnek tekinti azt, hogy a Gondviselés egészséggel, szellemi képességekkel áldotta meg. Úgy érzi, hogy boldog gyermekkoráért, férfikora sikereiért azzal kell adóznia, hogy segítsen másoknak a teherviselésben, akiknek boldogtalanság és szenvedés jutott osztályrészül. Isten szolgájának tartja magát, tetteiben hivatásérzet és kötelességtudat vezet. Önként és feltétel nélkül megadta magát az isteni hívásnak és rátette életét küldetése betöltésére. Ma már lemérhető, hogy átlagon felüli mértékben teljesítette a szeretet parancsát.

Alig működött néhány hónapja a feketék közt, elszlott az a bizalmatlanság, mely missziós vállalkozását megelőzte. Feloldották adott szava alól és visszaadták ígahirdetési szabadságát. És ő él is ezzel a joggal. Vasárnap délelőtt harangszó hívja a kórház főterére a betegeket, az orvosokat és ápolószemélyzetet. Ének, imádság szárnyal, és tolmács közvetítésével a Nagy Doktor prédikál a feketéknek. Nem hittételeket fejteget, nem is moralizál, hanem Jézus életéről beszél. Egyébként minden szónál többet mond egy-egy napjának a története. Reggel hatkor kel. Hét órakor átveszi a napi munka irányítását. Délelőtt a kórház, a gyógyítás foglalja el. A déli egyórás kötelező pihenő után alkonyatig fizikai munka, illetve annak irányítása következik. Vacsora után a főépület ebédlőjében együtt marad az orvoskollegákkal és ápolókkal, francia nyelven Bibliát olvas, majd áhitattal elimádkozza a Miatyánkot, utána korált énekelnek. Ezután szobájába vonul és zongoráján Bach-műveket játszik. Mikor a kórháztelep elcsendesül, petróleumlámpája mellett olvas, tanul, könyvet ír, levelekre válaszol, sokszor éjfél után két óráig. Ezt a napirendet végzi negyven éve olyan helyen, ahol a legenyhébb időjárás +26 fok, ahol egy pohár üdítővizet nem ihat, ahol hálókkaal kell védekezni a moszkitók ellen, ahol az ember tüdejét roncsolja a közeli ingoványok és az őserdő párák, fertőzött levegője. Meleg szívének és jóságának legszebb tanújelét akkor adja, mikor a sikerült műtét után a narkózisból ébredő beteg, körültekint és érzi a visszaáramló élet és egészség örömét. Ezekben az ihletett percekben a Nagy Doktor a beteg fölé hajol és elmondja neki, hogy őt Jézus küldte ide, hogy Jézus szeretete indította őt arra, hogy a betegeket gyógyítsa.

Schweitzer jósága nem áll meg az embereknél. Az élet becslése, a „respect de la vie”, segítőkészsége az állatokra is kiterjed. Kórházába a beteg, sebesült, elárvult állatokat is befogadja. Az állatokat is gyógyítja, bekötözi, eteti. Sok ilyen gyógykezelt állata visszatér hozzá, ha gyógyulása után visszaadják szabadságát és kiviszik az őserdőbe. Az állatok szeretettel és hálával fizetnek a jóságért. Ha kilép a szobájából, a majmok odarahannak és kezét nyujtanak neki. Kuttyák, kecskék, juhok kísérik útján, míg munkaköténye zsebéből vigyorgó csimpánzbébi kandikál elő. Lakása bejárata fölött kedves pelikánja őrködik, s éktelen rikácsolással felel, ha a Doktor jóízú elzászi tájszólásban beszélget vele. Benn a szobában játékos törpeantilopok futkároznak, ezektől csak a kéziratokat kell féltetni, mert kedvelt csemegéjük a papír. Ha fenyőfa-asztalához ül és művein dolgozik, odatelepszik az asztalra a Sziszi macska és nagy komolysággal szemléli dolgozó gazdáját. A csendbe legfeljebb a szék támlájára telepedett papagáj szól bele. A Nagy Doktor állatvódáját sokan tréfásan Noé bárkájának hívják.

Minket nagyon érdekel, milyen helyet kapnak Schweitzer ember-szeretetében a katolikusok és hogyan vélekedik Egyházunkról. E tekintet-

ben jellemző, hogy mikor az első világháború idején internálótáborba hurcolták és el kellett hagynia kórházát, egy katolikus misszionárius vállalkozott arra, hogy Kultúrfilozófiájának kéziratát a későbbi időkre megőrizze, s hogy forró köszönetet mondjon a négerek közt kifejtett áldozatos munkájáért. Schweitzer nagyon tiszteli a katolikus hittérítőket. Őket és missziójuk tagjait készséggel befogadja és gyógykezeli kórházában. A telepen nyüzsgő gyermekek közt gyakran láthatók nyakukban keresztet hordozó katolikus négergyermekek. A katolikus misszió viszont a saját égetőkemencéjében készített téglákkal bőségesen támogatja Schweitzer kórházát, s a missziós dolgozótestvérek a legkülönbébb ipari munkákra megtanítják a kórház néger alkalmazottait.

A katolikusok iránt érzett rokonszenve azonban nemcsak a vallási türelem általános síkján mozog, ahol például a kvékerek, mohamedánok vagy buddhisták iránti becsülése is helyet kap, hanem sokkal mélyebben gyökerezik. Gyermekkorában Günsbachban abba a templomba járt evangélikus istentiszteletre, amelyet a katolikusok is használtak. Itt a szentély kizárólag a katolikusok számára volt fenntartva. Ez a szentély jelentette a gyermek Albert képzeletvilágában a fenség fogalmát. Aranyozott virágfaragványokkal díszített, művészi gyertyatartókkal és méltóságteljes gyertyákkal ékesített oltára, s oldalt Szűz Mária és Szent József szobra, az öröklámpa és a színes ablakokon beáramló fény a végtelenség felé mutatót irányt neki és a béke csendjét közvetítette lelkébe. Mint emlékezéseiben írja, nem elégíti ki lelkét a csupán igehirdetési célra berendezett úgynevezett „Predigtkirche”, hanem az áldozat helye, a szentély teszi a templomot igazán templommá. Édesatyja jóbarátságot tartott a katolikus plébánossal, s az evangélikusok békésen megfértek a katolikus hívek mellett. Felfogása szerint a vallási elfogultságnak el kell tűnnie és minden kereszténynek a közeledésre és az ellentétek kiküszöbölésére kell törekednie. Meggyőződéssel hirdeti, hogy a kereszténység meg fog újulni. Isten országát csak abban a mértékben tudjuk átvinni a világba, amilyen mértékben azt magunkban hordozzuk.

Nyolcvanötödik születésnapján nemcsak az orgonamuzsikát, a kitűnő könyveket, a csüggedésünkből felemelő optimizmust, az éjt is nappallá tevő orvosi munkát és a hősi életpéldát köszönjük Albert Schweitzernek, hanem azt is, hogy meglobogtatja Krisztus zászlóját és a béke, a szeretet végső győzelmébe vetett hitre tanít. Köszönjük mindezt, dr. Schweitzer! Merci, Grand Docteur!

IRODALOM. Albert Schweitzer művei közül: *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung.* (Mohr, Tübingen.) — Johann Sebastian Bach. (Breitkopf-Härtel, Leipzig.) — *Kulturphilosophie I. és II. kötet, Aus meiner Kindheit und Jugendzeit, Aus meinem Leben und Denken, Goethe, Zwischen Wasser und Urwald,* (Beck, München.) — *Aus meinem Leben und Denken, Afrikanische Geschichten, Ein Pelikan erzählt aus seinem Leben (Meiner, Hamburg.) Das Spital im Urwald, Mitteilungen aus Lambarene, Friede oder Atomkrieg,* (Haupt, Bern.)

Élelművét ismertető könyvek: *Monestier: Der grosse weisse Doktor* (Scherz, Bern). — Dr. Emil Lind művei: *Albert Schweitzer, aus seinem Leben und Werk* (Necessitas-Verlag, Wiesbaden), *Ein Meister der Menschheit* (Konkordia, Bühl), *Ein Leben für Johann Sebastian Bach* (Leibeling, Speyer). — *Ehrfurcht vor dem Leben* (Schweitzer barátainak tanulmánykötete, Haupt, Bern). — *Tau: Albert Schweitzer und der Friede, Grabs: Sinngabung des Lebens,* (Meiner, Hamburg). — *Barthélemy: Wie ich Lambarene erlebte, Joy-Arnold: Bei Albert Schweitzer in Afrika, Lotar: Vom Sinn des Lebens* (Beck, München). — *Albert Schweitzer, Fackelträger der Menschlichkeit,* (az Österreichische Albert Schweitzer-Gemeinde ajándékkötete Schweitzer 85. születésnapjára, Wien, 1959). — *Fasmer-Dahl: L'histoire merveilleuse d'Albert Schweitzer,* (Paris).

Értekezések: *Karl Schulhofer: Albert Schweitzer, ein grosser Mensch* (Der Privatangestellte, Wien, 1958.). — *Németh Zoltán: Albert Schweitzer, a nagy emberbarát* (Muzsika 1959. áprilisi számában).

KÁRPÁTY CSILLA VERSEI

BÜCSÜ

A gőzös elvisz, szöszhajú fiacskám
nagy messze tőlem csattogó kerékekkel,
amerre fénylő vassínek vezetnek
a végtelenbe, vagy talán azon túl
kalászos rónán, lángvető pipacs közt...
Ölelj meg, édes, gömbölyű karoddal,
szorítsd fejemhez még gödrös kis orcád,
mint annyiszor már, — hisz' búcsúzkodásra
ketyeg kis óránk szüntelen szívünkben.
Ki tudja, hány part süllyed el mögöttünk,
hány lassú év és mennyi csendes óra
szelíd szigetként, mint gyümölcsös éden
az egyre zajgó, harsogó habok közt —
míg észrevétlen távolodsz, mosolygó
gyerekkorodból lengve délábba lesz.
Repít a gőzös, mint vasorru sárkány,
de barna füstje hátra-hátra lebben,
mint óriási, szélcibálta kendő
s a búcsúzártak ritka rizs-fogacskád
között kivillant kisgyerek-mosolygás.

ÁLOM

Szöktél-e vissza kriptá kútfejéről,
hova lehullott szived, mint az ön?
A Réműlet ez. Már örökös-régtől
halántékkodat veri kopogón.

Ez a síroknak sűrű, sűrű csendje,
hová lesüppedsz, mind alább, alább.
Ha felriadsz, már néha éjjelente
vas kalapácsok verik kaponyád.

FALUSZÉLEN

Vigyázz! ha egyszer este erre térsz
töprengve tán, vagy sorsodat bogozva,
ha felkészott az égi boltozatra
a görbe lámpa, mint hideg lidérc

kinyúl az ágbog, mind megannyi kéz,
hogy ösztökével szúrjon oldaladba.
Es úz az árnyék rémítőn dagadva
vad árkokon, hol gyász bürök tenyész.

Kövércetfák híznak itt beroskadt
falak tövében, hol fénybogár motoz
s lilán világító árnyak imbolyognak.

Búsán lecsüggő lomb alatt, mohos
zsindely tetőkön rézbagoly huhogtat.
Osonva erre járnak a halottak.

A BEFEJEZETLEN SZIMFÓNIA

Jegyzetek a Schubert-műhöz

AZ ELSŐ TÉTELHEZ

A lélek vándora (a főtéma és az első melléktéma)

A főtéma mintha a lélek ajtaját nyitná ki bevezetésül. Mélybekúszó melódia, a legmélyebb vonások hordozzák. Elhagyja a nyugodt napvilágot, ahol minden oly biztos és szilárd. A homályba száll, a sötétbe ível, a tudatalatti éjszakába, ahol eltűnik a biztonság, nagyra nőnek az árnyékok, és esendő lesz a valóság.

Mi rejtőzik a lélek kapuja mögött?

Keresés. A hegedűk szaggatott, nyugtalan imbolygása tapogatózva indul a sötétben. Mint egy ringó batár, járatlan utakon döccenő kocsí, melyet a megszólaló fúvósok bánatos búcsúja kísér. A keresés lázas, az utazás gyors és nyugtalan. A vándor Schubert útnakindul, az egyetlen városhoz kötött, örökös utazó. Az első melléktéma kereső dallama álombeli utazás. A bécsi kiskocsmák vidám vendége különös postakocsit talált.

Miért ez a nyugtalanság? Az élet olyan megnyugtatóan folyik a látható és tapintható világban. A forradalmak és a háborúk kora elmúlt. Napoleon már befejezte életét Szent Heléna szigetén, és a császárváros visszatért a megszkott kerékvágásba. Igaz, a bécsi kormányzat szigorú, Metternich erélyes, és Ferenc császár rendőri ellenőrzésre támaszkodik. De aki nem politizál, annak nincs baja. A sör vidáman habzik a zöldben, a kerti vendéglők asztalán. A tisztességtudó és derék polgárok házaiban esténként kigyúlnak a fények. Békés családi életek peregnek az ablakok mögött. Derék mesteremberek, tiszteltreméltó hivatalnokok és nagyérdemű hajadonok kötnek házasságokat. A felcseperedő utódokból vidám családi zenekar alakul a bolthajtások mélyén.

Schubert is ilyen tiszteltreméltó, derűs otthonból indul útnak, a lichten-thali tanító házából, a kedves, bécsi külvárosból. Szülei jók voltak hozzá és szerették, testvéreivel vidáman, gondtalanul hancúrozott. Az apa tekintélye szilárdan és oltalmazón árnyékolta be a családot, mely esténként kamarazénére ült össze, a tisztas szabályok keretei között. Olyan szépen és egyszerűen, ahogyan ő maga írta: „Sokan voltunk testvérek, fiúk és lányok. Atyánk és anyánk jók voltak. Mélységes szeretettel csüngtem rajtuk.”

A polgári forradalmak mintha biztonságot vívtak volna ki. Már nem az ágyúkkal és felvonóhidakkal őrzött várak nyújtják a biztonságot, már nem csak a nagybíró élet az egyetlen oltalom. Az alávetett társadalmi osztályokból sokan felemelkedtek. A Sziléziában szántó Schubertek paraszti életformája is így vált városi, polgári móddá, hirtelen emelkedéssel. A nagyapa otthagytá Sziléziát, Ausztriába költözött és falusi bíró lett. Az apa pedig otthagytá a falut, hogy városba költözzék, tanuljon és tanító legyen.

Az általános művelődés polgári eszméi a XVIII. század óta terjednek. Az elvont gondolatok forradalmakban robbantak ki, de akkor, mikor Schubert 1822-ben leírja a befejezetlenül maradt h-moll szimfónia első taktusát, a polgári életmód általános jellege már minden izgalomtól és rajongástól mentes valóság. A művelődés, az iskolázás terjedése megszorította a földműveléstől és ipartól elszakadtak számát, a hivataloktól függő állami alkalmazottakét. A föld és mesterség régi biztonsága után egyre több azoknak a száma, akik az

állami függés hivatali biztonságában élnek, s erre a biztonságra alapítják fehérlablakfüggönyök mögött pergő, meggondoltan berendezett életüket.

Ehhez a józanul berendezett, polgári élethez nemcsak a pénzügyítés tartozik hozzá, hanem minden egyéb is, mellyel meg lehet gyökerezni és szilárd bázist kiépíteni a látható világban. Hozzá tartoznak a jól zárható ajtók, a gondosan süölt padlók, az éjszakára bezárt ablakok, a meghülés ellen védő hálósípkák, a finoman tekert nyakkravalók, a tiszteletet parancsoló kürtőkalapok és sétatálcák. Hozzá tartozik a családi tekintély, a gyermekek lelkiismeretes nevelése és kéz bentartása, a hatalom akarása, mely az utódokat is a hasonló élet folytatásához idomítja. Hozzá tartozik a gondosan elkészített étel, a vidám társas szórakozás, a boroskancsók és söröskriglik világa, a nők bája és mindaz még, ami kelleme. De természetesen csak okos és józan határok között, mert a mértéktelenség megrontja az életet.

Esténként a polgárok bevonulnak a magas, német háztetők alá, megvasalják ajtajukat, hálóköntöst öltenek, hófehér hálósípkát. és a jóízű vacsora után elégedetten indulnak ágyukba pihenni. Spitzweg és Busch képei örökítették meg őket. A sötét utcákon csak a korhelyek dülöngélnek, s mindazok a sajnálatra vagy megvetésre méltó emberek, akik nem tartoznak a tisztességes polgári társadalomhoz, és nincs hol lehajtani a fejüket.

Mert vannak, akik a békés és biztonságos jólét közepett is vándorolnak, nem borul föléjük semmiféle meredek háztető. Csak a hold vetíti furcsa árnyékait a falakra, s a kutyák vonítani kezdenek, ha elballagnak a kerítések előtt. Vagy talán nincs is árnyékuk? Talán éppen az a bajuk, hogy elvesztették az árnyékukat, mint Peter Schlemihl.

Furcsa dolog ez: a polgári jólét, mely olyan biztonságossá, kényelmessé és józanná teszi az életet a maga megnyugtató köznapiságában, mintha megunta volna ezt a józanságot, fintorogni kezd. A katonás szellemű, fantáziátlan porosz állam egyik hivatalnok, E. T. A. Hoffmann, kísértetekkel népesíti be a német földet. Hiába a jól megvasalt ajtók, a gondosan kefélt kabátok, az öblös karszékek: a szekrényekben ördögök bujkálnak, s még a kávésfindzsáknak is lábuk nő. Minden ijesztően bizonytalanná válik. A túlságos józanság bosszút áll. A polgári forradalmak materializmusa az ész nevében annyira kiirtott minden anyagtalant, hogy most a legköznapibb tárgyakból lesznek a kísértetek. Az esernyők furcsán bólogatnak a fogason és a sárcipőkbe varázserő költözik. A házak nem nyújtanak többé biztonságot azoknak, akik észrevették a szellemeket.

Nem fontos ehhez, hogy kísérteteket lássanak, mint Hoffmann. Vannak, akik maguk sem tudják, mi hajtja őket, mitől nem tudnak megnyugodni. Vándorok ők, álombeli utazók, akik a polgári ágyban nyújtóztatva testüket, lelküket utazni küldik a holdvilágos háztetők fölé. A német romantika ez, az elvágyakozók kora. Lelki hazátlanok és földi hajléktalanok között gyakran elmosódik a határ. Aki ábrándok után vándorol, valóban földönfutóvá lesz.

Schubert is vándor. „Megfoghatatlan, örökös vágódás kínzó” — írja naplójában. Pedig polgári biztonságban nevelődik, tekintélyes és gondos apai szigor, szerető, anyai gyengédség közepette. Haláláig Bécs városát alig hagyja el. Ha elhagyja, sem jut messzebbre, mint Magyarország. Polgári környezet veszi körül, még barátaival való bohémkedéseiben is.

Mégis, folytonosan utazik, bolyong. Fontos, hogy nem postakocsin, hanem a fantázia szárnyain? Az első melléktéma imbolygó dallama egyre magasabbra hág, a fúvósok sejtelmes bűgásától kísérve. Tudta magáról, hogy vándor, így írja „Álom” című kis szimbolikus önéletrajzában is. A hegedűk izgatottan lüktető, szaggatott dallama elmosza a határokat külső és belső valóság között. Melyik az igazibb, a maradandóbb valóság? A testé, mely Bécs bohémányain hanyódik, vagy a léleké, melynek mélyén végtelenbe tágul az utazás?

Az érzékeny szív (második melléktéma)

A vándorlás motívuma után a hegedűk szélesen ringó melódiája új témát hoz. Nem egyebet, mint egy osztrák népdalt — egy utcai ének dallamát. Mintha a keresés villámfénye a lélek sötét mélyéből a tudat fényes napvilágára vezetne volna. A vándor megáll és kitarja karját, hogy a mindenki-melódiája ütemére magához ölelhesse a világot.

Divat érzékeny szívűnek lenni 1822-ben. Az a kor ez, mikor különös gondal öríznek hajtincseket, sokat könnyeznek, sóhajtoznak a meghatottságtól, örök barátságokra esküsznek, s még a férfiak is csókkal válnak el egymástól.

Ez az érzékenység könnyen megindul, kedvesen melankólikus, de hiányzik belőle minden tragikus íz. A könnyező barátok nem lesznek öngyilkosok, s egészen jól és lelkiismeretesen elvégzik napi teendőiket a bánatuktól. Az osztrák biedermeier nem azonos a német romantikával, csak táplálkozik belőle.

Ferenc, a hivatalkok-császár, kiválasztott kormányzó-minisztériumával egyénisége bélyegét nyomja a szellemi életre. Az élet köznapi problémákkal, derék hétköznapiakkal van tele. Olyan szorgalmas, józan és szürke, olyan kicsinyes, mint a császár tevékenysége. Az irodákban serényen percegne a lúdtollak, utána pedig vígan habzik a sör. Vaskos tréfák csattannak el, és a test megkapta a maga durvább örömeit is, anélkül, hogy a polgári tisztességen csorba esnék. A finom bánat és a platonai érzelmek? A bécsi polgár jól tudja, hogy ez álomvilág. A művészet birodalmába tartozik, mely valahol a fellegekben lebeg, és semmi köze nincs az élet realitásához.

A biedermeier gondosan megszűri a romantikát. Elfogadja, beiktatja a szép álmok közé, de nem keveri össze az élettel. Míg a németek tobzódnak benne, és a *Sturm und Drang* óta földöntúli élményekre, démonikus izekre sóvárogva vegyítik álmaikat az ébrenléttel, addig Béctől mindez idegen. A romantika túlvilági sejtelmek, öntörvényű ihletések karjaiba veti magát. A biedermeier könnyen elérzékenyül, de utána gyorsan mosolyog, és valójában sohasem tud igazán megrendülni, mert mindig a földön érzi magát.

Vajon melyik talaj kedvezőbb a művészetnek? A német romantika útját egyéniségüket szabadon kiélő, de tragikus művészpályák jelzik. Olyanok, mint az elméjében elborult Hölderlin és az öngyilkos Kleist. A nyárspolgári Bécsben a művészpálya számára másfajta tragédia adódik.

Különös módon azok, akik egyéniségük szabad kiélését hirdetik, éppen személyiségük szabadságát veszítik el. Mintha a démonikus ihletés gonosz tréfája volna, a korlátromboló, romantikus művészek útja gyakran torkollik örületbe, vagy öngyilkosságba. Azok, akik környezetük minden korlátját lerombolják, végül saját lelkükkkel kerülnek konfliktusba, és ezt az akadályt már nem tudják legyőzni.

Beethoven, a magányos óriás, Schubert eszményképe, aki süketen él a biedermeier Bécsben, nem a saját lelkével, hanem környezetével és körülményeivel ütközött össze. Őt is megkísérti az öngyilkosság gondolata, mikor a hangok éje ráborul, de éppen saját lelkébe kapaszkodva áll talpra. Az alkotnivágyás megmenti a személyiség bukásától. Elfogadja az élettől ráért korlátot, s a géniusz, mintegy jutalmul, a legmagasabbrendű ihletésekkel árasztja el kietlen magányát. Ő úgy dacol a sorssal, hogy nem rombol korlátokat, hanem fölérjük emelkedik.

És Schubert?

A vándor kitárt karokkal áll, és a szívét kínálja. Az új téma dallama világos, de szomorú. Mindegy, hogy a melódia már előbb létezett, mindegy, hogy utcai ének, melyet sokan füttyörészték tudatlan optimizmussal. A zeneköltő a schuberti melankólia palástját borítja rá. S ebben a palástban eltűnik a korábbi lényeg: a dallam Schubert lelkéből fakad. A bécsi utca képe a szomorúság

fátylában ködlik fel a hullámzó dallamívek mögött, s feketén tárul fel a *Himmelfortgrund* 10. számú ház ívelt kapuja.

Nem, ez a kapu nem az égbe vezet, mint a neve mondja, csak ismét vissza a lélek mélyére. A gyermek otthona ez a ház, és a felnőtt ifjú első munkahelye. Itt tárul ki először a szív a szülők és a testvérek felé. Itt tekerednek köréje azok a gyökerek, melyek lélekben soha el nem engedik. De itt érinti először a génusz is, hogy kitépje ezeknek a szívós gyökereknek öleléséből.

A zömök fiú, aki orrát sűrűn szívogatva, kipirult arccal és nagy igyekezetel babrál rövid, vastag ujjaival a zongorán, nem sejtí még, hogy nem tarthat meg mindent, amit szeret. Nem sejtí még, hogy az anyai gyengédség egy napon élettelenül fog eltűnni előle. És nem sejtí még, hogy az apa szilárdan oltalmazó szeretete ajtót fog mutatni neki ebből a házból, hogy osztozzon azoknak a sorsában, akiknek nincs árnyékuk, és nincs hová lehajtaniok a fejüket.

A szív még gyanútlan és bizakodó. Öntudatlanul szeret, egyszerűen és természetesen. Nem bántják romantikus lázak, és nem akar kitörni semmiféle korlátból, mert jól érzi magát, és szűkreszabott életében nem lát akadályt.

Az ébredés (átvezető rész és visszatérés)

Aztán a szív melódiája hirtelen, befejezés nélkül megszakad, s a pillanatnyi szünet után a fúvósok és vonósok együttesen, hirtelen lesujtanak.

Az ébredés gyors és kegyetlen. A szomorúság, mely eddig csak mint hangulat, mint megtöltésre váró keret vetítette előre árnyékát, most megkapja igazi értelmét. A zene ölelő génusza mellett megjelenik a szerető apa féltékeny, s könyörtelen arca. Kitiltja házából az iskolásfiút, mert megtudja, hogy leckeórákat mulaszt el a muzsika miatt. A konviktus börtönéből nem szabad hazatérnie, csak akkor, mikor anyja meghal. Az apai szigor csak így törik meg, de már későn: a fiú a ravatalon látja viszont édesanyját.

A zenekar könyörtelen, lesujtó ökölcsapásai között a szív dallama szárnyaszegetten, fájdalmaktól eltorzulva lebeg. Az apa győz. A szelídségre hajlamos, engedelmes fiú ismét jó diák, a szülői parancs szerint elvégzi a tanítóképzőt.

Himmelfortgrund 10. Az ifjú tanító megjelenik első munkahelyén, az apai házában lévő iskolában, hogy tanító legyen ő is, mint apja és fivére. Megpróbál minden igyekezetével józan, becsületes polgár lenni. Betűket és számokat ír nádpálcával a kezében a fekete táblára, miközben a gyerekek zsvajognak. Nem megy. Egyszerre kell küzdenie a gyerekekkel, és a bensejéből feltörő dallamokkal. Külső és belső valóság örlő malomkerekei között kilátástalan a küzdelem.

Az apa engedni látszik. Beleegyezik, hogy fia egy évi szabadságot kérjen. A génusz most már nem tűr halasztást: egészen magához öleli Schubertet. A zeneköltő hivatása útjára lép. Törvényt követ, melyet nem ő választott: a titokzatos törvény választotta ki őt.

De az apa ezt nem érti. Hogyan is érthetné a belső valóságot az, aki a külső valóságban él? Hogyan is értené az apa, aki anyagi jólétben szeretné látni fiát, s megszokta, hogy csak dorgálásra váró gyermeket lásson benne. Hiszen még a zenéjéért rajongók sem látják Schubertet. Évekkel később akadnak, akik Bécsbe utaznak, hogy láthassák. Mikor barátai nagynehezen előhálásszák rejtékéből, és a rosszul öltözött, rövidlátóan hunyorgó, pápaszemes fiatalember megjelenik, eseténül meghajol, majd ismét elmenekül — a látogatók csalódottan távoznak. Másnak képzeltek.

Igen, az apa is másnak képzelte. Most, hogy a tisztas anyagi viszonyok között élő, jövődöbeli bécsi polgár helyett csak egy állástalan muzsikust lát maga előtt, aki barátaival bohémzállásokon hányódik, mélységesen felháborodik. Először úgy akar vele bánni, amint megszokta: mint rossz, engedetlen fiúval.

A szülő örök tévedésével képtelen különbséget tenni nevelésre szoruló gyermek, és saját útját járó felnőtt között. Ráparancsol, hogy azonnal térjen vissza munkahelyére.

De Schubert nem engedelmesskedik. Szelíd marad, de ellenáll. Nálánál és apjánál magasabbrendű törvények parancsolják ezt neki. Hogy ez a hivatásához való hűség mennyire távol esik mindattól, ami szeretetlenség és korlátlombólás, legjobban saját szavai fejezik ki: „Atyám ismét elvezetett vágykertjébe, s megkérdezett, vajon tetszik-e nekem? Sehogyssem volt az kedvemre, de én nem mertem szólni. Ekkor ingerülten másodszor is megkérdezte, vajon tetszik-e nekem kertje? Reszketve mondtam, hogy nem. Ekkor atyám megütött, mire én elmenekültem. Másodszor váltak el útjaink, s szívemben végtelen szeretettel azok iránt, kik eltaszítottak, ismét messze tájakra vándoroltam...”

Himmelfortgrund 10. A polgári, családi élet békés egébe vezető ajtók bezárulnak Schubert mögött.

Az apa könyörtelen szigora pedig sebzett szívet rejt. Féltékeny, sebzett szívet. Szeretetében érzi megsértve magát. Nem látja, hogy fia ugyanúgy szereti őt, mint addig. Nem látja, hogy ellenállása nem dac és eltávolodás, hanem a hősiesség legmagasabb foka a belső valóságnak való engedelmességben, melyben keresztre feszül a szeretet. Nem romantikus lázadó, aki mindent összerombolva rohan az álmai után, hanem hős, aki a legnagyobb szenvedés árán őrzi magában a hivatáshoz való hűséget és a szülő iránti szeretetet.

Ezt a szeretetet őrzi a bohémpanyákon is. Nem ő szakít, apja mutat neki ajtót. Őrzi a barátokkal való mulatozások és kicsapongások között is. A kicsapongások csak testi egészségét ássák alá. Lelkét nem tudják eldurvítani. Hiszen csak azért áldoz a test örömeinek, mert az élet elzárja előle a magasabbrendű vágyakat. Így indul el a művészpálya. A szülői házból kiűzött, árnyéktalan lovag megtanulja, hogy amit kezdetben ártatlan szórakozásnak hitt, az végzetes szerelem, melynek egészen oda kell adnia magát. Feltétel nélkül, a földi érvényesülés minden reménye nélkül. A hivatás több önmagunknál, nagyobb a földi boldogságunknál.

A szív melódiája hajótöröttként küzd a kérlelhetetlen erővel, megoldást keresve. Mi a megoldás?

A vonósok ismét előhozzák a mélyből a főtéma dallamát. A lélek kapuja újból kitarul. Hangok kúsznak föl a mélyből, titkos szenvedélytől fűtött hangok, vágyak zenéje. A felébredt géniusz megpróbál kitörni. A vándor hazát keres. Izgatott kapukat tár, szűknek találja a látható világot. Többet keres, mint a nyomott padlásszobák és kedélyes söröskancsók világa. Többet keres, mint a polgári kényelem, az emberek tisztelete és a világban való józan elhelyezkedés. A vándor nem találja helyét ebben a világban.

Rejtett gátak roppannak szét, félelmetes magasba törő hullámok hömpölyögnek. Hová visznek a hullámok? A holdas ég alá, a tudat alatt élő éjszakába. A géniusz dalokat szül, mert a megnevezhetetlen líra ebben találja meg magát leginkább. Az árnyéktalan lovag nyugtalan imbolyog, s újra meg újra kitarja szívét. Mit keres? Az életet? Vagy inkább a halált?

Aki árnyéktalannak született, és nem olyan, mint a többi ember, az nem tud megnyugodni. Külön törvényt követ, titokzatos törvényt, melynek igájából hiába akar kitörni. A hangok árja magasra csap, a szenvedély minden erejével. De nincs út, túl a korlátokon. A vonósok felfelé törő vonal-erdeje csüggedten hanyatlik vissza, s bánatosan mutatnak a mélybe a könnyfátyolos fűvösök. Aki vándornak és szomorúnak született, annak viselnie kell a terhet, haláláig.

Mit mondanak a biedermeier polgárok? Hogy ez csak álom, ködös ábránd és vértelen valóság? A vágyak hulláma ismét a magasba csap. Törjük

szét a korlátot, ha csupán álom! De a korlát kemény, vérző, eleven valóság. A hullámok csüggedten peregnek vissza a mélybe, a fúvósok kódébe.

Könnyű azoknak, akik „romantikusok” és vértelenül álmodoznak. Akik kellemesen fürdenek a szomorúságban! De mit csináljon Schubert, akinek betörnek életébe az álmok és egyetlen valósággá válnak?

A romantikus művész gátlástalanul fut géniusza után, egészen az örületig, a halálig. De Schubertet maga a géniusz üldözi, egészen a halálig. Hiába próbálja szerény mosollyal elhárítani. Esetlenül hajlong, s rövidlátó szemével hunyorog a pápaszem mögött. Domború koponyája mint egy gyermeké. Szelíd, eszedelmes gyermek, aki ismeri a törvények erejét. Ezzel a tehetetlen ártatlansággal ejti rabul a géniuszt, anélkül, hogy erőlködnék. Vaskos, rövid ujjai intésének varázsereje van.

De nem él vissza vele. Zavart tréfával próbálja elütni hatalma méltóságát, miközben felváltva viseli a nyakkendőket és cipőket bohém lakótársaival. Nem kell aggódnia, hogy a termékenyítő szomorúság elhagyja, ha nem törődik vele. A szomorúság mindig vele van. Így már nyugodtan nevetget is, miközben négykézláb állva kutat a közös ruhatárban egy ép harisnya után. „Te Schwind, komolyan kezdem hinni, hogy már csak lyukasakat gyártanak...”

Engedelmes, mert tiszteli a törvények erejét. Nem lázad fel, csendesen viseli szívében az álmoképeket, melyek a törvény miatt nem lehettek valósággá. Grob Terézt a pénz törvénye állította a pékmester oldalára. Fröhlich Katit az erkölcsi törvény védte, mint a más menyasszonyát. Esterházy Karolin pedig a társadalmi törvény páncélja mögött tűnt el.

Csak a test nyers örömeiben szerezhethet kárpótlást. Tragikus ellentét. Az ég nem nyílna meg számára a földön, s így az emberi természet gyarlóságának kell áldoznia. De az érzéki mámor nem cél, csak útkeresés, a hosszas, fárasztó vándorút zökkenője. Tovább lendül magasabb, sejtelmesebb vágyak felé. A lélek szárnyait nem tudja végképp lefogni a test szomorú korlátja.

A géniusz lobog. A muzsika törvényei megoldást kínálnak. A kísértő anarchia, az ásitó tanácsatlanság szakadéktól elvezetve, újból odanyujtják a főtémát. Tehát mégis csak a belső valóság. S a lélek dallama most diadalmasan harsog a trombiták ormán.

De ez a diadal nem felszabadulás. Csak hegyecsúc, mely arra jó, hogy új nyugtalansággal eltöltve, új tájak felé indítsa a vándort. Nincs megállás. A hegedűk ismét elővillámlanak a sötétből, imbolyogva ringatva a keresés motívumát. „Megfoghatatlan, örökös vágyódás kínoz...”

A vándor lassan ereszkedik lefelé a csúcstról, s újból kitarja karját. A klasszikus törvények parancsára most a második melléktéma hullámszik elő. De a klasszikus lepelben nyugtalan lélek halad, árnyéknélküli lovag, akit megugatnak a jól őrzött polgári háztartások kutyái. Mert nincs hova a fejét lehajtania.

A MÁSODIK TÉTELHEZ

Az idő múlása (főtéma, melléktéma, átvezető rész)

A vándor lefelé ballag a csúcstról. A második tétel főtémájának búcsúzó dallama úgy fénylik fel, mint a lemenő nap ragyogása. A szülői házból számkivetett hajléktalan felett meggyorsul az idő múlása. Árnyékok kúsznak a tájra, és a vonósok mélyből felbuggyanó pizzicatoí olyan súlyosan konganak, mint a vándor léptei a sziklákon. Mint a nyüzsgő városok forgatagából kiemelkedő karcsú tornyok mélabúsan figyelmeztető óraütése. Az idő múlik. Végéhez közelít a szívverés.

Igen, a szívdobogás egyre gyorsul és mindent betöltő ritmussá lesz. Szaggatottan lüktető dallamot lehelnek a fúvósok. Hiszen még nem is élt. Még nem is csinált semmit, s már nőnek az árnyékok. A melléktéma komoran intó mentőjébe bánatosan szövődik a főtéma búcsúja.

Sohasem volt elég pénze ahhoz, hogy jól éljen. A polgárok tisztos társadalma bosszút állt, mert nem akart hozzájuk csatlakozni. Számtalan kérvényt adott be állásért, alkalmazásért. De nem kellett seholsem. Állástalan muzsikuskok legfeljebb mint főúri lakájok juthatnak jövedelemhez. Pedig a romantikus zsenik már kivívták a művészek rangját, s néhol a fejedelmekkel vetekszenek.

Schubert senkivel sem versenyez. Nem csinál kultuszt a géniuszból, saját zsenijéből, mint később Wagner. De annyira sem öntudatos, mint Beethoven. „Hagyjuk, elég volt már ebből!” — kiált fel, mikor lelkes barátai túlságosan sokat foglalkoznak műveivel. Csak megélni szeretne. „Csekély összegért” — írja bocsánatkérően, előre a kiadóknak, mikor dalait ajánlja. „Kérünk értesítést” — válaszolnak az éber kiadók — „mi az a lehető legcsekélyebb összeg?”

Egy forintot kap egy daláért. Azoktól, akik súlyos ezreket keresnek őrajta. De Schubert nem pénzért ír. Titokban úgy érzi, mint minden vérbeli művész: az ő munkájáért nem jár pénz. Túlságosan élvezetes ahhoz, hogy igazi „munka” lehessen. Hiszen neki semmibe sem kerül. Hanyagul, pazarlóan osztogatja a műveket, nem törődik többé velük. A géniusz sohasem kísérti meg a gőgre.

Csupán élni szeretne még és szeretni. Oly szépek a tájak. A Duna csillogva kanyarog a lombos, osztrák hegyek közt Linz felé. A tétel átvezető része mintha emlékeket idézne. Fuvolák békéje megnyugtatóan, sejtelmesen szól, mint az utazást indító postakürtök hangja. Mint a hegyek zöldjében felhangzó pásztorsíp. A barátok vidáman lengetik kalapjukat.

Még egyszer feléje int az otthon. A szigorú apa a barátok közvetítésére újra magához öleli fiát. Schubert megint otthon lakik, de nem sokáig. Újból el kell költöznie. Most nem az apai szigor, hanem a második házasságból származó gyermekek sokadalma szorítja ki a házból.

Tehát mégis csak hajléktalan marad és vándor. Hol van hát a cél? A fúvósok bűgása az út végét jelzi a befejezetlen szimfónia második tételében. Mi következhetik még?

A témák visszatérnek

A klasszikus szabályok fegyelme, mint végső hősieség. A témák visszatérnek, hogy tökéletessé kerekítsék a formát. A szív dobog, és búsan konganak ismét az óraütések.

Hová jutnak a klasszikus lepelben járó hazátlanok? A külső valóság nem érti. A klasszikusok unalmasak, a romantikusok holdkórosak. Csak az fogható, ami reális. Balzac már próbálkozik az írással, és Tolsztoj is megszületett.

De hol a realitás? A külső, vagy a belső valóságban?

A hold talányosan bujkál a foszló felhőkben, és a kutyák vonítanak. A polgárok egészségesen horkolnak a jól vasalt ajtók mögött, miközben a sötét zugok mélyén kísértetek lapulnak. Hol a valóság?

A dallam szaggatottan lüktet, hogy lezárja a tételt, mint a lassuló szívverés. A szívdobbanás az élet első és utolsó jele. A valóság a szívben van. Schubert nem a visszatérő témák szabálya tette klasszikussá: a szíve volt, mely klasszikus ütemre dobogott. Fegyelmzett, jólnevelt szív volt, nem csapongott szertelenül és nem kért sokat az élettől.

Hogy nem tudott megnyugodni? Hogy egyre vándorolt? Ezzel nem volt terhére senkinek. Engedelmes, jó fiú volt, és mindig szeretett. Akkor is, mikor elkergették. Nem volt lázadó: a génusz ölelte magához. Csak annyi volt a bűne, hogy a felsőbb törvénynek engedelmeskedett. Az igazsághoz volt hűséges, ez mentette meg a romantika betegségétől. De a nyárspolgáriasságtól is.

Ő nem választotta külön a művészetet az élettől. De nem is keverte össze vele, hanem elfogadta küzdelmes, tragikus, ellentétes valóságnak. Mindezt öntudatlanul és természetesen. Anélkül, hogy igényt tartott volna a mártírszerepre.

Magányos volt és társtalan. Úgy élt az emberek között, Beethoven csillagának mágikus vonzásában, mintha ezen az eszményképen kívül senki és semmi nem fűzné kortársaihoz. Pedig lelke a kor mélyéről sarjadt. Egész élete és művészete kifejezte hazátlanul bolyongó, elvágyakozó korát, mely a klasszicizmus eszményi, zárt formái és a földet markoló naturalizmus jövőbeli útja között elérzékenyülve, a végtelenség felé vágyakozott. Magányosan és társtalanul, a két karjába ölelve tartotta földi környezetét, apját-anyját, testvéreit, barátait, az embereket és a tájat, miközben népdalok keltek életre műveiben.

Arra tanított, hogy élet és művészet között nincs szakadék. Megmutatta, hogy az igazi érzékenység nem ködkép, nem erőtlensé s óhajtozás, hanem szeretet, hősiesség, és egy magasabbrendű világ sejtelme. Egyházi műveivel nem a kötelező gyakorlatnak udvarolt, hanem egyszerűen a szívének engedelmeskedett.

Csak azért maradt egyedül, mert szeretete nem evilági szeretet volt. Túlságosan messze nézett, túlságosan sok volt benne a csillagokból. A kortársak éppen azért nem érthették igazán, mert olyan közel volt hozzájuk, mert olyan tökéletesen szolgálta őket. Önmagukat kellett volna jobban ismerniök ahhoz, hogy Schubertet megérthessék.

Csak az újabb nemzedék csodálkozott rá igazán, az emberiségnek az a darabja, mely már maga mögött hagyta Schubert korát, s eléggé messze volt ahhoz, hogy belássa az út minden tekervényét.

A génusz kiragadta az emberek közül, megfosztotta minden emberi kapcsolattól, de csak azért, hogy annál tökéletesebb kötélekkel láncolja oda, elmulthatatlan ajándékkul minden nemzedéknek.

„Franz veszélyes betegsége aggodással tölti el szívünket” — írta a rendíthetetlen apai tekintély, mikor a szívverés egyre halkabbra vált. — „E szomorú napokban nem tehetünk egyebet, minthogy Istennél keressünk vigaszt, és minden szenvedést, melyet bölcs rendelése mér ránk, szent akaratában megnyugodva viseljünk el...”

Nem jelent meg a betegágyánál, mert a tifusz ragályos. Csak fivére volt vele, mikor a rövidlátóan hunyorgó szemek az orvos tekintetébe mélyedtek, majd a falakon kapaszkodtak felfelé; „Végem van.”

Az életmű készen állt, anélkül, hogy tudta volna, mint megformált, tökéletes egész. Csak a szimfónia maradt befejezetlennek. Pedig haldokolva még azt mondta: „Egészen új hangokat hallok...”

De ez már egy egészen másik szimfónia kezdete volt.

TOLDALAGI PÁL VERSEI

TAVASZTÓL ŐSZIG

A kigyótestű utca tekerőzik.
Szelíd a levegő,
akár az anyacsók. Tavasztól őszig
macskaszagú a háztető
s mind fényesebb az ég és mind nagyobb
az éjszaka
zátonyaira futott csillagok
vad sugara.

Az álmodó időnként megremeg.
Hajnal felé
érezhető egy tiszta lehelet,
amely a földké,
a völgyké. Egész tavasztól őszig,
nem tudva, hogy
mért fúj a szél, a nap mért lángol, mért esőzik,
a romvilág ragyog.

ÁLOM ÉS VALÓSÁG KÖZÖTT

Szívemet mérem: milyen súlyos?
A nap a zöld kertek fölött,
mint egy szitakötő, egész
nap olyan hévvel röpködött.

Most már az árnyak imbolyognak
s csupán az út ragyog, amely
megdöbbenő fehér. Ilyen
a hold, a kréta és a tej.

A legjobb annak, aki álmos.
Aki aludni tud, azon
dicsfény ragyog. De énnekem
mért kellene lehajtanom

a fejemet, hisz megnyugodni,
úgy élni, mint a többiek,
már nem tudok. Elrontva mindent,
csak a szenvedésben hiszek.

SZAKADÉK SZÉLÉN

Egész nap hurcoltam magam
a vízként áradó tömegben,
nemcsak vakon és céltalan,
sokkal inkább eszeveszetten.
Az élet eltorzult nagyon,
mint arc, melyből kifelé csüng
a véres szemgolyó vadul.
Nem értettem, hogy minek élünk?

Úgy tetszett, nincsen szeretet,
csak dermesztő könnyörtelenség.
Az kellett még, hogy kezemet
az égiek is elérassék,
s magamra hagyva, meztelen
lélekkel álljak és remegve
várjam, hogy lesz-e, aki a
meztelenségem befedje?

Köröttem a halott magány
nem nőtt, csak ott volt, mint az égen
a nap s a bőrtönök falán
a láthatatlan bűn, a szegyen;
ott volt, akár a levegő,
az élkben a halál és én
inogni kezdtem ingatag
öntudatom szakadékszélén.

Ugy állt ott fehér köpenyében, akár az üzletben. Felsőzsebében fésű, borotvakés. Mosolygott, hajlongott és közben azt mondta:

— Üdvözlöm, Lakos úr.

— Eljött, Hantos úr?

— Ön se feledkezett meg rólam...

Aztán, hogy elfogott egy kezét.

— Tudtam...

Majd egy másiknak.

— Nem is mertem volna remélni...

Mögötte a felesége — vékony, kis barna asszony — hol a vendégre nézett, hol rá — a borbélyra. Megszorította a karját.

— Mondtam, hogy nem kell kétségbeesni.

Egy lépést tett előre a konyhában a vendégek felé.

— Ó, a férjem, azt hitte, hogy most már vége mindennek, azért, mert fel kellett adni az üzletet. De én mondtam, hogy nem szabad elcsüggedni. — Kis szünetet tartott. — Meg aztán így sokkal kedélyesebb is.

Most aztán már Lakos úrnak, Váradi úrnak, Hantos úrnak, meg a többieknek is körül kellett nézni a konyhában. Meg kellett csodálni a régi, tükrös borbélyasztalt, a székeket, a habfehér törölközőt a falon... és még újságok, nahát, még újságok is vannak a konyhaasztalon: Pesti Hírlap, Tolnai Világ-lapja...

— Hogy csinálta ezt, Ferikém? — Lakos úr belecsúszott a székbe, a tükör elé. Kendőt gyömöszöltek az álla alá. — Borotválás és fazonigazítás.

A borbély valósággal a fülébe súgta.

— A feleségem nélkül nem mentem volna semmire. Az ő ötlete volt az egész.

— Mindent együtt beszéltünk meg — mondta az asszony a konyha közepéről. Odafordult az egyik vendéghez. — Milyen újságot parancsol? Dehát miért nem ül le? Azt hiszem, igazán kényelmes székek. — És közben az a vékony, ideges mosoly. Mintha örökké ráncigálnia kéne az arcát. — Mit szólnak a virágaimhoz? Egy szavuk sincs hozzá?

Kövér, bőrkabátos férfi odament a konyhaasztalhoz, megcsodálta a vázákat.

— Kedves, valóban kedves.

Az asszony már a férjénél volt.

— Majd én szappanozok. — Kis tálkában hozta a vizet, és elkezdte szappanozni Lakos úr arcát.

— A meghívókat is a feleségem küldte szét. — A borbély Lakos mögött állt.

Egy hang az ajtó felől.

— Ó rajzolta azokat a mintákat?

Az asszony szappanozott, Lakos lehuntya szemét, arcát elöntötte a hab. A borbély a kését fente és azt mondta:

— A feleségemnek tanulnia kellett volna. Ha látnák a rajzait...

— Ugyan! — Az asszony otthagya a beszappanozott arcot. Süteményt vett ki a szekrényből, kis tányérokat. — Tessék, Halmos úr, remélem, maga se veti meg, Timár úr?

— Ebéd előtt vagyok — mondta a bőrkabátos férfi.

Az asszony mosolygott, a férfi előtt imbolygott a tányérral, aztán elfordult. Megint ott állt a férje mellett.

A szappanhab átszállt egy másik arcra. Volt, aki csak hajvágást kért. A bőrkabátos, ahogy belecsúszott a borbélyszékbe, lábát előretoolta, ujjait szétterpesztette a térdén. — És az engedély?

A borbély a fejét ingatta.

— Nincs, nincs... — Körülnézett. — Dehát reméljük, nem lesz baj.

Az asszony a tükörhöz ment, mintha mögéje akarna lépni.

— Jó, hogy ez az asztal megmaradt... — Aztán egyszerre csak Varsányi Rudiról kezdett beszélni. Varsányi Rudiról, aki kiszorította az üzletüket az utcából, aki tönkretette őket. — Miért kellett éppen idejönnie, ebbe az utcába?

A borbély intett, hogy hallgasson, de az asszonyt nem lehetett megállítani.

— Bosszút esküdött az uram ellen, mert valamikor nála volt inas.

— Hallgass.

— Megesküdött, hogy tönkretesz! — Az asszony végignézett az arcon.

— De Önök nem hagytak el bennünket, nem pártoltak el tőlünk.

A vendégek hallgattak. Egy borostáskepű férfi, hátul a konyhaajtónál, újságot olvasott. Egy nyakbanótt haj aprósüteményt eszegetett. — És akkor egy hang a tükörből.

— Szeretném, ha nem nyírna fel hátul.

Az asszony már ott volt a férje mellett. Azt a vörösés duzzadt nyakat nézte a széken.

— Hátul lent van a fazon.

Az asszony és a borbély összenéztek a tükörben. Akárcsak be akarnának szaladni a szobába, hogy majd ott megbeszéljenek valamit.

— Igen. — A borbély belebólintott a tükörbe — hátul lent van a fazon.

— Ön mindig fölnyír. — A két vastag szemöldök összehúzódott.

A borbély mondott valamit, hogy nem, nem. Az asszony figyelmesen nézte hátul a fazont. Előregörnyedve nézte. Fölegyenesegett. De már nem ment oda senkihez, hogy süteménnyel kínálja, vagy hogy kicserélje az újságot. Varsányi Rudiról se beszélt többet, aki a férjét kitúrta az utcából. Kis tálkában habot kevert.

Hatalmas fül volt előtte, elvadult bozót. Az asszony ollóval a kezében föléje hajolt, aztán eltűnt ebben a dzsungelben. Majd egy orr szippantotta fel. Közben, a vendég nyakáról, a férjét hallotta.

— Olvastam, hogy Türr István tábornoknak külön borbélyja volt az orra részére.

— Hogy érti ezt? — Az arc rájuk bámult a tükörből.

A borbély elhallgatott. Az asszony meg leengedte kezében az ollót. A hajpamacsokat nézte a konyha kövén.

— Miért nem mondják mindjárt, hogy ősember vagyok. — A vendég előrehajolt. — King-kong, a gorilla.

Valaki nevetett az ajtónál.

— Láttá King-Kongot a filmen?

Az ott a tükörben, nem válaszolt. Visszahanyatlott a széknén és csak annyit mondott.

— Szóval tartsak egy külön borbélyt az orrom részére?

— Ugyan, dehát erről szó sincs! — Az asszony félénken csattogott az ollójával. A vendég feje fölött szemrehányó pillantást vetett a férjére.

Aztán, amikor a vendég kiszállt a székből, két oldalról körülvették, lekefélték, megigazították a kabátját, az ajtóig kísérték.

— Legyen szerencsénk máskor is.

Minden vendégtől együtt búcsúztak. Amikor magukra maradtak, az asszony felsöpörte a hulladék haját.

— Nem hagynak el bennünket — mondta a lapáttal a kezében. — Tudtam, hogy nem hagynak el bennünket.

— És a lakók? — A férfi az asszonyra nézett. — Ha valaki bejelenti, hogy nincs engedélyünk.

Az asszony a konyhaajtóhoz lépett.

Vékony fa az udvar közepén. Mellette üres kerti szék.

— Senki sincs kint.

— Biztosan észrevették ezt a nagy jövés-menést.

— Nem szólnak. Nincs senki olyan a házban...

Pár nap múlva egy tűzoltó jött, meg egy gimnazista a Zrínyiből.

— Mintaiskola — mondta a borbély —, adja át üdvözetemet Bacsoni tanárnak.

A következő vasárnap az asszony egy kis ízes befőttel kedveskedett. Mi közben az újságokat és a képeslapokat rendezgette, odaszólt a férjének.

— Senkire se tegyél megjegyzést. Se az orrára, se a fülére.

A férfi vállat vont, és mert még mindig nem jött senki, beleült a székbe a tükör elé.

Az asszony megállt mögötte.

— Ezt nem teheted.

— Adj egy újságot.

A férfi hátranyúlt a levegőbe.

— Újságot?

— Ma nem jön senki.

Kopogtattak. A borbély lecsúszott a székről. Jött Lakos úr, Hantos úr, meg a többiek. Újabbak is érkeztek, akik múlt vasárnap nem voltak itt. Egy rókaképű férfi azt mondta:

— A barátom küldött ide. A Lázár Pista.

Az asszony meg csak a férjét nézte. Mintha azt akarná mondani. — Te persze nem hiszel semmiben! Aztán odafordult Lakos úrhoz és megkérdezte:

— Igaz, hogy a Varsányi Rudihoz egyre kevesebben járnak?

Egyszer valaki elhozta a kisfiát.

— Könnyű nyári frizurát a gyerekeknek.

Párnát dobtak föl a székre, még egy párnát. Amikor a gyerek fölült, a borbély a tükör alá mutatott.

— Onnan jön ki a fehér egér.

A gyerek álmos, tunya tekintettel a borbélyra nézett.

— Appa, ennek itt olyan feje van, mint Stan és Pan közül a Stannak.

A borbély a tükör elé állt, keserves képet vágott, és beletürt a hajába.

— Akárcsak Stan a filmen! — nevetett hátul valaki.

A gyerek nem nevetett. Inkább úgy nézett a borbélyra, mintha külön unná a hosszú sovány arcát, a tüskés haját, és hogy olyan képet vág, mint Stan a filmen.

A borbély könnyű frizurát csinált a gyerekeknek. Olyan volt az a frizura, mint egy vidám nyári park.

— Sikered volt — mondta az asszony. — Stan Laurelt máskor is utánózhatsz. Az ilyesmit nemcsak a gyerekek szeretik.

A borbély arról beszélt, hogy milyen nehéz gyerekeket nyírni. Sose tartják rendesen a fejüket. Az asszony arról beszélt, hogy elkéri a gramofont a szomszédból, mert a zene vonzza az embereket.

— Nincs egy kevésbé tiszta kendőjük?

A magashomlokú, összes férfi egyetlen mozdulattal lekapta nyakáról a kendőt és meglengette a borbély előtt. Merev, kifejezéstelen arccal nézte a borbélyt, ahogy újra megkérdezte.

— Nincs egy még kevésbé tiszta kendőjük?

A rókaképű férfi, akit Lázár úr küldött, gyűrött burettruhájában előjött az ajtó mellől. A kendő fölé hajolt.

Az asszony elrántotta a kendőt és hátravitte a szobába.

— Mindjárt hozok egy másikat, Hantos úr.

Hantos úr hátradűtötte a fejét és várt. Csak akkor szólalt meg, amikor az új kendőt a nyaka köré gyömöszölte.

— Mindig szerettem a kockás kendőt, de talán leginkább a kék-piros kockás kendőt.

A borbély a feleségére nézett a tükörben. Az asszony lehajtotta a fejét és szappanozott.

— Hiába — mondta később az asszony —, nem vagyunk kellőképpen fölszerelve. De azért többé nem lesz ilyen panasz. — Megjegyezte, hogy a szomszédból el kéne kérni a gramofont.

Legközelebb ketten jöttek. A rókaképű és egy nagydarab, kövér ember. Ők ketten olvasták az újságot, eszegették az apró süteményt.

— Visszacúsztunk.

A borbély a nagy széken ült, a tükör előtt.

— Miért mondd ezt? — Az asszony körülötte keringett.

A borbély a haját fésülgette, a tüskés, bozotos haját. Füttyörészett, a lábát lógázta és a haját fésülte.

Szerdán beállított egy postás. Aztán vasárnap megint ott volt az egész társaság.

Megkérdezem, gondolta az asszony, megkérdezem, miért nem voltak itt múlt vasárnap, miért nem jöttek be legalább egy borotválásra. Nem kérdezett semmit. Nézte ezeket az arcokat a konyha üvegajtaja előtt. Fekete kendőt feszítettek az ajtóra, hogy ne vágjon be a nap. Az arcok zöldes-sárga színt kaptak. — Itt vannak és eljönnek jövő vasárnap is, meg azután. A férjem hiába reméli, hogy elmaradnak. Mert azt reméli. És, hogy akkor majd megint úgy néz rám, mint amikor be kellett zárni az üzletet. Az üzletet is vissza fogjuk szerezni.

— Elhanyagolja a süteményeimet, Lakos úr.

Egy hét múlva csak ők ketten voltak a konyhában: a borbély, meg a felesége. Egyébként, mintha soha senki nem jött volna hozzájuk. El se lehetett képzelni, hogy valaki ide beteszi a lábát. Pedig minden elő volt készítve: a fenőszíj, a kis tálka, a virág, az aprósütemény.

A borbély a konyhaasztalnál állt, mögötte az asszony.

— Nem tűröm — mondta az asszony —, nem tűröm, hogy leharapdálj a sütemény szélét.

A borbély hátranézett és vállat vont.

Kopogtattak. A rókaképű férfi jött, Lázár úr barátja. Beült az egyik székbe, az ajtó mellett, kezébe vette az újságot, olvasni kezdte.

A borbély a tükör előtt állt, megfordította a párnát az üres széken, aztán újra megfordította.

— Tessék kérem. — Az asszony a vendéghez lépett.

Az fölneézett, lassú mozdulattal az ölébe eresztette az újságot.

— Nincs valami nagy tolongás, nem lehet mondani. — Odaballagott a tükör elé.

— Még jöhetnek. — Az asszony szappanozott és közben megkérdezte. — Hogy van a Lázár úr?

— Nem is tudom, mikor láttam. — Később még annyit mondott. — Nem kell kiborotválni.

Legközelebb semmit se mondott. Átszelte a konyhát, útközben bekapott egy aprósüteményt, aztán beült a székbe. A borbély se kérdezett semmit, az asszony se kérdezett semmit. Nézték a vörösös-tüskés arcot, a nyakbanőtt haját.

Ha jön valaki, gondolta az asszony, azt mondom, bocsánat kérem, de tessék felállni. Nem bánom, ha megsértődik.

Senki se jött. Az asszony elkezdte szappanozni a vöröseitüskés arcot. Hétköznapokon semmi.

Az asszony arca odaragadt az ajtó üvegjéhez.

— Két hete volt itt a tűzoltó.

— Egy klottnadrágos fiú állt lent az udvaron és kést dobált a fába.

— Emlékszel a gimnazistára? Forradás volt az arcán.

— A penge megremegett, ahogy beleállt a fába.

— Három hete, vasárnap még mindenki itt volt. — Az asszony lebámult az udvarra.

— Nem, Hantos úr már akkor se jött.

— Dehogynem! Meg is dicsérte a süteményemet.

Odalent az udvaron könnyű szél mozgatta a fa leveleit, Lépések hallatszottak a folyosóról.

— A Lázár úr barátja. — Az asszony elhúzódott az ajtótól.

Ő jött, Lázár úr barátja. Ez az arc volt a vasárnap.

— Miatta nem jönnek a többiek — mondta egyszer az asszony.

A borbély rábámult. Vasárnap reggel volt és ők ott ültek a konyhában. Hokkedlin ültek. A székeket már ki se hozták, nem volt sütemény és nem voltak újságok. A nyári nap akárcsak az udvarból emelkedett volna fel. A konyhát elöntötte a sárga fény.

— Mit bámulsz? — Az asszony fölállt, odament a férjéhez. — Nem emlékszel rájuk?

A férfi vállat vont, cigarettára gyújtott.

— Téged nem érdekel — mondta az asszony —, téged az üzlet se érdekelt. — Elhallgatott, majd szinte könyörögve. — Dehát te magad mondtad, hogy valamelyik délután találkoztál Lakossal lent a téren, a hátsó kis körben... megölelt... azt mondta, hogy vasárnap eljön.

— Aztán mégse jött el.

— Hidd el, miatta van az egész. — A nő előrehajolt. — Én már az első pillanatban láttam, hogy nem kedvelik. Nem is csoda! Amilyen tolakodó. Emlékszel, egyszer a Hantos előtt ült be a székbe.

— Nem emlékszem.

— Emlékezned kell! — Az asszony megint az ajtónál volt. Kinézett az udvarra. Lent a klottnadrágos fiú bicskát dobált a fába. Két dobás között felnevetett. Az asszony visszahúzódott. — Emlékezned kell, meg mondtad is utána, hogy...

Lépések a folyosóról.

Az asszony úgy érezte, mintha a fejében kopognának a lépések. Előrejött az ajtóig, akárcsak le akarna kuporodni, hogy úgy könyörögjön. — Menjen, menjen kérem...

Árnyék esett az ajtó üvegjére.

Beengedte a vendéget.

Az asszony újra meghívókat küldözgetett.

— Jönnék, majd meglátod, hogy újra jönnek.

Hétközben nem volt semmi.

Vasárnap az asszony aprósüteményt készített, és az újságokat is kirakta a konyhaasztalra. Aztán mikor a lépéseket hallotta a folyosóról, remegni kezdett. Előrehajolt a hokkedlin, arcát tenyerébe dűtötte.

— Talán nem ő az — mondta a férfi.

A lépések egyre közelebbről hallatszottak.

Az asszony valósággal összezsugorodott. A férfi átfogta a vállát, bevitte a szobába. Aztán visszament a konyhába, hogy ajtót nyisson.

A vendég megállt az asztalnál. Süteményt tömött a szájába, belelapozott az újságba.

— Hajvágás is lesz — mondta, ahogy odaült a tükör elé. Hosszan előrenyújtotta a lábát és a tükörből ránézett a borbélyra. — Sose mesél semmit. Nem történik maguknál semmi a házban?

A borbély a vendég nyakába illesztette a kendőt.

Az félig lehunyta a szemét, mint aki aludni készül. Lustán, álmosan fölpillantott. Egyszerre fönnakadt a tekintete. Félig fölemelkedett a székből, majd visszasüllyedt és csak nézte azt a fejet a tükörben.

— Mit csinált?

A borbély mellette állt, leeresztett karral. A fejre nézett, a fehér sávra a barna haj közepén.

— Belenyírt a hajamba! — Megpördült a széken, a borbélyra bámult, aztán visszafordult a tükör felé. Egy ujjával megérintette a kopasz sávot, mint aki nem hiszi el, mint aki nem tudja elhinni. — Nullással belenyírt a hajamba...

A borbély a szék mellett állt és hallgatott. Mintha nem is vele kiabálnának.

— Hogy tehetett ilyet?! — A vendég elcsuklott. — Akkor most már vegye le az egészet. — két oldalról belekapaszkodott a hajába, akárcsak le akarná rántani.

A borbély nem mozdult.

— Mozduljon már! Miféle tréfa ez? Végigsímitott a kaposz folton. Szemöldökét összehúzta, közelhajolt a tükörhöz. Motyogott, mintha még akarna valamit beszélni azzal az idegen fejjel. Lerántotta nyakáról a kendőt. Ezért még megfizet. Ezért még keservesen megfizet! Tenyerét a fejére tapasztotta és kirohant.

— Mi történt? — Az asszony a szoba ajtajában állt. Vörös, felfúvódott arccal, mint aki átforrósodott párnák közül kelt ki. Odament a férfihez, aki még mindig leeresztett karral állt az üres szék mellett. — Mi történt?

— Nem jön többet. — A borbély letette a gépet az asztalra. Mielőtt még a másik bármit is kérdezhetett volna, fogta a borotvaszappant és keresztül húzta a tükroét. — Senki se jön többet.

KARAY LAJOS VERSEI

VERS, SEMMIBŐL

*Jött egy gépkocsi. Még az út mögött
rémllett csak távol zümmögése,
de már a rőt rongyokba öltözött
táj megneszelte, mint az üldözött,
s megállt egy percre szívverése.*

*A dübörgés nőtt, és az út hideg
testét ősz ülte, ködbefült, vak;
a nyárfasort borzongás lepte meg,
s az aszfalton a vizes levelek
félénk kezekkel összebújtak.*

*Egy mozdulatlan, rémült félelem
lett minden. Hullott sárga lombon
dőglött méhecske tárta védtelen
testét a rém elé, mely hirtelen
kibújt a ködből fönn a dombon...*

*S volt, nincs... A szürke, villanó robaj
már elrohant. — De: huss! — boszorkány-
táncca perdült a nyargaló szilaj
légáramtól az út: száraz zsvaj
zúdult, s kavargott, mint az orkán;*

*talpra szökkent az álmából-cibált
pusztuló, sápadó levélhad, —
majd ernyedten, mint holt tiszavirág,
libbent vissza a hulló csenden át
nyugodni mind. Már este 1/26*

*volt, — messze járt az autó, csillagot
szitált a köd, sötét lett, aztán
a nyárfasor sóhajtott egy nagyot,
s vállán kapával, fázva ballagott
haza egy dúdoló parasztlány.*

KALAPÁLD KI ÁSÓD

*Kalapáld ki ásód:
reggel lesz, s a föld kemény.
Éjszakád világa
elfelejtett költemény.*

*Cukorkák a színek:
ízüket kóstolgatod. —
Csókot szór a Napnak
fényesszemű ablakod.*

*Kedvesed, a hajnal
kertedbe nyit rózsáért. —
Kárpótól a szépség
a hiányzó jószágért.*

AUGUSZTUSI SZEMLELŐDÉS

Mint egy súlytalan, örök-szabad
hószárnyú vadmadár csapat,
röppennek a szemnyugtató, tág
kék multba lassú nyári órák.
Utánuk indulnék, ha tudnék,
de jobb talán így, egy azurkék
délután mélyén, álmatag,
ha karját tárva vár a pad,
leülni a földvári mólón,
míg elmerít, mint horgot ólom,
a békesség. S mint kisgyerek,
ha festőbácsit nézeget,
ki görnyed háromlábás állvány
előtt, s nagy haja őszes-sárgán
hullik nyakába, míg ezer
tónust, kontrasztot, színt kever:
úgy bámulom, oldalra-hajlott
figyelmes fejjel ezt a hajlott
öreg művészt, a vén Nyarat,
hogy palettáján sugarat
s meleg barnát, aranyló zöldet
femes ezüsttel és kemény
acélkékkel hogyan vegyítget
s hogyan lesz vászna költemény,
s láthatár-keretezte képén,

a tájban, távol és közel
hogy mozdul ember, élet és fény,
s napot hogy úsztat síma kékjén
az ég, mely áld és átölel.

Augusztus. Villanó derű.
Most minden édes, egyszerű.
Szeretlek, ember — te csodás,
harsány nép, színes áradás,
munkád után ki napba-tárt
szívvel bejárod a határt,
s utad körül fényben-fakadt
virágok térdet hajtanak.

Kézenfog féltőn a világ,
mint apja megkerült fiát,
s te megszorítod jól kezét.

A tájé vagy s a táj tiéd:
vigyázz rá holnap reggelig!
Színével munkád megtelik,
s mint zöld, arany, kék tűz a habban,
egymástól-elválaszthatatlan
gyűjtsa ki életed hullámverését
a fény, a béke és a szépség.

José-Maria de Heredia:

SZIESZTA

Egy méh se döngicsél, torkos bogár se dong ma,
a nagy, napverte fák alatt alél a nyár
s a sűrű lomb között borongó fénysugár
smaragdbársony mohók színét szitálja zsongva.

Dús ágak dómjain tör át a Dél bolyongva
s álomra lankadó, csukott pillámra már
ezernyi surranó láng rőt hálója száll,
mely elnyúlik s haránt hasít a lomha lombba.

A tűzfátyol felé, amelyet sző a nap,
— törékeny lepkeraj — nagy pillék ringanak
illattól ittasan s kábán a napsugáron;

s még ujjam megragad minden piciny fonált,
e fényhálóba, mely aranyszínekre vált,
— boldog, betelt vadász — az álmaim bezárom.

Szegzárdy-Csengery József fordítása

— Drámarészlet —

DAVID: A vizsgálat alaposága megkívánja, hogy ne tévelyedjünk el miszticizmusba és mesékbe. Amit mondtam, azt bizonyítani is fogom. *Elhagyja az asztalt és a három tanú elé jön.* Azt állítjátok hát, hogy hittetek a csodákban? Teljes bizonyossággal hittetek?

PÉTER: Teljes bizonyossággal!

JÁNOS: Hittünk.

TAMÁS: Igen, hittünk.

DAVID *Péterhez:* Hogyan tudtat hát megtagadni, többször is megtagadni azt a csodatevő Jézust, aki szemed láttára vitte véghez csodáit? *Csönd.* Válaszolj! Megtagadtad, igen vagy nem?

PÉTER: Igen. Megtagadtam.

DAVID *Tamáshoz:* És te, te Tamás, oly kevésbé hittél csodáiban, hogy nyíltan visszautasítottad és nem adtál hitelt a hírnek, hogy Jézus föltámadt. Azt mondtad: „Nem hiszem. Ha nem látom, nem hiszem.” Igaz? Sőt nem volt elég látnod, meg is akartad érinteni testét, meg akartad tapintani sebeit. Így volt? *Csönd.* Az előzőleg látott csodák mire valók voltak hát?

TAMÁS: Igaz, kételkedtem. De amikor láttam és tapintottam, megbántam kétkedésemet és újra hittem.

DAVID: Emlékezzél csak erősen vissza, az a seb, amit láttál, ugye élő emberé volt, nem pedig halotté?

TAMÁS: Föltámadotté volt!

DAVID: Éppen ezt a föltámadást kell bizonyítani. Meg is tesszük. *A tanúk csoportjához fordul.* — Hé! Te... Gyere csak ide, rajtad a sor! Rajtad Judás! *Judás jön, övében pénzeszacskó, megáll Dávid előtt.* Te Judás, te is láttad a csodákat. Nem csupán egyet, hanem valamennyit. És mégsem haboztál, elárultad az embert, aki végbevitte a csodákat, elveszítetted, eladtad őt. A csodák nem ejtettek gondolkozóba akkor? Semmitől sem tartottak vissza. Egy pillanatra sem. Igaz?

JUDÁS: Igaz.

DAVID: Tehát igaz. Mire mutat mármost mindez? Gondolkozzunk csak együtt, Tisztelt közönség! Vegyünk fontolóra mindent. Jézust természetfölötti adományok birtokosának hitték, élet és halál urának, mégis megtagadták, elárulták, eladták. Meg lehet ezt így érteni? Nem, ez képtelenség! És talán bizony a halál, a szeretet miatt képtelenség? Dehogy ezek miatt! Am hagyjuk most ezeket az érzelmeket, még akkor is, ha a tanítványokban föl kellett volna ébredniök... A kérdés fordulópontja máshol van: ha ők hisznek a csodákban, akkor nem merészelik... *Brutálisan, cinikusan a három felé fordul...* Mert féltetek volna! A bosszújától! De nem féltetek, meg mertétek tenni, persze, mert tudátok, hogy nem pusztít el, nem semmisít meg büntetése. Tudátok, hogy nincs csodatevő hatalma. Tudátok, hogy csodái nem igazi csodák. Tudátok, egyedül ti tudátok, hogy nem más ez, mint szemfényvesztés, ámítás, pusztá képzelgés... És amikor az árulás pillanata elkövetkezett, bizonyosra vettétek, hogy büntetlenül megússzátok... Ti, ti, a tanítványai vagytok cáfolhatalan bizonyítékai annak, hogy a Názáreti Jézus állítólagos csodái...:

* A teljes dráma méltatásával az Eszmék és tények rovat foglalkozik.

KAIFÁS: Adok egy tanácsot. Ne döntsön ebben a kérdésben. Nem azért vagyok itt, hogy tanúságot tegyek csodái igaz, vagy hamis voltáról. De annyit mondhatok, hogy a vakonszületett, aki visszanyerte látását és a leprás, aki gyógyultan tért vissza, megtörtént esetek voltak, mi papok megvizsgáltuk őket.

DÁVID: Hogyan ?

KAIFÁS: Ön tudja jól, papi hatalmunkkal megtilthattuk, hogy bárki a városba tegye a lábát, aki leprás volt és gyógyulnak hitte magát. Az illetőt nekünk kellett megvizsgálnunk. Nos hát ! Ezúttal megállapítottuk, hogy azon az emberen a betegségnek nyoma sincs többé. Éppen ebből az alkalmából figyeltünk föl Jézusra és ekkor határoztuk el, hogy szemmel tartjuk.

DÁVID: És milyen eredményre jutottak ?

KAIFÁS: Hogy rendkívüli események követték prédikációit.

DÁVID: Volt ön valaha is személyesen tanúja ilyesminek ?

KAIFÁS: Személy szerint soha.

DÁVID: Akkor hát ?

KAIFÁS: De Jairus, a zsinagógából, akinek leányát föltámasztotta, bizonyosságot tett előttem.

DÁVID: Jairus érdekelt volt. Szavainak nincs bizonyító erejük.

KAIFÁS: Minden szavára mérget lehetett venni, és vitathatatlanul a mi emberünk volt.

DÁVID: A lánya iránti szeretet elvakította.

SÁRA: Elvakította ! Hallották ! Az csak természetes, hogy leánya több volt neki, mint a papok pártja.

DÁVID: Ki beszél itt pártról ?

SÁRA: Jairus talán nem tartozott a papok pártjához ? De ha a párt szó nem tetszik neked, mondd úgy, ahogy akarsz.

DÁVID: Fenntartom állításomat: Jairus elvakult volt.

SÁRA: Amit te elvakultságnak nevezel, olyan világosság volt, amilyenről neked fogalmad sincs !

DÁVID: Ellenkezőleg, nagyon is tudom, mi volt az. Jobban, mint hiszed. Éppen azért állok ellen. Éppen azért tartom fenn állításomat, hogy mindnyájan tévedtek. Mindnyájan, a papok is. Kivéve a tanítványokat. Mert a tanítványok számára, ezt már megmutattam, soha nem történtek csodák. Sem előbb, sem utóbb. Ők ezzel tisztában voltak.

PÉTER: Nem így van. Ne tulajdonítson szavainknak olyan értelmet, ami nincs bennük. Mi hittünk Jézusban. Hittünk csodáiban.

DÁVID: Hittetek ? Ha hittetek, miért nem haltatok meg, amikor ő meghalt ? Vele ? Érette ?

PÉTER, szomorúan: Igaz, nem haltunk meg. Megtagadtuk. Én azt mondtam: „Nem ismerem ezt az embert, soha nem láttam, nem vagyok az övéi közül való...” Vessen meg érte. De amit nem akar megérteni, azt, fájdalom, talán sohasem sikerül érthetővé tennem; igen, azt, igen, hogy az ember egyszerre tud hinni és megtagadni, szeretni és elárulni... Igen, mondom, az ember képes erre. Mialatt Annás palotájának udvarán azt mondtam: „Nem ismerem, sohasem láttam”, ugyanabban a pillanatban szerettem őt.

DÁVID: Akkor hát miért ?

PÉTER: Miért ? Nincs miért... Gyöngék voltunk. Ezzel számolni kell. Gyöngék voltunk... reszketünk... féltünk... Szánalmas tanítványai ! Egyáltalán nem voltunk hősök. Ő tudta ezt. Ő választott ki bennünket a tömegből, ő mondta nekünk: „Te, te, meg te, jőjjetek utánam, kövessetek engem, úgy, amint vagytok...” Senkik voltunk. És mégis, látva az ő cselekedeteit, apránként előbbre jutottunk. Úgy látszott, egy kissé mi is szerzői vagyunk a csodáknak, vagy legalábbis közreműködők. A „hűségeselek

csoportjához” tartoztunk, ért engem? Amikor elfogták és megostorozva, vérbefagyva, legyőzve láttuk... valami hőstettet vártunk tőle... világosságot, égből jövő hangot, ami megzavarja ellenségeit... de semmi sem történt, és minket elfogott a félelem. Elhagytam, pedig tudtam, hogy ő a Messiás; tudtam és szerettem.

JÚDÁS: De én már nem hittem benne többé. Amikor a Sanhedrin kezére jutattam, semmi kétségem nem volt afelől: a Názáreti Jézus nem a várva-várt Messiás, nem szabadította meg népünket. Tudom, engem tartanak a leggonoszabb árulónak. Pedig nem voltam közönséges áruló, csupán következetes maradtam önmagamhoz.

SÁRA: Következetes? Hogyan? Ismételje!

JÚDÁS: Igen, következetes.

DÁVID: Magyarázd ezt meg.

JÚDÁS: Mivel Jézus nem szabadította meg népünket a szolgaságból, úgy láttam, hogy megbékélést hirdető tanácsaival bosszútervünknek legmakacsabb ellenlábasa lett. Sokkal előbb, mint ahogy én elárultam, ő hagyott cserben minket, ő árult el engem.

PÉTER: Téged?

JÚDÁS: Igen, nem tartotta meg az ígértét.

REBEKA: Személyes sérelem!

JÚDÁS: Elismerem. Dehát minden cselekvésünk személyes. Mindig.

SÁRA: Helyesen beszél.

REBEKA: Helyesen?

SÁRA: Igen. Abban, amit éppen most mondott. Hogy alapjában véve mindent személyes kérdésekre lehet visszavezetni.

DÁVID, közbevág: Hogyan és mikor került a Názáreti Jézussal kapcsolatba?

JÚDÁS: Az utolsók egyike voltam, aki a tanítványok csoportjához csatlakoztam. Jézus már nagy tömegeket vonzott maga köré, amikor elfoglaltam helyemet oldalánál. Ez idő tájt a csoport még rendezetlen és szétszóródott volt. Közéjük álltam és megszerveztem őket.

PÉTER: Ki akar érdemedtől megfosztani?

SÁRA: Tudjuk jól, maga volt a szervező, a vagyonkezelő, a pénz a maga kezében volt.

JÚDÁS: De van ám itt valami, amit általában nem tudnak. Hogy én nem csupán vagyonkezelő voltam, hanem jövedelemelosztó is.

ELIÁS: Magyarázza ezt meg!

JÚDÁS: Szívesen. Szünet. Megtettem mindent, amit csak tettem az apostolok életének megszervezésére és fönntartására.

ELIÁS: Fenntartására?

JÚDÁS: Arra. Eleinte igen nehéz volt ám az élet. Jézus prédikált, az emberek hallgatták s azután elszéledtek. Teltek, múltak a hónapok anélkül, hogy komolyan vettek volna bennünket. Én mégis hittem abban, hogy ez a Názáreti Jézustól vezetett kis csapat fölszíthatja hazámban a lázadás tüzét. Minden erőmmel hittem ebben, és azt mondtam: „Ti csak törődjetek a magatok dolgával, a többitől majd én gondoskodom.” Az én vagyonom a tiétek is. Olymódon a csoport formát öltött és kis idő múlva már beszéltek rólunk.

ELIÁS, az apostolokhoz fordul: Így volt?

PÉTER: Így.

JÁNOS: Igazat beszél.

TAMÁS: Mindenét a közösségnek adta.

JÚDÁS: Izrael szabadságáért! Így szólt az egyesség!

ELIÁS: Ezért volt hát kivételes helye a csoportban.

JÚDÁS: Eleinte igen. De amikor a hívek elárasztották őket ajándékaikkal, mindjárt kevesebb jóindulattal néztek rám.

ÉLIÁS: Mi volt a változás oka?

JÚDÁS: Amikor nem volt már többé szükségük szervezőre, bankárra, talán öntudatlanul, de éreztették velem, hogy az időm lejárt, nem vagyok jó többé semmire. Szememre hányták, hogy nem hallgattam Jézus beszédeit. De nekem nem volt időm erre.

ÉLIÁS: Ók, az apostolok. Fogadjuk el ezt pillanatnyilag. De Jézus?

JÚDÁS: Jézus továbbra is bizalommal volt irántam.

ÉLIÁS: Hát akkor?

JÚDÁS: Igyekeztek engem megérteni. Az ügyeket többé nem vezettem. Tanítvány csak mellékesen voltam, amennyiben a Jézus által hirdetett birodalom nem az volt, amiről én álmodtam. Mit tehettem hát? Keresztül néztek rajtam — éreztem hiábavalóságomat.

ÉLIÁS: Szomorkodott emiatt?

JÚDÁS: Talán.

ÉLIÁS: Fájlalta, hogy barátok nélkül maradt?

JÚDÁS: Nagyon. Különösen amikor elhúzódtak mellőlem, akkor éreztem igazán, hogy szívem szerint hozzájuk tartozom. Sohasem hittem, hogy ilyen érzelmek fakadnak föl bennem, különösen egyikük iránt.

ÉLIÁS: Kihez vonzódott leginkább?

JÚDÁS: Szerettem volna János barátja maradni. *János felé fordul.* És éppen te voltál, János, a legkeményebb hozzám, kérkedtél szellemi fölényeddel, nekem szögeztetted a kérdést: „Ha fenntartás nélkül elfogadod Jézus evangéliumát, maradj, ha nem, állj odébb. Izrael nagy.”

JÁNOS, *nyugtalanul*: Csak emlékeztettelek Jézus szavaira: „Aki nincs velem, ellenem van.” Máshol keressük az igazságot!

ÉLIÁS: Most meg kell találnunk.

JÚDÁS: Mondd el hát a te igazságodat!

JÁNOS: Igazság szerint Júdás váratlanul féltékeny lett rám. Közösségünk gyakorlati helyzete megváltozott s így a Mester és Júdás kapcsolata mindinkább meglazult. Engem viszont bizalmába fogadott.

JÚDÁS: Hallották ezt? Micsoda hetyke érzélgőség!

JÁNOS: Állítom, hogy féltékeny volt. Keresni kezdte barátságomat, holott addig észre sem vett...

JÚDÁS: Én egyikőtökkel sem törődtem. Nem értem rá barátságok ápolgatására. Éppen elég tennivalóm akadt.

JÁNOS: Később nyíltan ellenállásom lett. Föltételezhető, hogy valaki a Sanhedrinből ismerte a helyzetet és ezt kihasználva árulásra bízta.

JÚDÁS: Micsoda öntelt fickó! Féltékenységgel vezetett hát, nem pedig az elmentét Jézussal? Ő akar, Jézus helyett, a történesek középpontjába kerülni. De erre Kaifás főpap deríthetne világosságot!

KAIFÁS, *vonakodva*: Mire? Az egység árára?

JÚDÁS: Arra, hogy mi történt közöttünk titokban az utolsó napok alatt.

KAIFÁS: Titokban? Semmi. Ugyan mi történhetett volna a Sanhedrin és te közötted, Iskarióti Júdás?

JÚDÁS: Nem akar beszélni. Persze. De én esküszöm, hogy voltak megbeszélések, mégha Kaifás le akarja is tagadni.

DÁVID: Mondd hát el!

JÚDÁS: Amikor húsvét előtt Jeruzsálembe érkeztünk és a nép pálmákkal in-tegetett és lábunk elé szőnyeget terített fogadtatásunkra, akkor bennem már kialakult a meggyőződés, hogy Jézus föladta Izrael megszabadításának tervét. Éppen ezekben a napokban jöttek hozzám a főpap küldöttei.

ÉLIÁS, *Kaifáshoz*: Valóban?

KAIFÁS: Nem tagadom, lehetett ilyenfajta intézkedés.

JÚDÁS: Nem tagadja !

KAIFÁS: Igen, a határozat úgy döntött, hogy megegyezésre kell jutni vele.

DÁVID: Ennyire befolyásosnak gondolták ?

KAIFÁS: Be kell vallanom, a helyzet aggasztónak látszott.

DÁVID: Mi lett volna a megegyezés ?

KAIFÁS: Hagytuk volna szabadon prédikálni, hiszen beszédeiben határozottan körvonalazta, hogy Isten országát, melynek mindenki köteles meghódolni, Izrael képviseli.

PILÁTUS: Így akarták teljesen ellenünk fordítani !

KAIFÁS: Mi csak jót akartunk.

DÁVID: Összeköttetésben volt hát Júdással, vagy sem ?

KAIFÁS: Én nem.

DÁVID: Ne játsszék a szavakkal !

JÚDÁS: Én pedig határozottan állítom, hogy valakivel közülük megegyezésre jutottam.

DÁVID: De nem Kaifás főpappal.

JÚDÁS: Aki velem tárgyalt, egyenesen a főpaptól jött, és a főpap Kaifás volt.

DÁVID: Az önök megbízásából jött ?

KAIFÁS: Igen.

JÚDÁS: Közölnöm kellett Jézussal a feltételeket.

DÁVID: Kaifás kifejezései pontosak voltak ?

JÚDÁS: Pontosak. És mondhatom, tévovázás nélkül megtettem volna mindent, ami hatalmamban áll, hogy Jézust rábeszéljem ennek az indítványnak elfogadására. Ha beleegyezik, minden reményem újraéled. Ha Jézus, egyetértésben a papokkal, Izrael népét lázadásra biztatja, én az oldalára állok. Én lettem volna, igen én, hadseregének első generálisa. És az életem célhoz ér !

EGY HANG: És mi történt ?

JÚDÁS: Az történt, hogy nem tudtam Jézus közelébe férközni. Két napig kerestem, hogy négy szemközt beszélhessek vele, de János egy tapodtat sem tágitott mellőle. Úgy látszott, célzatosan teszi. Akkor elhatároztam, hogy felszólítom Jánost, vállaljon közösséget velem. Beszéltem neki a papokkal köthető egyességről; azt akartam, hogy mindezt együtt tárjuk föl Jézus előtt. De János egyedül tárgyalt a Mesterrel, az én jelenlétemet elhárította.

JÁNOS: Még aznap este beszéltem Jézussal.

JÚDÁS: Beszéltél ? Igazán ? Mindig azt gondoltam, hogy Jézus egy szót sem hallott erről a tervről.

JÁNOS: A Mester meghallgatott és a fejével nemet intett. Közöltem veled elutasító válaszát.

JÚDÁS: Nos, ekkor úgy éreztem, mindenképpen meg kell akadályoznom, hogy Jézus tovább hintse a zűrzavar magvát a nép körében. A Sanhedrin képviselőivel egyetértettünk elfogatásában.

REBEKA: Nehéz lesz bizonyítani, hogy magatartását lelkiismeretének aggályai, nem pedig anyagi érdekek irányították.

DÁVID: Nehéz, de nem lehetetlen. Lássuk csak.

REBEKA: Azt a sokat emlegetett harminc dénárt megkapta, vagy sem ?

SÁRA: Árulása nem volt mentes minden érdektől. Üzlet volt !

JÚDÁS: Minden vagyonomat a közösségnek adtam. Ez a harminc dénár lehetővé tette volna, hogy valami más vállalkozásba kezdjek.

REBEKA: Más vállalkozásba, harminc dénárral ? Mit jelentett harminc dénár annakidején ?

SÁRA: Egy átdőzsölt éjszakát inkább, mint új vállalkozást.

ÉLIÁS: Harminc dénár nem olyan kevés, mint gondolják. Megfelel mai értékben 900.000 lírának, vagy 1500 dollárnak. Ez nem olyan megvetendő összeg, kísértésbe is vihet valakit.

JUDÁS: Akárhogy is, én nem akartam üzletet! Nem pénzért adtam el Jézust.

DAVID: Ne idegeskedjék! Kaifáshoz. Kaifás, üzlet volt vagy sem?

KAIFÁS: Tudtam, hogy a tanítványok egyikét fölbérelték, szolgáltatassa kezünkre Jézust.

JUDÁS: Az öngyilkosságomnak — amikor fölakasztottam magam — meg kell győznie mindenkit, hogy másról volt szó, nem pénzről.

JÁNOS: Ne mentesd a bűnödöt. Egyedül követted el a gyilkosságot.

JUDÁS: Egyedül. Jó! De ti — ti mind — mit tettetek, hogy megakadályozzátok?

PÉTER: Ha csak sejtem is, biztosan megakadályozom, ezzel a két kezemmel!

JUDÁS: Tudom Péter, te megtetted volna — de a többiek? Egyvalaki azonban tudta közületek, de szó nélkül hagyta! Rólad beszélek, János, az angyali tanítványról, a kedvencről és hozzád fordulok: miért nem tartottál vissza az Utolsó Vacsora emlékezetes estéjén, amikor elmentem, ti meg mind ülve maradtatok az asztalnál? Jézus már közölte veled, hogy én fogom elárulni, a jelet is fölfedte előtted: „Aki velem együtt nyúl a tálba, az árul el engem.” Te láttad a mozdulatomat, tudtál mindent, mégsem mondtad: „maradj velünk, Júdás, várj, mit akarsz cselekedni?” Mért nem vetted magad az ajtó elé, hogy megakadályozd távozásomat? Mért nem kiáltottad: „Ő az áruló, fogjuk meg!” Mért nem tettél így?

JÁNOS: Nem beszélhettem, Jézus nem engedte.

JUDÁS: Nem lett volna szabad engedelmeskedned. Ha szereted, nem hallgatsz rá.

PÉTER: Mégis egyedül te ölted meg őt!

JUDÁS, *kiabálva*: Nem öltem meg! Az árulás igaz, a harminc dénár igaz, de nem tudtam — higgyék el —, nem tudtam, hogy halálra ítélik. Hogy megfeszítik. Nem tudtam. Azt gondoltam, csak börtönre vetik. A halála — esküszöm — nem volt az egységben. Nem láthattam előre. Kérdezzék meg Kaifást.

DAVID: Kaifás!

ÉLIÁS, *egy kézmozdulattal félbeszakítja a cselekményt*: Nos hát... célhoz értünk... teljesen váratlan módon. A halála, Kaifás, Jézus halála előrelátható volt-e hát? Önt kérdezem, Kaifás!

KAIFÁS: Nem. Amikor a Sanhedrin lezárta az alkudozást az árulóval, nem gondolt Jézus keresztfeszítésére.

ÉLIÁS: Hogy jutottak el mégis odáig?

KAIFÁS, *szünet után*: El sem tudja képzelni, mi ment végbe bennünk, papokban és bírákban, mikor Jézus előttünk állt. Éjszaka volt. Este fogtuk el. Sokan összegyűltünk apósom, Annás házában. Kíváncsian, izgatottan a gondolattól, hogy nemsokára látni fogjuk ezt az úgynevezett prófétát. Ő ott állt. Hozzákezdtünk kihallgatásához. De amint a kérdések mind zaklatóbbak lettek és kíváncsiságunk helyet adott a személyére vonatkozó figyelemesebb vizsgálódásnak, a levegőben bizonytalanul, de világosan kialakult valami kényelmetlen érzés... ebből a kényelmetlen érzésből nyugtalanság lett... a nyugtalanság szorongássá változott... szinte félelemmé. Ijedten adtuk számot magunknak arról, hogy ennek az embernek az esetét nem lehet alkudozásokkal, fenyegetésekkel megoldani. Ő, nem mondtuk ki, de lelkünk mélyén mindnyájan erre gondoltunk. Bizonyossága ennek az, hogy a kihallgatás egyik pillanatában Annás felém fordulva azt mondta: „Jobb lett volna nem belesodródnunk ebbe az ügybe.” De már késő volt.

ÉLIÁS: Mért lett volna késő? Ez csak kihallgatás volt.

KAIFÁS: Igen, csak kihallgattuk, de úgy, ahogy azt hallgatják ki, akit már eleve bűnösnek gondolnak, akit el kell ítélni; holott tudtuk, hogy nem volt semmiben bűnös... rajongó sem volt... ármító sem... Merném mondani, hogy válaszai nemcsak jöhiszeműek, de igazak is voltak. Ekkor fogott el bennünket a félelem.

ELIÁS: Félelem? De mitől?

KAIFÁS: Megijedtünk, hogy nem ítéld meg.

ELIÁS: Ettől ijedtek meg?

KAIFÁS: Gondoljon a zsidó népre, a zsidó nép kivételes sorsára! Ha ez a Jézus ítélőszékünkől bántódás nélkül távozik és újra elkezd prédikálni, ki mer ellene szegülni? Mi semmi esetre sem, akik visszaadtuk szabadságát, akik nyilvánosan minden hibától mentesnek találtuk. Innen származott félelmünk. Percről percre ijesztőbbé vált előttünk a kényszer: ezt az embert nem hagyhatjuk, szabadon elmenni... de mit csinálunk... el kell őt rejtőnünk, eltüntetnünk a nép szeme elől, de hogyan? Végérvényesen el kellene hallgattatni, de miként? Ezen az éjszakán olyan zavar keletkezett közöttünk, hogy az maga volt a Bábel. Izgatottság fogott el, valósággal pánik tört ki a cselekvés előtt, melyet igyekeztünk magunkról elhárítani. Igyekeztünk a felelősséget egymásra tolni. Kutattuk, ki segíthetne elhallgattatni, eltüntetni Jézust... De akkor még egyáltalán nem gondoltunk a halálára. Egyáltalában nem!

PILÁTUS: Most már értem! Ettől félt, ezért küldte őt hozzám.

DÁVID: És ugyanez a félelem indította őnt arra, hogy visszaküldje őt Heródeshez!

PILÁTUS: Nem, nem ugyanaz a félelem volt — sőt én egyáltalán nem félelemből cselekedtem. Inkább kényelemszeretetből. Helyesebben, nem akartam beleártani magam olyan ügybe, melyet fanatikusok cívódásának gondoltam. Olyan fanatikusokénak, mint önök és ő.

KAIFÁS: Ha Pilátus börtönbe veti, meg lettünk volna elégedve. Csupán elszigetelése volt a célunk.

PILÁTUS: Én nem börtönözhettem be. Velünk rómaiakkal szemben semmi bűnem nem volt ennek a Názáretinek. De tegyük fel, ha magamra veszem a felelősséget és börtönbe csukatom, akkor sem lettek volna megelégedve. A halálát akarták!

KAIFÁS: Nem akartuk.

PILÁTUS: Amikor visszautasítottam elítélését, nem követtek-e el mindent, hogy kényszerítsenek rá?

KAIFÁS: Igaz, hogy minden tőlünk telhetőt megtettünk. Meg kellett tennünk. Pilátus nem értette meg, hogy mindegyikünknek a végsőig ragaszkodnia kellett a szerepéhez. A tőlünk elpártolt népben meg kellett rendítenünk a Jézus iránti bizalmat. De Pilátusnak nem voltak ilyen gondjai, neki szilárdan elleneznie kellett volna a halált, annál is inkább, mert törvénye módot adott rá, hogy ellene szegüljön kérésünknek. *Pilátushoz.* De ön engedett, visszaküldte Jézust hozzánk, bár ártatlannak találta. Szép kis igazságszolgáltatás!

PILÁTUS: Mi mást tehettem volna?

KAIFÁS: Lehetővé kellett volna tennie, hogy a népnek azt mondhassuk, Jézus a római törvény védelme alatt áll, nem végezhetjük ki. Ha így tesz, Jézust nem feszítik keresztre!

SÁRA: Előbbre jutunk ezzel a labdázással? Elismerem, ebben a játékban mindenkinek megvan a maga logikája. Még Júdásnak is. Mégis úgy hiszem, hogy az igazi, a lelkük mélyén meghúzódó igazság, a mindnyájuk közös igazsága valami más volt. — És ez az igazság nem volt más, mint a remény. Ám ez a remény pillanatról pillanatra összebb zsugorodott, értel-

metlenebbé vált, kétségbeejtőbb lett, ahogy a dráma mind jobban közeledett kibontakozása felé. Mindenki azt remélte, hogy ez a Jézus, aki büszkén Isten Fiának vallotta magát, megmutatja, hogy valóban az, és ott mindenki szemeláttára csodát tesz, valami nagy csodát. Lelke mélyén mindenki várta, óhajtotta, akarta a jelet, ami térdre kényszeríti valamennyiüket a Messiás előtt. Ezt a jelt várta Júdás és Péter, amikor elárulták, megtagadták. A nép is ezt a jelt várta, amikor azt kiáltotta: „Feszítsd meg őt!” Állítom, hogy mindenki a maga módján igyekezett Jézust rábírní, hogy tegyen csodát. Olyan kétségbeejtő, kilátástalan helyzet felé sodorták, hogy azt hitték, kénytelen lesz megváltói arculatával megjelenni a világ előtt. Talán nem is tudták, de mindnyájan ezt remélték.

G. Várhelyi Gizella fordítása

ESZMÉK ÉS TÉNYEK

Írja Mihelics Vid

Diego Fabbri olasz hazájában a leg-sikeresebb színpadi szerzők sorába tartozik. Azokból a megiszteltetésekből ítélve, amelyekkel éppen pályatársai és az irodalmi körök tüntették ki, egyénisége is rendkívül rokonszenves lehet. Azt azonban, hogy nevét már, mondhatni, világhír övezi, egy formában és tartalomban is különös műve, a *Jézus pere* hozta meg számára. Az *Universe* közlése szerint eddig hat országban vitték színre, a múlt októberben pedig „Ember a vádlottak padján” címmel bemutatta a londoni Lyric Opera House is. Hogy mi okból történt ez a címváltoztatás, az *Universe* beszámolója sem magyarázza meg. Talán mert az angol közönség idegenkedett volna egy olyan darabtól, amelyről az eredeti cím nyomán azt gondolhatta volna, hogy magát Krisztust is szerepelteti. Párisban mindenesetre már másfél éve játssza a darabot a Hébertort színház. Ehhez a párisi előadáshoz fűzi fejtegetéseit Louis Barjon, az *Études* jeles esztétikusa abban a tanulmányában, amelyet Fabbri alkotásának szentel.

Különös és megkapó látványosság — állapítja meg Barjon. Egészen új s mind a mai napig példanélküli menete már csupán dramaturgiai szempontból is kivételes helyet biztosít számára a modern irodalomban. Cselekményének számai hol a színpadon, hol a nézőtérén futnak. Tartalmazza bőven a pirandellói dráma immár klasszikusá vált eljárásait, amelyek elvékonyít-

ják a határt játék és élet között, s vannak benne vonások, amelyek a középkori misztériumra, az Üdvhadzsereg prédikációira, a népgyűlésre és a nyilvános esküdtszéki tárgyalásra emlékeztetnek. Ha azonban egyes jeleneiben többé-kevésbé közvetlen rokon-ságot is mutat az ennyire különböző megnyilatkozási módokkal, egy-üket sem ölti fel teljesen.

Mint a csalétket, dobja fel a színpadon a témát egy vándorló csoport, amely mai zsidókból áll, s a közönség csakhamar szenvedélyes érdeklődéssel teszi magáévá az ügyet. Ritka drámaisággal, láncreakcióként hág fel mind magasabb és általánosabb szintre a per, amely kezdetben csak néhány megszállott lélek győtrődésének látszott. Valami belső szükségességgel ragadja túl a nézőket a jogi szempontokon, hogy szinte észrevétlenül átlendüljenek az elmúlt történet keretéből a jelen történetébe, eljussanak a különöstől az egyetemeshez s a „probléma” síkjáról a „misztérium” síkjára emelkedjenek. Fokozatosan és folytonosan mélyülnek és szélesednek a szemlélet lehetséges oldalai, amelyekre a nézőtérrel szót kérő és felsiető mentő vagy terhelő tanúk mutatnak rá, tolmácsolva annak a névtelen tömegnek különböző érzelmeit, amelynek soraiban titkon elhelyezkedtek. Színpadi fogás persze, de alkalmas arra, hogy való tényt fessen alá: a megrendülést, amely végighullámszik a lelkeken és tudatokon, mihelyt elé-

bük idézik annak a Krisztusnak alakját, aki húsz évszázad után is arra kényszeríti az embereket, hogy önmagukkal szembenézzenek.

Nem kétséges, jókora vakmerőség kellett hozzá, hogy Fabbri ennyire magasarptú és komoly vitába merje rántani modern világunk közönségét. Még akkor is, ha Fabbri — mint Barjon véli — már eddigi darabjaival is voltaképpen ezt a mostanit készítette elő. Régebbi műveiben is azt a meggyőződést juttatta kifejezésre, amelyet maga fogalmazott meg ekként: „Jézus személye az a valóság, amely ma inkább, mint valaha, igazi ellentmondási pontja életünknek s ezáltal igazi jegye létünk drámaiságának.” Mindezenre voltak kritikusok, akik a Jézus pere olvasása után bukástól tartottak. Az a megértő és meleg fogadtatás azonban, amelyben a párisiak részesítették, rácafol az aggodalmakra.

*

Az indulás csupa kicsinység, szürkeség, középszerűség. Sovány, porlepte díszletek, amelyeket semmiféle függöny sem választ el a nézőtértől. Maroknyi izraelita lép fel a színre, egyik a másik után, elnyűtt ruhában, vonatott járással. Tétova tekintettel helyezkednek el a bírói emelvényen. Felhangzanak a „nagy engesztelés” zsidó imájának elnyújtott, éneklő szavai. Érezni, hogy szokás ez náluk, amellyel megnyitják értekezletüket. Kik ezek az emberek? Máris bemutatkoznak. Mindenekelőtt egy család: az öreg Éliás, a szentírás-kritika volt professzora a tübingeni egyetemen — ő fog elnökölni a tárgyaláson —, felesége Rebeka, leánya Sára és ennek udvarlója, Dávid, aki Éliás tanítványa. Azután egy tucat segéderő, akik fizetés fejében kísérik őket. Az ő feladatuk, hogy megjelenítsék azokat a személyeket, akikről majd szó esik előttünk. De mi is készülődik? Ők maguk mondják meg, szertartásos gesztusok kíséretében, mintegy elnézést kérve, hogy ide merészkedtek. Ahogy olyan évek óta tartó vándorlásuk alatt oly sok estén cselekedtek a legkülönbözőbb összetételű közönség előtt, most is újból le akarják folytatni annak a Jézusnak perét, akit valamikor az ő elődeik ítéltek el.

Fura vállalkozás. Talán meg is ütközünk azon, hogy ezek a kőbor zsidók ott a rozszant dobogón, a molyrág-

ta terítővel takart asztal körül fel akarják eleveníteni a kereszténység legfájdalmasabb és legszentebb misztériumát. Micsoda mutatóványban lesz részünk? Hibázott volna a darab körüli hírverés? Hiszen amit várhatunk, nyilván annyi lesz, hogy okoskodó intellektuelek, akik szövegeken ragódnak és jogi árnyalatokon nyargalnak, halálos unalom közepette nagykomoran fognak szónokolni. Ám amint beszélni kezd Éliás, azonnal szétfoszlik ez az első benyomás.

„Miért üldöznek bennünket, zsidókat, kétezer év óta?... Melyik az a nép, amely tizenhat milliós lélekszámából csak ebben az utolsó háborúban hat milliónál több halottat írhatott le, miként mi, zsidók?... Miért történt mindez? Miért történik ez?... Emiatt a kereszt miatt? Emiatt a kereszt miatt, amelyet egy este felállítottak a Kálvárián?”

Az ügy egyszeriben életközelségbe jut s legalább is a színre lépett személyek vonatkozásában mély és tragikus méretet kap. Nem az a szándékuk, hogy tudós módon vitatkozzanak egy tuskés történeti kérdésről. Egészen más. A kínzó kétséggel akarnak bátran megharcolni, amely folyvást ostromolja őket. Abban a beállításban, amelyben előttünk megjelennek, lelkiismeretük megnyugvását keresik, a bizonyosságot emberi becsületük és méltóságuk csorbítatlanságáról, hogy azután a többi emberével azonos tisztes helyüket igényelhessék a társadalomban, aggodalom nélkül öntudatosan élhessenek és okkal remélhessenek. A probléma tehát, amely foglalkoztatja őket, lényük és létük legbensőbb gyökeréig nyúlik. Hogyan zárkozhatnánk el akkor meghallgatásuk előtt, hogyan tagadhatnók meg tiszteletünket tőlük?

Mennyiben szörnyűbb az a jogszolgáltatási tévedés, amelynek emléke rátapadt népükre, oly sok egyéb tévedésnél, amelyeket a történelem feljegyez? S mindenekelőtt ki volt az a Jézus? Valóban Isten Fia, akinek a keresztény hit állítja s akinek megölése így a megbocsáthatatlan bűn az összes bűnök között? Vagy megszálott Isten-káromló, akin méltán botrányozott a Sanhedrin? S ebben az esetben nem oda kell-e következtetnünk, hogy igazságosan ítélték el, amiért — a babyloni Talmud kifejezései szerint, amelyeket Éliás felolva-

sott — „varázslataival félrevezette és becsapta Izrael népét”? Szorongató bizonytalanság, amelyből ők, a színen szereplők, mindeztideig nem tudtak kivergődni.

Mert hasztalan vitakoztak nap-nap után, nem támadt semmi új világosság, amely lehetővé tette volna ezeknek a jószándékú zsidóknak, hogy egyetértésre jussanak, már pedig a döntéshez egyhangúságot követel a megállapodás, amelyet egymással kötöttek. Nem módosíthatták az ősök ítéletét s nem nyilváníthatták ártatlannak Jézust — miként titkon mindannyian az egy Dávid kivételével kívánni látszanak. Most hát ezen az eseten eggyel többször megismétlik a kísérletet a kisikló igazságnak ezek a makacs kergetői. Mint eddig is cselekedték, sorsot húznak színes golyókkal, a véletlenre bízva azoknak kijelölését, akik a lehető legnagyobb odaadással kötelesek majd képviselni és védeni Kaifás, Pilátus és Jézus érdekét. A tárgyalás megkezdődhetik. A formák és szokások gondos megtartásával arra a zsidó jogszolgáltatási rendre szorítkoznak, amelynek összes buktatóit százszor is körültagogatták, anélkül azonban, hogy sikerült volna mindent világosan látniuk.

Most azonban hamar megérezzük, hogy valami mégis változni fog. Sára ösztönzésére, akivel személyes drámája — ennek csak később derül ki igazi természetű — megsejteti a megváltó misztérium értelmét, új tanúkat vonnak bele a perbe. Előbb Máriát, Jézus anyját. Azután Józsefet, a nevelőapát. Majd Pétert, Jánost, Tamást, a tanítványokat, végül Mária Magdolnát és Lázárt. Röviden, az Úr összes meghittjeit, mindazokat, akik bíztak szavában és merték hinni, hogy Izrael nagy reménysége vele valóban beteljesült.

Különös evangéliumi visszapiillantás ez, szándékosan más, mint azoknak a történeti rekonstrukcióknak kétes hűsége, amilyenekkel általában megpróbálkoztak a színpadon. A kereszténység első korának tanúi azoknak a férfiaknak és nőknek külsejében lépnek elő, akikkel manapság az utcán találkozunk. Mária: közülünk való egyszerű asszony. Péter a pipájával és a mellén feszülő trikóval olyan, mint egy mai kikötőmunkás. Júdás komoly fekete öltözkézésben harcos intellektuálra emlékeztet, aki mintha egyenesen

most futott volna elő valamelyik külvárosi klub füstös előadóterméből. Pilátus a símülékony, udvarias karriervadász (a londoni előadáson szegfűvel a gomblyukában).

Hála ennek a művészi fogásnak, az evangélium jelenetei a rutin üledékétől és a mesterkelt ájtatosság mázától mentesen elevenednek meg, frissen és újonnan, ahogy az első napokban játszódhattak. Példaként utal Barjon arra a tüneményes elbeszélésre, amelyben Péter és János beszámol a kenyérszaporítás csodájáról. Fabbri szándékai világosak — állapítja meg Barjon. Kézzelfoghatóvá akarja tenni a mi társadalmunk rokonságát egy másik kor embereivel, akik „kényszerítve érezték magukat, hogy korlátozott emberségük egyensúlytalanságából és sodrából átvessék magukat Krisztus üzenetébe, megragadják, átéljék és szenvedjenek érte”.

Ez a célzat vezeti Fabbrit Júdás árulásának lélektani magyarázásában is. A magyarázat vitatható, talán nagyon is vitatható — írja Barjon —, de hasonlíthatatlanul érdekesebb és sokkal nagyobb összhangban van a szentírási adatokkal, mint azok a megfejtések, amelyekkel írók eddig előálltak. Foglyaként a testi ember logikájának, Júdás nem tudta megbocsátani Mesterének, hogy keresztülhúzta a zsidóknak a földi messianizmusba vetett reményét s egy teljesen benső és szellemi királyság várására serkentette őket. Nem kétséges, hogy ez a Júdás-epizód egyike a darab legpatetikusabb és lenyűgözőbb részeinek. Júdás prototípusa azoknak a mai lázadóknak is, akik azt vetik Jézus szemére, hogy lelki eszményeinek és erkölcsi követeléseinek eltúlozásával kockára dobta küzdelmeinek közvetlen sikerét.

A közönségnek így személyesen is át kell élnie az evangéliumot. Nem képelemben vagy megemlékezésésként, hanem úgy, mintha maguk is ott mozognának a kereszténység első idejében. S ebből azután — mutat rá Barjon — nyugtalanító felismerés támad. Az nevezetesen, hogy a mi korunk nem különbözik annyira, mint vélünk, az evangélium keletkezésének korától. Mert nincs-e itt köztünk továbbra is és állít ma is szembe egymással Krisztus választ sürgető alakja? Nem egyformán gondolkodunk arról, hogy mitévők legyünk az Örökkévalónak ezzel a titokzatos beiktatásával törté-

netünkbe, de valamennyien rákényszerrültk, hogy az ellentmondás eme „jelével” szemben kutassuk az igazságot, figyeljük a saját szívünk hangját, állást foglaljunk és meghatározzuk helyzetünket. Fabbri ezzel olyan légkört tudott teremteni, hogy akik kezdetben csak érdektelen és sok tekintetben közömbös nézőként hallgatták az esküdtek vitáját, mindinkább úgy érzik, hogy maguk is aktív részei annak.

*

A darab két része közé elég különös közjáték ékelődik, ennek azonban döntő jelentősége van a továbbiakra. Párbeszédet hallunk Sára és Dávid között. Mindkettőjüket egy bűn emléke kínozza, egy bűné, amelyről a többiek nem tudnak, amely miatt azonban a kétségbeesés és az ideg-roppanás felé hajtja őket a lelkiismeretfurdalás.

A náci megszállás idején Dávid kiszolgáltatta a németeknek Dánielt, aki Sára férje volt, hogy szabad utat kapjon az utóbbihoz. Sára, aki tudatos bűntárs volt ebben, elvesztette azóta békességét. S mind gyakrabban kísérti álmában Jézus alakja. Újabban már nem annak az Embernek arca néz rá, akit a Sanhedrin egykor halálba küldött ítéletével, amelynek törvényessége továbbra is kétesnek látszik. De annak a Lénynek arca, akit — úgy érzi — ő feszített keresztre azon a napon, amikor a bűnt végbevitte. S mára már más színt kapott Sára szemében minden. Így válik érthetővé Sárának az a törekvése, hogy kiemelje a pert a száraz jogi keretből, amelybe a többiek bezárták. Nem az-e a valóság — miként az imént, Júdás kikérdezése közben is állította —, hogy „alapjában személyes problémákon múlik az egész”? Sára ég a vágytól, hogy nyilvánítani hallja ezt az igazságot, amely ott él a szívében. S érezzük, hogy tőlünk, a nézőktől várja a meg erősítő tanúságot, annak a fénynek kibontását, amelyen kívül rab lelke nem remélheti szabadulását.

Sárának ez a kimondatlan esdeklése lesz a kovász, amelynek hatására a tárgyalás rátalál igazi értelmére s ugyanakkor elnyeri egyetemes jellegét.

*

Minden arra irányul immár, hogy lángra lobbanjon a csóva, amelyet a tömeg közé dobtak.

A második rész azzal kezdődik, hogy a zsűri újból összeül s készül meghozni ítéletét, amely ezúttal is, mint eddig minden este, befejezné a tárgyalást. Most azonban tiltakozások és közbekiáltások morajlanak fel a nézők sorából. Innen is, onnan is jelentkeznek az „utolsó óra tanúi”, ami új lökést s ugyanakkor hallatlan időszerűséget ad a pernek. Egy pap, aki jártas a lelkipásztorkodás modern módszereiben. Egy agnosztikus, akiben korunk racionalistái szólalnak meg, és szöke barátja, aki alkalmissáig éppen elkísérte. Egy politikai újságíró. Valaki, aki elherdálta családja vagyonát. Egy vak ember, aki látni szeretne. Egy anya, aki takarítani szokott ebben a színházban s akinek a fiát „felforgató cselekmények miatt” agyonlőtték, de aki bizonyosra veszi, hogy egy napon még találkozik új életre kelt szülöttjével. Mindezek most újra kezdik — immár a mai életünkhöz kapcsolódóan — ugyanazt a vitát, amelyet az előbb folytattak le az Úr első tanítványai, a zsidó racionalizmus képviselői, Mária Magdolna, Pilátus, a tékozló fiú és azok a galileai lakosok, akik hallották Krisztus igehirdetését vagy látták a csodáit.

S valamennyien, hívók vagy hitetlenek, ha különbözőképpen vélekednek is a probléma lényegéről, egyet értenek abban, hogy a vitát mindezt ideig rosszul vezették. Hogy lehetetlen az eddigi úton végére jutni a dolognak. Nem az kellene-e, hogy visszajára fordítsuk a vizsgálódás kiinduló pontját s ugyanakkor az igazi problémát állítsuk az előtérbe? Mert ime az igazi probléma. Számunkra, a XX. század emberei számára mit jelent még Jézus? Milyen helyet foglal el továbbra is köztünk? Kétezer éves keresztény, vagy legalább is annak mondott történet után micsoda jelek teszik lehetővé, hogy Krisztus ígéreteinek igaz voltára vagy csalárdságára, Krisztus befolyásának hatályosságára vagy kudarcára következtessünk? Nézzünk becsületesen magunkba és magunk köré. Amióta Jézus eljött, változott-e az ember? S ha igen, akkor miben és mennyire? Heves, de patetikus testvéries vita kerekedik egyszerűen a probléma körül, s ebben a vitában tühegyre kerülnek összes logikátlanságaink. Azoké, akik tagadják Krisztust, de akaratlanul is örökösei azoknak a szellemi és erkölcsi kö-

vetelményeknek, amelyek az ő üzenetéből áradnak. A sok-sok keresztényé, akik Jézus imádóinak és tanítványainak vallják magukat, s mégis oly kevéssé egyezik életmódjuk a hitük kívánalmaival. Nyers élességgel rajzanak fel a kérdések, rákényszerítve mindenkit arra, hogy a teljes igazság okából levesse összes álarcait. Az őszinteség csodálatos, elképesztő légköre támad. „Beszélj — mondja Éliás az iménti közbeszólónak —, nincs itt helye többé semmi titoknak!”

Jézus pere így észrevétlenül átsiklik a jogi síkról a személyes síkra s voltaképpen a jelen világunk pere lesz belőle. Nekünk magunknak kell szembenéznünk Jézus igazságával és tisztáznunk a kérdést önmagunkkal. Aki csak hozzászól a színen az ügysző, kénytelen asztalra dobni a kártyáit. Egymást készítetik rá arra, hogy amikor előadják legmagasabb és legnemesebb igényeiket, ugyanakkor felfedjék hitványságaikat, restségüket, gyávaságukat, rendeltenségeiket és vétkeiket. Ahogy a papszereplő állapítja meg: nemde „valami keresztény lelkiismeret ébredt fel itt mindannyiunkban a legváratlanabb formák alatt”?

Az igazság elnyomhatatlan ragálva kényszeríti rá Dávidot, hogy amikor a sor reá kerül, nyilvánosan meggyónja bűnét. S a dráma most már be is fejeződik. Megtört az utolsó ellenállás, amely gátolta eddig a per újjaértékelését. Éliás először azóta, hogy hasonló viták folytak az ő elnöklésével, felhatalmazottnak érzi magát a záró ítélet közlésére:

„Ki kell jelentenem most fennen és valamennyitek előtt, hogy én nem tudom még, vajon a názáreti Jézus valóban a Messiás volt-e, akire vártunk. Nem tudom ezt. Talán nem is tudjuk meg soha, talán nem is szakad vége soha a mi töprengésünknek! Azt azonban tudom, hogy ő, egyedül ő táplálja és tartja fenn eljövetele óta a föld reménységét. És én ártatlannak nyilvánítom... és vértanúnak.”

*

Gondosan kell mérlegelnünk ebben az ítéletben a fenntartásokat — figyelmeztet Barjon. Nyilvánvaló belőlük, hogy a szerző nem kívánta feloldani azt a kétértelműséget, amelyet az elentézetes szenvedélyek ütközése szükségyszerűen kivált. Ugyanakkor azon-

ban felismertetik velünk Fabbri igazi szándékait.

Bizonyosra vehető ugyanis, hogy a függöny legördülése után nem egy kérdés foglalkoztatja tovább a nézőket Jézussal kapcsolatban, kérdések, amelyeknek csupán a körvonalait jelölte meg a szerző, de határozott megválaszolásuk elől tudatosan kitért. S kétségtelen, hogy éppen ez volt a legfőbb cél, amelyet Fabbri maga elé tűzött. Hogy milyen sikerrel? Barjon elmondja, hogy egy vasárnap délelőtti előadás szünetében közölték a nézőkkel, hogy mindjárt az előadás után ott a színházban ankétot rendeznek, amelyen közelebből, mintegy a darab ki egészítése képpen a teológiai igazságok oldaláról is megvitatják a problémát, s aki csak akarja, bátran kifejtheti véleményét. S a színjáték befejezése után a közönség szinte egy emberként a helyén maradt.

Egészen természetes, hogy magát a darabot távol kellett tartani az olyan közvetlen apológiától, amilyenre ennek a kísérleti ankétnak vitavezetői vállalkoztak. Fabbri okkal beérhette — be is kellett érnie — annak igazolásával, hogy Jézus perét nem nézhetjük ugyanazzal a szemmel, mint az emberi történet egyéb pereit. Mert végtelenül nagyobb és mélyebb távlatokba nyúlik ez a per a többenél, s valami módon mindannyian érdekeltek vagyunk benne. Mindannyian, akár hívők, akár hitetlenek. S ez itt a döntő mozzanat — emeli ki Barjon —, amit már azért sem árt hangsúlyoznunk, mert sokan félreismerték a szerző szándékait. Amit Fabbri feladatának tekintett: hogy megteremtse darabjával bennünk a tökéletes őszinteség légkörét s rábirjon minket azoknak az előítéleteknek és szemellenzőknek önkéntes elvetésére, amelyek oly gyakran hamis vagy mellékvágányokra viszik a Krisztus alakja körül napjainkban folytatott vitákat.

Nézzetek önmagatokba — ebben csendül ki Fabbri mondanivalója —, mert alapjában ott kell keresnetek az igazi problémát. Félresiklást nem tűrő betekintéssel kémleljétek legbensőbb kívánságaitokat, igényeiteket, reményeiteket, de a bennetek rejlő korlátokat, logikatlanságokat, őszintétlenséget és nyomorúságot is. Ez még nem elégséges ahhoz, hogy eldöntsétek: magatokévá teszitek-e vagy sem a keresztény hitet. De ahhoz talán elegen-

dő lesz, hogy kitép-jétek magatokat a konformizmusok ernyedtségéből, ami azért lényeges, mert a konformizmus veszélyezteti azt az őszinteséget, amelyre szükségetek van, hogy amikor szembekerültök a választással, szabadon határozzátok meg és tájoltjátok be a magatok életét.

Barjon szerint nem kétséges, hogy a kérdésnek ez a bensősítése nem-hogy ellenkezésünket váltaná ki, hanem egyenesen eszmélkedésre sarkall. A szigorúan jogi perben csak arról lehetett szó, hogy megjelöljék a bűnbakokat, akiknek kipellengérezése nyomán a saját integritásunk érzése még nyugodtan megmaradhatna bennünk. Amint azonban sor kerül a kollektív lelkiismeretvizsgálatra, akkor már rá kell ébrednünk, hogy bizonyos fokig valamennyiünket együttesen terhel a felelősség a nagy bűnért, amelyet az emberiség a Remény és a Szeretet ellen elkövetett. Végezetül pedig felfedezzük azt, amit Dávid fogalmazott meg akként, hogy „ezentúl nincsenek többé sem zsidók, sem keresztények, csupán egyetlen családja a bűnösöknek, akik egyetlen bocsánatért könyörögnek”. S ha Diego Fabbri darabja nem is járna más hatással — szögezi

le Barjon —, ez is bőven elég arra, hogy elismerjük magas színvonalát, nemességét és jelentőségét.

A párisi sajtó általában dicsérettel emelte is ki a darabnak ezeket a minőségeit. Voltak ugyan cikkírók és kritikusok, akik úgy vélekedtek, hogy Fabbri nem mert lemondani bizonyos „ügyeskedésekről” vagy „érvelési könyűségekről”. Egyesek szemére hányták, hogy finom álcázás mellett is túl rámenősen képviseli a keresztény hitet. Mások azt nehezményezték, hogy csupán tetszetős, de voltaképpen fölületes argumentumokat hozott fel e hit védelmére. Az igazság azonban az — legalább is Barjon szerint —, hogy a lapokban elhangzott legtöbb kifogás egymást rontotta le, ami pedig nem intézhető el ekként, jórészt optikai tévedésből fakadt: olyan hátsó gondolatokat tételeztek fel a szerzőről, amelyek sohasem éltek benne. Érdekes végül az is, hogy mennyire más szemmel nézték a darabot az intellektuelek, mint a nagyközönség. Az intellektuelek a darab első részét messze fölébe helyezték a másodiknak, a nagyközönség figyelmét és érdeklődését viszont éppen a második rész kötötte le.

A KIS ÚT

Nehezen tudom elfogadni, hogy a katolikus Egyházban mi nők, miért vagyunk kirekesztve a hivatalos papságból? Sőt még a liturgiában is alárendelt helyzetbe kerültünk a férfikkal szemben. Mást ne mondjak: az utcáról felszedett kis csibész kölyökek szabad odaállnia az oltárhoz ministrálni, a nőnek pedig hátul a helye. Legyen bár áhítatos, vágyódjon a szent titok után, még a rossz gyerekek is megelőzik. Ha már elérhetetlen számunkra a papság, miért nem engedik meg legalább a másodszolgálatot az oltárnál?

A nőknél ez a fájdalom más területekről nyilallik ide. Úgy vélik, hogy társadalmi helyzetük erőszakosan alakult ki. A férfi-uralom szorította le őket az egyenlő rangról. Amikor pedig Jézus megalapította az Egyházat, alkalmazkodott a talált helyzethez, azért zárta ki a nőket a papságból.

Ekkora részrehajlással mégse vádolhatjuk az Istent. De ne tartsuk tehetetlennek sem. Ha jobban utánanéznünk, kiderül, hogy azért szokott megtagadni tőlünk valamilyen szerepet, mert mást tartogat a számunkra. Olyasvalamit, ami jobban megfelel

természetünknek, vagy a bennünk működő kegyelemnek.

Így van ez a fenti panasszal is. Lásuk közelebbről.

1. *Férfiak és nők Jézus körül.* A Szentírásból kitűnik, hogy az Úr Jézushoz csatlakoztak férfiak is, nők is. A férfiakat név szerint hívta meg. Így kötötte le őket magához.

Az asszonyok névszerinti meghívásáról nem tudunk. Hivatalos megbízás nélkül, sőt név nélkül csatlakoztak. Azért hűségesen követték a Mestert és kitartottak mellette akkor is, amikor a férfiak elhagyták és felmondták a

hivatalt. A férfiak közül egyedül Szt. János maradt ott a kereszt alatt. Úgy látszik, a férfitanítványok nem tudták elviselni, hogy nincs többé program. Nem természetük a pusztá szeretet, az együttérzés, a megosztott szenvedés. Vagy szolgálnak, vagy elfutnak, ez a természetrajzuk.

Bezzeg egészen más a nők természete. Jézus már csak féreg és nem ember, de kitartottak mellette. Tapasztalhatjuk a mai élet minden vonatkozásában is, hogy a nő érzelmeivel, ösztönös megérzésével képes túlélni olyan katasztrófát is, amit a férfi és világa nem bír elviselni.

Mást is megfigyelhetünk az Úr Jézus körül foglalatosskódó asszonyokon. Megvan ez a mai asszonyoknál is. Náluk nem volt szükség külső meghívásra, izengetésre. Elég volt a belső hang és mentek. Nem volt szükség hivatalra sem. A nő, méginkább az édesanya mindenkor ilyen: ahol űrt talál, kitölti. Ha a férfi kidől, hívás nélkül beszáll.

Harmadik dolgot is megfigyelhetünk. A férfitanítványok és követők sokféle kérdést tesznek föl a Mesternek: miért van ez, miért van az, mikor lesz ez, mikor lesz az? A nők nem kérdeznek semmit. Cselekednek, engedelmeskednek, mert tele vannak szeretettel.

2. Kétféle hívás és szolgálat van tehát Isten országában. Az egyik nyilvános, mint Péteré, Andrásé, Jakabé, Jánosé, meg a többieké. A vele járó szolgálat hivatalos. Történik pediglen megállapított szabályok és formák szerint. A programot összefoglalva hirdetik ki. Ez felel meg a férfi természetének, mert az ész szabályokba kényszerít. Hivatalos rend szerint szeret szolgálni Istennek.

A nők meghívása titkos. A szolgálat is kívül áll az ész szabályain. Közvetlenül szeretetből fakad, s pillanatnyi érzésekből kapja indítékait. Éppen azért minden pillanatban meleg és gyöngéd. Olyan a női szerep minden területen, mint amikor a méhben hordozott magzatot formálja. Az anyai szívnek minden dobbanása melegen viszi az új sejtet, a friss életet.

Hivataluk bizalmas tehát, sőt titkos jellegű, de sohasem kétséges előttük. Gondoskodni a Mesterről, vagy a gyermekekről, férjről, szolgálni nekik, követni őket bárhová, a kereszt alá is.

Eközben nem okoskodnak, keveset mérlegelnek, „mintahogy a gyertyák sem kérdezik az oltáron, miért állnak ott, hanem égnek, fogynak és küldik szelíd fényüket, melegüket”.

3. Két oka is van a nőnek, hogy féljen a hivatalos papi meghívástól. Féljen, éspedig szent félelemmel!

Az első ok az, hogy az ún. hivatalos szolgálat nagy hátránnyal jár és nem kevés veszéllyel. Hivatalos minőségben nehezebb melegnek lenni, gyöngéden, tapintatosan szolgálni. A hivatalos ember könnyen lesz merev, hideg, gépies. Elhanyagolhatja még egyéni lelki életét is. A papnál megeshetik, hogy a rang, vagy az úgynevezett hivatal odaáll harmadiknak a pap és a hívek közé. Hittanilag egészen bizonyos, hogy a szentelési kegyelmek jórészt éppen azért kapják a papok, hogy legyen erejük s ügyességük elviselni a papi méltóság súlyát és ki tudják egyenlíteni hátrányait.

A szent félelemnek második oka olyan természetű, hogy miatta a nőnek jobban kell éreznie magát a templom oszlopainak árnyékában, mintha mindenki szeme előtt állna gyolcsban és aranyban, az Űrnak magasra emelt testével. *Oda Schneider* írónő jeles kis könyvében (*Vom Priestertum der Frau*, Herder, 1940.) eredeti módon indokolja meg a nő kirekesztését a papságból és a liturgiából. Mt. 5, 28-ban azt mondja az Úr Jézus: Ha egy férfi aszszonyra néz, megkívánván őt, már súlyosan vétkezett. Figyeljük csak meg, a férfinek a nőre irányított tekintetben hamar fellobban a vágy. Viszont amikor a nő veti tekintetét a férfira, többször megtalálhatod a nem érzi kedvességet, a csodálatot, esetleg a tisztetletet, sokkal többször, mint a férfinnál.

Ha most egy férfi ott áll az oltárnál ünnepi ruhában, a szemét maga elé sűti és magába mélyed, vagy a szent titokba, akkor a legtöbb nő szemében megszűnt férfi lenni. Legalább is nem ezt érzékeli benne első helyen.

Égészen másként lenne ez a nő pap helyzetében, mondja *Oda Schneider*. A nő lényének természete az, hogy látványos és kíváncs. Mikor Jézus a szemekben fellobbanó érzi kíváncságot elítéli, nem a nőt, hanem a férfit hozza fel példának. Ha tehát a nő állna ki aranyruhában, színekben,

pompában, hiába sütné le a szemét, hiába mélyedne magába, vagy a szent titokba, nem szűnnék meg a férfiak szemében másnemű lenni, sőt vonzóbbá és kíváncsiabbá tenné a középállás. *Tehát el kellett vinni a középéről és Isten szolgálatában más területen más szerepet bízni rá: az anyaságot.*

4. *Az anyaság titkában Isten egészen közel hívta magához a nőt.* A férfiakétól elkülönített szerepet adott neki. Az emberi élet forrása fakad fel a méhében. Oda még az angyal se tud behatolni. Magával az Istennel működik együtt teremtoi munkaközösségben. A Makabeusok anyja így vallott erről tizenkét fiának: *Fiaim, nem tudom, hogyan jelentetek meg méhemben. Nem én illesztettem egybe tagjaitokat. Nem én adtam lelket és életet, hanem a Teremtő, aki mindeneknek megadja a létet.*

Az anyasággal egészen külön világ zárja magába a nőt. Olyan szenvedésben van része, amit a férfi nem tapasztal meg, s olyan örömeiben, mikről a férfinek fogalma sincs.

„Az eget fényét és a pokol gyötrelmét fontam koszorúba, mikor megszülettek”, így szól kis gyermekéhez Kraszinszky drámájának a hősnője. Eközben olyan okosságot szerez, amit férfi meg nem tanulhat. Az egyesülő és önátadó szeretetnek olyan mértéktelenségét éli meg, hogy mikor arról van szó, tudjuk-e szeretni Istent teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel, minden erőnkkel, megelőzheti a férfit is, papot is.

A hivatalos papságra a férfit kívül-

ről választják. A nőnél erre a különleges, Istent szolgáló papságra a választás úgy jelentkezik, hogy a Teremtő az életnek csordultig telt edényévé tette már természeténél fogva. Gondoljunk csak arra is, hogy a megfogant gyermek az örök életre indul, hiszen lelke halhatatlan. Az Isten megosztja majd vele örökkévalóságát akkor is, ha holtan látna napvilágot. Micsoda titokzatos szent áldozati kelyhet hordozol magadban, édesanya!

Megvan tehát a kárpótlás a nőknél azért, hogy nem lehetnek papok Melchizedek rendje szerint. Más rendből való az ő papságuk. Nem a szentélyben laknak ugyan, de amikor a kis halhatatlan lélek megteremtése pillanatában felvillan bennük a Teremtő Isten jelenléte, nem szentélyek-e ők maguk? A papi szolgálathoz konszekrált kehely kell. A házasság szentségének felvételével nem konszekráldott-e a titokzatos kehely, amit magukban hordoznak?

A Melchizedek rendje szerint való papnak a szolgálata nem ér véget azal, hogy bemutatja az áldozatot. Az anyaság rendje szerint való papnál is így van. Mikor vérük és könnyük hullajtása közben leteszik az Anyaszentegyház színe elé áldozatuk tárgyát, a gyermeket, hogy kereszteljék meg, munkájuk nem ér véget. Míg a hivatalos papság gyóntat, keresztel, ígét hirdet és temet, ők Istennek nevelnek, rimázkodnak, kendőt nyujtanak, hazavárnak, megtéréseket imádkoznak ki.

Mindez pedig sokkal több, mint a ministrálás, vagyis a másodszolgálat az oltárnál.

Kiss István

NAPLÓ

AZ ÚJ KÉTNYELVŰ SZERTARTÁSKÖNYV-TERVEZET MÁSODIK RÉ-
SZE. A Vigilia 1957. novemberi számában hírt adtunk arról, hogy az 1957. au-
gusztus 21—23. között a budapesti Központi Papnevelő Intézet falai között
tartott Országos Liturgikus Konferencián dr. Gígler Károly előterjesztette „A
latin—magyar Collectio Rituum tervezetét”, azaz a kétnyelvű rituálé I. részét,
amely az eddigi esztergomi rituálé első, a szentségekkel és néhány szentelmény-
nyel foglalkozó részét tartalmazza. Most örömmel ismertetjük meg olvasóinkat
az illusztris szerző által 1958-ban összeállított II. résszel, mely „De benedicti-
onibus” címen az áldásokat foglalja magában az esztergomi rituálé II. része és
Appendixe alapján, a Rituale Romanum 1952-es tipikus kiadását is (Tit. IX.)
messzemenően figyelembe véve.

Formailag a tervezet az első részhez hasonlóan a zsoltárokat Sík Sándor
1955-ben megjelent új fordításában közli, míg az újszövetségi szentírási helye-
ket a Békés—Dalos-féle 1955-ös fordítás alapján hozza. A fordítás szöveghez
alkalmazkodó, érthető, magyaros és modern irodalmi nyelvű.

Az áldás — mint tudjuk — a szentelmények egyik jelentős csoportjához
tartozik, szoros értelemben véve ima, mellyel a püspök vagy a pap az Egyház
nevében Isten kegyelmét kéri a megáldott személyekre, vagy azokra, akik a
megáldott tárgyakat használni fogják. Az áldás kétféle: 1. könyörgő (invokatív),
mely személyeket vagy tárgyakat Isten oltalma alá helyez; 2. szentelő, kon-
szekráló (konstitutív), mely személyeket vagy tárgyakat a profán használattól
elvon s teljesen az Isten szolgálatára rendel.

Az első fejezet tartalmazza az általános szabályokat. Áldást általában fel-
szentelt pap adhat; érvénytelen az áldás, ha nem az Egyház által előírt for-
mulát használják; az áldásban elsősorban katolikusok, a hittanulók és — ha
nincs egyházi tilalom — az akatolikusok is részesülhetnek a hit világosságá-
gának, vagy ezzel együtt a test egészségének elnyerése céljából. A misén kí-
vüli áldásoknál a pap öltözete: karing és megfelelő színű stóla. Az áldást min-
dig állva adja, fődetlen fővel. Amikor a hívek többen vannak, az áldást na-
gyobb ünnepélyességgel lehet adni: elején és végén ének, szentírási olvasmány,
rövid beszéd, zsoltár, litánia vagy megfelelő könyörgés kíséretében.

A második fejezet a vízszentelést; a harmadik pedig azokat az áldásokat
hozza, melyekkel az egyházi év folyamán találkozunk: a nép meghintése szen-
teltvízzel, borszentelés Szent Jánoskor, a vízkereshti víz, arany, tömjén és mirha,
kréta és házszentelés, gyertyamegáldás Balázs napkor, húsvéti időben ház- és
ételszentelés, Nagyboldogasszonykor fűszentelés.

A személyek megáldásának szertartásait tartalmazza a negyedik fejezet:
papi áldás, pápai áldás a hívekre lelkigyakorlat végén, áldás erekiével, az
induló és érkező zarándokok megáldása, az édesanya megáldása szülés előtt és
után, áldás házassági jubileumkor, a gyermekek megáldási formulái.

Az ötödik fejezetben az állatok megáldási szövegeit olvashatjuk: külön-
böző jószágok és igavonó állatok, ló, beteg állat, szárnyas és méh.

A házak és helyek benedikcióját a hatodik fejezet tartalmazza: alapköle-
tétel, szeminárium, ház, násszoba, iskola, könyvtár, levéltár, könyvkiadó,
nyomda, mészégető kemence, érc-, tégl- vagy cserépegéző kemence, legelő,
szántó, csűr, malom, gyümölcsösök és szőlők, istálló megáldása és árvíz el-
leni áldás.

A különféle ételek és italok megáldási szertartásait alkotják a hetedik fe-
jezetet: kenyér, gyümölcs, szőlő, orvosság, bármilyen étel, ital az állatok szá-
mára só és zab, valamint a vetések megáldása.

A legerjedelmesebb nyolcadik fejezet a szent, istentiszteleti célokra szol-
gáló dolgok megáldását foglalja magában: templom alapköletétele, templom,
illetve kápolnamegáldás, templom rekonziliációja, házikápolna megáldása, te-
mető benedikciója és rekonziliációja, harang, orgona, cibórium, monstrancia,
terítő, gyertyatartó, palla, korporálé, ereklyetartó, szent olajokat tartalmazó
edény, kereszt, kép, keresztúti stációk, a Fájdalmas Anya stációi, rózsafüzér,
gyertya, egyházi ruhák, reverenda, körmeneti zászló.

Az utolsó kilencedik fejezet azoknak a dolgoknak megáldását foglalja ma-

gában, melyek az ember használatára szolgálnak: harang, híd, kocsi, vasút, hajó, repülőgép, forrás, kút, tűz, tűzoltószér, távirrida, áramfejlesztő erőmű, hegymászó felszerelés és „benedictio ad omnia”: e formulát azoknak a dolgoknak megáldásánál lehet alkalmazni, melyeknek nincs a rituáléban saját áldás-szövegük.

Ízelítőül álljon itt a következő három könyörgés magyar fordításban:

A méhek megáldása: „Mindenható Uristen, az eget és a földet, s rajta és benne az állatokat te alkottad az ember javára. Te parancsoltad, hogy az Egyház szolgálói méhviaszból készült gyertyát gyújtsanak a templomban, amidőn a szent szolgálatot végzik, bemutatják és magukhoz veszik Fiad, Jézus Krisztus szentséges testét és véréát. Szálljon le szent áldásod ezekre a méhekre és méhkasokra. Sokasodjanak, mézet hordjanak és maradjanak mentve minden bajtól. Munkájuk gyümölcse szolgáljon a Te, szent Fiad, a Szentlélek és a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére”.

A gyógyszer megáldása: „Istenünk, csodálatosan teremtetted és még csodálatosabban újíttottad meg az embert. Amidőn halandó testét betegség sújtja, sokféle gyógyszerrel sietsz segítségére. Hallgass kegyesen kérésünkre és áraszd a mennyből áldásodat erre a gyógyszerre, hogy a beteg testének és lelkének egészségére szolgáljon.”

A repülőgép megáldása: „Magadért alkottál mindent, Istenünk és a természet valamennyi erőit az ember használatára szántad. Kérünk, áldd meg ezt a repülőgépet. Szolgáljon arra, hogy egyre messzebb terjessze neved dicséretét és dicsőségét, baj és veszedelem nélkül egyre gyorsabban szállítsa az ember javait. Ébressze mennyországod vágyát híveidben, akik benne a magasba szállnak.”

A német elgondolást dr. Wagner János, a trieri liturgikus intézet igazgatójának jóvoltából is figyelembe vevő 137 oldalas tervezet pontosan 100 benedikciót tartalmaz. 10 ezek közül csak latinul végezhető, mert benső egyházi dolgok megáldási formuláit foglalja magában: szeminárium megáldása, templom és temető rekonziliációja (igen ritkán végzett szertartások), valamint bizonyos szent tárgyak benedikálása: terítő, gyertyatartó, palla, korporálé, ereklyetartó, szent olajat tartalmazó edény, egyházi ruhák benedikálása.

Szívből kívánjuk, hogy papjaink az Apostoli Szentszék engedélye alapján mielőbb a kétnyelvű rituáléből végezhessek az áldásokat és így közelebb tudják hívó magyar népünket vinni a bennük rejlő mélységek megértéséhez és átéléséhez. (Kovács Zoltán)

A SZERETET ILLEMTANA. Két levél is érkezett hozzánk mostanában aggódó szülőktől. Mindkettő arra kér tanácsot: hogyan lehetne megértetni a minden szépre-jóra oly fogékony ifjúsággal a modor, az illem jelentőségét? Rádióban, sajtóban, tanári konferenciákon is gyakran esik szó a nagyobb illemtudás és illemgyakorlás szükségességéről. Az idősebb nemzedék fejét csóvál, megbotránkozva hallgatja a fiatalok mai beszédmódját, és nézi öltözködését, viselkedését. Elfelejtji, hogy amióta világ a világ, mindig volt, aki a fiatalok viselkedésével szemben azt hajtogatta: „Szörnyű és rettenetes, a mi időnkben nem így volt!”

Viszont az az ifjúság, amely olyan lelkesen kívánja a mást, az újat, a formák elvetését, nem veszi észre, hogy az, amit mint vívmányt ünnepel, és amiről le nem mondana a világ minden kincséért sem, az tulajdonképpen reactio. Reactio arra a sok „kell”-re és „nem szabad”-ra, amellyel — bizony nagyon sokszor feleslegesen — keserítették kisgyerekek fiatal életét. Egy nap százszor köszönni ugyanannak a nőnek, bemutatkozni, meghajolni, „illemdelmesen” megvallani, hogy kit szeret jobban, a papát vagy a mamát, stb. — jaj de sok keserűség fűződik mindezekhez! Sokkal jobb most, amikor az ember röviden odavágja: „Csókolom!” és a dolog el van intézve. Ez már olyan vívmány, amelyhez feltétlenül ragaszkodni kell. Hiszen egy idő múlva a nagymamák belátják, hogy úgyis hiába harcolnak bizonyos modor (szerintük modortalanság) ellen, viszont az ifjúságban is derengeni kezd valami belátás, hogy amit ők el akarnak vetni, nem is csak amolyan üres forma, hanem bizony nagyon sokszor értékes belső tartalom kifejeződése. Mind a két részről történik egy lé-

pés egymás felé. Főleg ha közben egy még újabb köszönési formával egy még újabb nemzedék lép a porondra, amely most már úgy mondja, hogy „csau!” vagy „sziasz!” Az ifjú nemzedék megáll gondolkodni, hogy tulajdonképpen mi is az az „illem”?

Az illem bizonyos általánosan elfogadott érintkezési szabályok összessége. Ezek a szabályok különböző időkben, különböző embercsoportoknál, különbözők. Ha mindenki aláveti magát ezeknek a szabályoknak, akkor az emberi érintkezés simán folyik. Csakhogy ezek a szabályok és formulák nem hullanak a felhőből készen, mint az eső, hanem valamikor nem voltak, aztán lettek, keletkeztek. Ezt a keletkezést valami szükséglet hozta létre — vagy esetleg valakinek a tréfás kedve. Valaki, akit társai szerettek, nem úgy mondta, hogy „szervusz”, hanem „sziasz”, aztán társai is kezdték így mondani. Divattá lett, sőt olyan szokássá, amelyet, aki nem követ, vét az illem és a jó modor ellen. De ha ez így van, nincsen-e igazuk azoknak, akik azt mondják: „Nem érdekel az illem, azt teszem, ami nekem jól esik, de nem törődöm mások véleményével!” Szeretném megkérdezni az ilyen emberektől, hogy mi lenne, ha minden jármű és minden gyalogos ott közlekedne és akkor és úgy, amikor és ahol és ahogy neki tetszik. Ha a zenekarban mindenki úgy hangolná hegedűjét, ahogyan az ő lelkiállapotának a legmegfelelőbb. Ha a mozdonyvezető akkor indítaná a vonatját, amikor éppen megejté a zóna-pörköltjét stb. Az emberi érintkezést is egymáshoz kell illeszteni, harmonizálni, kötelező szabályokkal rendezni. Nagyon naív együgyű embernek kellene annak lennie, aki ezt nem látja be. Pedig az illemnek még valami mélyebb értelme is van, mint az, hogy pilanatnyilag éppen mi a divatos, illetve szokásos.

Ha gondolkozunk azon, hogy miképpen is élhetnének az emberek szépen és békésen egymás mellett, nagyon egyszerű megoldás kínálkozik: „Amit akarsz, hogy neked tegyenek az emberek, te is tedd meg nekik; és amit nem akarsz, hogy neked tegyenek az emberek, te se tedd nekik.”

Krisztus Urunknak ezek az óriási jelentőségű szavai egészen világos útbaigazítást adnak a legelemibb, leghétköznapiabb illemszabályok lényegének (tehát kötelező, vagy nem kötelező voltának) megítéléséhez is. Adott esetben egyszerűen fel kell tennem magamnak a kérdést: Kedves, kellemes, hasznos volna-e nekem, ha velem tennének így vagy úgy az emberek? — és ezzel a kérdés el is van intézve. Amennyiben pedig számomra egészen semleges dologról van szó, akkor alkalmazkodom a többséghez, megint csak azért, mert ezt kívánja a szeretet és a szerénység.

Ha tehát az a szokás, hogy kalaplengetve köszönünk egymásnak — így fogok köszönni. Ha úgy, hogy három ujjunkkal szalutálunk, akkor úgy. Nem fontos. De ha valaki minden mondatát úgy kezdi: „Te! Idefigyelj!” — az bizony már vét a szeretet-parancsolt illemszabályok ellen, mert jogtalanul, illetéktelenül veszi igénybe más ember idejét, figyelmét olyan dologra, amely kizárólag neki magának fontos vagy érdekes. Ugyanez áll a villamosban, vonatszakaszban, vendéglőben és bármi más közös helyiségben való hangos beszélgetésről. Minden embernek joga van barátjával, vagy ismerősével beszélgetést folytatni ott, ahol tartózkodik. De viszont a többi utast nem feltétlenül kell, hogy érdekelje az én operációm részletes története, vagy hogy milyen szavakkal traktáltam múlt szombaton társbérletet, vagy ő engem. Mi lenne, ha az egész villamoscsoportban mindenki ordítva beszélne? És ha mástól rossznéven veszem, mi címen engedélyezhetném magamnak?

Ha valaki ügyesen, szellemesen tud valamit előadni, jogában áll — sőt lehet szeretetszolgálat is — másokat szórakoztatni, felvidítani vele; de már az egész társaságot egész estén keresztül mindenestül a saját hangom számára foglalni le, az már illetlenség. Illetlenség az is, ha az előttünk szóló szavainak nem is hagyva kicsengési időt, belevágunk: „Éz semmi, hanem én egyszer”... — mert megfosztja embertársunkat attól az örömtől, amelyet szellemessége folytán joga lett volna élvezni. Illetlenség valakinek kérdésére azt felelni: „természetesen”, „hogyne”, „magától értetődik” — mert ez olyanféle ítéletet foglal magában: „Milyen ostoba kérdés, ezt mindenki tudja!” (Más elbírálás alá esik az efféle felelet, ha valaki valamilyen segítségünket kéri.)

Illetlenség embertársunk szavait kellő ok nélkül kijavítani, helyreigazítani. Senkinek sem esik jól, ha rábizonyul, hogy rossz az emlékezőtehetsége, vagy hogy nem pontos megfigyelő. Különösen nem illedelmes ez idősebb emberekkel szemben, akiket az ilyen helyreigazítás érzékenyebben érint, éppen mivel náluk a fentemlített hiányok már a korral járván, valóban fennállnak. Nagyon-nagyon nem illik egyszerű szüleinket megszegényíteni szavaik, vagy viselkedésük kiigazításával: az ő verejtékük árán tanultunk náluknál többet!

Hogy milyen ruhát illik felvenni? Ebben talán az egyetlen eligazító: ami az időnek és alkalomnak megfelel. Sporthoz másként öltözünk, mint látogatáshoz, bálba másként, mint munkahelyre. Itt tehát nem szerepel a szeretet illemtana? De igen! Ha például hangversenyre megyek, vagy színházba, vagy ezüstlakodalomra, vagy hasonló alkalmakra, nem jelenek meg hanyag öltözetben azon a címen, hogy szegény vagyok, vagy hogy nekem a zene a fő, nem a parádés öltözet, vagy hogy az ezüstlakodalmas pár megbocsát, hiszen ők tudják, milyen fáradt vagyok, stb. A szegénység nem szegény és a kultúrértség nem szenvedély, de a többi ember, aki ott van — talán nagy áldozatok árán — ünnepi estét akart magának és vendégeinek szerezni és nekem nincs jogom hanyag öltözkéssel annak színvonalát lerontani. Azért, amennyire csak telik tőlem, gondozott öltözékben kell megjelennem. Vonatkozik ez az otthoni, vagy üzemi ebédelésre is. Nem olyan nagy munka a munkaköpenyt ledobni az ebédelés idejére, ennyivel tartoznánk egymásnak. Ugyanígy megkívánhatná az ember, hogy nyaraló kollégáink a napnak bizonyos szakában már tegyenek pontot a „csak kényelmesen” jelszóra és — mondjuk, úgy délután öt óra tájt — mégse szaladgáljanak már pongyolában, fürdőköpenyben. Önmagunkat tiszteljük meg, ha embertársainkat megtiszteljük kissé választékosabb öltözködéssel. Helyet kér itt az a szellemes mondat: „A fiataloknak joguk van szépen öltözködni, — az öregeknek kötelességük!” Tegyük szebbé környezetünket gondos öltözködésünkkel is.

Ha látok valakit, akit nálamnál idősebbnek, gyengébbnek, fáradtabbnak gondolok, vagy aki nálam fontosabb, felelősségteljesebb munkát végez (például főnököm), úgy illik, hogy átadjam helyemet, előre engedjem az ajtónál, stb. Nekem is jól esnék, ha ilyen figyelemben részesülnék. Ha azonban az illető nem fogadja el a felajánlott kedvezményt, akkor az az illedelmes, hogy engedelmeskedjem neki és azt tegyem, amit ő óhajt, ne akarjam az én elgondolásomat ráerőszakolni. Ha fiatalabbak, idősebbek vannak együtt különböző kényelmességű helyeken, természetes, hogy az idősebbeknek adják át a kényelmesebb helyet, mert ők, ha már egyszer elhelyezkedtek, nem igen szeretnek helyet változtatni; az ifjúság viszont úgy is szeret mozgolódni és helyzetet változtatni. Kínos látvány, amikor idősebb nők valami támlátlan széken kuporognak, és a jól kispoltolt udvarló, vagy „táncpartner” díványon, vagy karosszékben terpeszkedik.

Ha valaki nehéz terhet cipel, illik felajánlani segítségünket. („Amit akartok, hogy nektek tegyenek...”) Ha nem fogadja el, nem illik közelharcban ragadni el tőle mégis a csomagot. Ki tudja, mi oka van rá, hogy nem akarja kiadni a kezéből! Ha valaki messziről jön, vagy igen fázik, illik megkínálni egy csésze teával, kávéval, néhány falat ennivalóval, de ha visszautasítja, nem erőszakoskodunk. (Legfeljebb a visszautasítás formájából következtetünk, hogy komoly-e? Ha valaki csak annyit mond: „Ó, nem akarok fánasztni!”, belehallhatja az ember azt is, hogy „innék én szívesen”, stb., — és eszerint cselekszik.)

Illik-e tegeződni fiúknak, lányoknak? Ez semleges dolog. Nem semleges az, hogy ne legyen kezdeményező sem egyik, sem másik irányban, mert ezzel máris önmagamot helyeztem a többiek elé. Mindenesetre nem illik a most frissen szerződöttség gépirónőnek letgezni a főnökét, de nem illik szociális egyenrangúság címén tegeződést kezdeni a takarítónénivel, ha a többiek nem teszik ezt, mert ez a többiek szerénytelen kioktatásának tűnhet fel.

Illik-e fiúknak-lányoknak karonfogva járni, csókolódzni, szóval „kicsit szabadabban viselkedni”? Pár évvel ezelőtt hosszabb ideig játszottak nálunk egy francia darabot. Ennek egyik legszebb jelenete, amikor a fiúnak megvallja szerelmese, hogy viszonya volt valakivel. És mentségére (Tolnai Klári ragyogó

előadásában) azt mondja: Igen, odaadtam magam, szegény és magányos voltam, sohasem gondoltam, hogy valakinek valaha ilyen értéket fogok jelenteni. Ha tudtam volna, hogy valaki egyszer úgy fog értékelni, mint te most, még a lehetettől is óvakodtam volna, amely tisztaságomra homályt borít.

Ezer részletkérdést lehetne még feltenni, de úgy gondoljuk, a válasz mind-egyikre ugyanaz: a semleges dolgokban belesimulni a többség magatartásába — a lényeges dolgokban a szeretet parancsa szerint: amit akarsz, hogy neked tegyenek, vagy ne tegyenek, te is tedd, vagy ne tedd másnak. (F.)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Elbeszélni, minden ellenkező látszat ellenére, nem is olyan könnyű dolog. Az írók ugyan sokszor úgy tüntetik föl, mintha könnyű volna; ez azonban többnyire szemfényvesztés. Mesélni kezdenek valamit, szót szöba öltének, a történet mintegy magától kikerekedik, s az olvasó észre sem veszi, mennyi fortély, fegyelem, művészet és éberség kell ahhoz, hogy a „magától menésnek” ezt az illúzióját fölkeltsék benne. Nem, ne essünk tévedésbe, bárhogyan elbűvül is az írói vázslat: semmi nem megy magától; mindent meg kell csinálni, latra kell vetni, meg kell szerkeszteni — s a lát-szólag szerkesztetlent a leginkább. Könnyen csak a dilettánsok fecsegnek. Az író még akkor is nehezen ír, ha egyáltalán nem érzi írás közben a tolla sú-lyát; az írás nehézsége egyáltalán nem is az írással kezdődik. Írni talán már nem is olyan nehéz. Hanem az írásig eljutni: az igen. Kihordani a témát. Föl-nevelni magunkban egy valóságot, egy világot, egy lassan önállósodó organ-izmust, saját életünkkel táplálni titkos köldökzsinórokon át, s aztán „megszülni”, kitenni a világ elé, úgy, hogy mindebből semmi se lássék: verejték és vajúdás nélkül, olyanformán, ahogyan a bűvész rázza ki a galambot a kabátja ujja-ból. Van, aki tíz, tizenöt, húsz évig hordja magában azt, amit meg kell írnia. Írja magában tíz, tizenöt, húsz éven át úgy, hogy tollat sem vesz a kezébe. Tíz-szer, tizenötször, hússzor újrafogalmazza magában ezt vagy azt a részletet, ezt vagy azt a mondatot. Nem is világrengető nagy igazságokat. Csak azt, hogy X. belép a szobába — s tíz éven át kilődik vele, keresi azt az egyetlen, lényeges, pontos szót, amely egyszerre megoldja a dolgot, és X. valóban úgy lép be, ahogyan belépni szokott, vagy abban az egyetlen, rendkívüli jelentőségű, töké-letesen mindennapi pillanatban belépett. Vagy, hogy Y. azt mondja: szép idő van; de ezt úgy mondja, azzal a hangsúllyal, azzal a rebbenésnyi gesztussal, az-zal a le sem fényképezhető reflexszel az arcán, amiben egész lénye, jelleme, sorsa, igazsága vagy hamissága benne van. Ezek, többek között (és mennyi van még!), az elbeszélés nehézségei.

Ezek az elbeszélésnek azok a nehézségei, amelyekről Ottlik Géza szól ki-tűnő regénye, az *Iskola a határon* preludiumában. Hogyan lehet megragadni, hogyan lehet közölni a sokrétű valóságot az egyértelmű szavakkal? Elmondani a „teljes és hű” valóságot? Hogy — mint az író mondja — a zürzavarból rend-támadjon, a dolgok formát kapjanak, s az élet érthetlensége érthetővé vál-jék? Ezen tűnődik, ahogy töprengve lépeget lefelé barátja nyomában a Lukács-fürdő lépcsőjén — de „az sem igaz, hogy a Lukács-fürdő lépcsőjén töprengve lépegettem lefelé. Ez nem a teljes valóság, sőt nem is a hű valóság. Jóformán minden szavam hamis és pontatlan lesz, alighogy kimondom. Megengedem, csakugyan töprengtem; de ez egyáltalán nem jellemzi a pillanatot”... A pilla-natok általában sokkal bonyolultabbak, tartalmasabbak, semhogy egyetlen dolog jellemezhetné őket. Az író éppen ezt a nehezen megfogható bonyolultságot akarja megragadni; ez az, amire azt mondja: a teljes és hű valóság. Valóság, mely *most* van, de összes előzményével telítve, teljes múltjával súlyosan. Anél-kül azonban, hogy valóban súlyos is lenne ettől a súlytól. Ottlik Gézából tö-kéletesen hiányzik minden lélekelemző nagyképűség, minden freudista vagy bergsonista igény. Bármily kevésbé illenek hozzá az ilyen tudóskodó kifejezé-ssek: nem esztétikai érdeklődéssel hajlik a múlt fölé, „az eltűnt idő nyomában”, hanem morális elszántsággal. Morális igénnyel, amit természetesen, igazi író-hoz illően, sajátos íróniával leplez. „Voltaképpen hogy a fenébe jutott idáig?” — vetődik föl benne a kérdés a barátjáról. Hogyan lettünk azok, akik vagyunk. Hogy jutottunk idáig? Úgy kezdődött, hogy... De annak, ami ekkor meg ek-kor kezdődött, szintén van előzménye. És ennek az előzménynek is. Ahhoz,

hogy egy embert, egy jellemet megértsünk — már amennyire egyáltalán lehetséges —, ismerni kell nemcsak mai állapotának előzményeit, hanem az előzmények előzményeit is. Nemcsak a történetét. Az őstörténetét is. Nemcsak Szeredyt az uszodában; nemcsak Szeredy váradi kalandjait a háború alatt; hanem az iskolát is a határon.

Csak hogy ez nem is olyan egyszerű. Illetve nem mindenkinek egyszerű. Elmondani egy diákkor történetét: ebben voltaképpen nincs semmi nehézség; százan is megtették már, különféle változatokban. A nehézség ott kezdődik, amikor az író, mint Ottlik Géza, nem éri be az egyértelmű fényképpel — azaz, amelyet emlékeiben a főlszínen őriz, valami békés megegyezésben önmagával; a nehézség ott kezdődik, amikor valaki csökönyösen ragaszkodik a „teljes és hű” valósághoz. Egyetlen kép nem elég neki; egyetlen kép még csálhat: egyiket a másikkal kell ellenőrizni és kiegészíteni. Az egyik kép az elbeszélőé: ahogyan Bébé élte át és őrizi magában „az iskolát a határon”. A másik: Medve Gáboré, egykori társáé, aki halálakor ráhagyta emlékezéseit. Ottlik Géza két „forrásból” dolgozik: emezzel folyton korrigálja és megpótolja amazt. Így ad egy helyett két dimenziót elbeszélésének.

Írói fogás? Igen is, meg nem is. Amennyiben fogás, érett mesterségbeli trükk, annyiban nagy veszély lehetősége is; könnyen csábíthatja gépies játékra az író, holmi fény-interferencia-kísérletre, vagy éppenséggel ötletes montázs-játékra, s végülis arra a bűvészmutatványra, hogy két valóságot táncoltasson egyszerre egyetlen szál kötélén úgy, hogy utóbb ügyes szemfényvesztéssel még a kötelet is eltüntesse: kiszökjön a káprázat légüres terébe.

De nem; ha a regény elején egy pillanatra félünk is attól, hogy a váltások (az elsőszemélyes elbeszélés meg a Medve-féle emlékirat változtatásai) gépiessé válnak: a merev „módszeresség” veszélyét hamarosan elsodorja az epikum áradása. És arról is egy-kettőre meggyőződhetünk, hogy lényegében mégsem fogásról, módszerről van szó, hanem valami másról. Valami már-már aggályosan lelkiismeretes írói magatartásról. Írói becsületességről mind a valóság, mind az olvasó iránt: hogy az elérhető „hűségből és teljességből” semmit ne ejtsen el. Elsősorban azért ne, mert minden mellőzést, akár a legkisebb tanúvallomását is, erkölcstelennek éreznék olyan perben, amelyben nem kisebb dologról van szó, mint arról: ki vagy, és miért vagy az, aki vagy.

Erre a kérdésre természetesen az a legelső válasz: azért, mert ilyennek születtem. Akik huszonhárom öszen a határmenti iskola kapuján belépnek, egy sereg hajlamot, adottságot, örökséget visznek magukkal. Már egyéniségek; Szeredy is, Medve Gábor is, Bébé is. A többiek is. Ami elkezdődik velük, az nem annyira egyéniségük nevelése, mint inkább eltiprása, megsemmisítése, megnyomorítása. Hosszasan lehetne itt írni ennek a nevelésnek a barbárságáról, brutalitásáról, butaságáról, korlátoltságáról, ridegségéről, merev kaszt-jellegéről (Apagyí epizódja !); hosszasan lehetne írni arról a mértéktartásában szinte nyomasztóan szuggesztív művészetről is, ahogyan Ottlik Géza mindezt ábrázolja. De ezek olyan igazságok és erények, amelyek még a legfőlületesebb olvasót is nyomban megragadják. Megragadják elsősorban nagy hitelükkel. Mindenki ismer diákkorából egy-egy hatalmaskodó, klikk-vezér Merényit, egy-egy szenteskedő Tóth Tibort, kedves-udvarias Colaltót, talpraesett Czakót; Ottlik alakjai szinte észrevétlenül nyernek polgárjogot kinek-kinek a *saját* diákkorában. S az egész könyvet — tegyük hozzá — akár vádiratnak is föl lehet fogni egy embertelen pedagógia ellen. Teljes joggal; bár Ottlik Géza minden valószínűség szerint nem ezzel a föltett szándékkal írta a regényt. Mit akart? A „teljes és hű valóságot”. De éppen ezért lett olyan súlyos és megfőllebbezhetetlen vádirat a könyve. S így egy másik „hogyan jutottunk idáig” kérdés is felel — illetőleg feleltet az olvasóval. Ha egy nevelésből ilyen elkepesztően hiányoznak a mélyebb humánus értékei, akkor aligha lehet csodálkozni rajta, hogy a neveltek egy része minden különösebb nehézség nélkül, a korlátoltság végzetes jóhiszeműségével (ami talán mindennél rosszabb) jut el oda, ahová eljutott: a fasizmus különféle színű és mitológiájú, de lényegükben azonos változataiba.

A neveltek egy része. A Merényi fajták, a Tóth Tibor fajták bizonyosan. Élénkebb képzeletű olvasónak bizonyára semmi nehézséget nem okoz elképzel-

ni Merényit s újra összeverődött bandáját még egyszer a határmenti iskola kertjében, negyvennégy utolsó napjaiban. És Szeredy is aligha cseveghetett volna ötvenhétben a Lukács teraszán barátjával, ha váradi kalandja után negyvennégyben, történetesen egy Merényi vagy egy Varjú karjai közé sodródik. Mert vannak, akiken fogott az ilyen határmenti iskolák nevelése még akkor is, ha kicsapták őket; és vannak, akiken még akkor sem fogott, ha kiűntetéssel végeztek. Bében sem fogott, Szeredyn sem, Medvén sem, Jaks Kálmánon sem. Már ott, az iskolában voltak fasiszták és humanisták, hatalom-örültek és emberek. Voltak, akik a nevelés irányában nőttek. És voltak, akik a nevelés ellenére — súly alatt a pálma — emberré. Az olvasó akár előre is megmondhatja róluk: ki merre tart. Schulze tiszthelyettesről is tudja, hogy az utolsó pillanatig üvöltve fogja értelmellen halálba vezényelni katonáit; de Orbán bizonyára vissza fog fordulni a határnál. Ugyanígy tudja Medvéről, hogy nem lehet fasiszta; de Merényi vagy Varjú jóformán nem is lehet más, hiszen máris az. A nevelésnek kellett volna mindent megtennie, hogy ezeket a hajlamaikat megnyesgesse. De éppen fordítva: ahol humanitást, emberséget gyanított, azt nyírta-nyeste eltökélten.

Keservesen, fájdalmasan, de nem mindig sikerrel. Voltak, akiket mégsem sikerült puszta géppé és számmá silányítania; akik ebben a kohóban mégis talpig emberré forrtak. Nem emberek ember-farkasává, hanem egyszerűen, véglegesen *emberré*. Szívósan, az ösztöneikkel, s aztán egyre inkább tudatosan: mint Medve Gábor, a magányos, akinek „tízezer lelke van”, s aki utolsó följegyzéseiben ezeket a mondatokat írta, mintegy az *Iskola a határon* végszavaként — és alighanem az író „filozófiájaként” is:

„Úgy szeretem felebarátaimat, mint önmagamat. Ugyanazzal a fajta szeretettel. Nem jobban. Tehetetlenül, közönyösen, megmásíthatatlanul. Hát nem veszítok észre, hogy nektek is tízezer lelketek van? Az idő visszafordíthatatlan koordinátája mentén virtuális lehetőségeinkből mindig csak egy tud megvalósulni. A fogható valóság színén élünk, elszakadva. Az érzékelésen túli, időn kívüli, nagyobb valóság terében azonban folytonosan összefüggünk egymással valahol. Indáink metszik a világot, aztán továbbnyúlnak, ki, egy ismeretlen dimenzióba, mint elszakítatlan köldökzsinór, s ott vagyunk egybekapcsolva, egyetlen eszközként, abban a teljesebb kontinumban.

Másként hogyan érthetnénk meg, végül még a néma gyerek szavát is? Hogyan volna lehetséges az a csoda, hogy a mi siralmas eszközeinkkel, szóval, tettel, rúgásokból, tréfákból, otromba, elnagyolt jelekből, mégis megértjük egymást? Hogy közölni tudunk többet, mint a mondanivalónk? Hogy fel fogjuk azt is, ami nincs benne s ami bele sem férhet kifejező eszközeinkbe?

Másképp hiábavaló volna minden igyekezetünk. Így pedig, gyarló látszatokból, a létezés felületében reménytelenül nyújtózkodva egymás felé, és halott formák segítségével, élő valóságot tudunk létrehozni, ha a felületre merőleges irányú, ismeretlen dimenzió felé ható erőkre szakadatlanul figyelünk. Mert konvergens, egy metszópontból kiinduló sugárnyaláb tagjainak is tekinthetjük magunkat, hiszen annál jobban közeledünk egymáshoz, minél beljebb haladunk önmagunkban, magányunk közös centruma felé — noha a szűkebb vagy tágabb gömbfelületeken, melyekből diszkrét pályákat, elszigetelt pont-halmazokat ütünk ki, esetleg egyáltalán nem érintkezhetünk.”

Minél beljebb önmagunkba, annál közelebb egymáshoz. Az *Iskola a határon* az írónak ilyen önmagába-hatolása, a felszín kihűlt képei alá, az emlékezés még forró mélyrétegeibe — a legmélyebb és legkollektívebb magányba, abba a közös őstalajba, ahonnet alakjai kinőnek, amelyben kiformálódnak. Az örök jelenként bennünk élő multba — s ezért kezdődik a regény, mielőtt valóban elkezdődne, a jellennel: a Lukács fürdőbeli beszélgetéssel, s ezért köti az elbeszélést időnkint egy-egy szál ahhoz, ami majd a diákkornál később lesz ugyan, de már megvolt — s amit valaminő titkos módon mind meghatároz az, ami az ősvilágban történt, az ősködben a csillagok szétszóródása előtt, az iskolában a határon.

Mint ahogy meghatározza valahogyan Medve Gábor nehézkesen matematikai kifejezésekbe burkolt „filozófiáját” is. Hogy a szeretete szinte reménytelen: tehetetlen és közönyös — mint mondja; határtalan és reménytelen. Azé,

akit úgy összetörtek, ahogyan őt, hogyan is lehetne más? Mint egy szkeptikus, aki hisz, mert nem tud nem-hinni; mint aki ölelni akar, de levágták a karjait. A lemeztzett karú humanitás jelképe is a fasizmus örült Európájában.

A három fiatalember a dunai hajó fedélzetén, a nagy nyári éjszakában, a határmenti iskola három növendéke a regény végén — már három férfi. Most lépnek ki a kohóból. Sorsuk vázlatát már látjuk. De reméljük, hogy még találkozunk velük: hogy az Iskola a határon — napjaink egyik legjelentősebb (és legművészebben megírt) regénye — történetüknek csak első fejezete volt. (*)

SZÍNHÁZI ŐRJÁRAT: Az Ügynök halála. Amerikában úgyszólván a legnemzetibb intézmények közé tartozik az ügynöki foglalkozás. Ahogy a norvégek, svédek, hollandok tekintélyes hányadát a hajózás és a halászat, a dánokét a bacon-szalonna és a vaj termelése foglalja el, Amerikában a versenyre termelő mamentipar temérdek nagytáskás, ludtálpúvá nyomorodott s halálra hajszolt embert foglalkoztat s ezeknek legfőbb nemzeti kötelességük, hogy akár bőví az áru, akár kevésbé az, meggyőzzék róla az áruházakat és a vevőkört, hogy az ő cégük gyártmánya a legigazibb non plus ultra minőség. Veszélyes társasjáték ez, sokkal több halottja van, mint a játékkaszinóknak s Artur Miller, Az ügynök halálának megénekelője egy ilyen mindenét elveszteni vélt öreg ügynökről rajzol megrendítő emberi képet két fölvonásban és egy requiemben.

Miller humanista és szocialista egy személynben, ahogy Heyermans is az volt, mikor a „Remény”-ben színpadra állította Hollandia halásziparának üldozatait, a temérdek síró özvegyet és árvát, akikről egy régi, saját zsebre dolgozó üzleti szellem nem volt hajlandó még szociális olajcseppeket potyogtatva sem gondoskodni. De Miller humanizmusa más, differenciáltabb emberi bajok felé is érzékeny szeizmográf. Az öregedés problémája éppúgy érdekli, mint az elzúllt fiataliságnak a szülők összeroppanásával szimultán drámája. Öregség, betegség, nyugdíjtalanság — a nyugdíj Amerikában meglehetősen ismeretlen fogalom —, a „fiakban” való minden emberi remény csődje, amely a jó drámában és a rossz életben rendesen egyszerre zuhan az emberre.

A kép sötéttségéhez hozzátartozik, hogy hitükből kiürült, némi puritán s rég hanggá kopott eszméből táplálkozó, azaz sanyargó társadalmat mutat meg, — de hisz az elpogányosodó Amerikáról van szó — amelynek hitpótlékai, a sportban, az anyagi biztonságban és egy bálvánnyá emelt prosperity-ideálban merülnek ki. Így hiányzik belőlük a keresztény túlvilághit kiegyensúlyozó ereje s tragikumuk azért olyan tömör, mint egy görög végzetdráma alakjainak megváltás után hördülő sikolya.

Csak egy asszony, egy ösztönös emberségből és szeretetből szolgálni is tudó lény lop egy kis fénysugarat a darabba, mikor valami gyűlölködő, bosszút lihegő szóra óvóan emeli föl szavát: „annak is emberi lelke van...” De milyen elvesző, milyen magányos és túlharsozott ez a halk sóhajzással fakuló keresztény tiltakozás. Az anya nem birkózik meg a családjában és mindnyájk környezetében ásitó lélektelenségi rémrel.

Mert a darab másik sarkpontja a „dzsungel törvénye”. A világ történetét a kegyetlenség, a vér, az emberen tipró emberállat képe jellemzi ősidőktől fogva. A kereszténység csak annyiban hozott enyhülést, hogy egyesekben tudatosította Krisztus parancsait és lassú evolúciót indított el az emberi jogok kivívása felé. De Amerika a kereszténységből is borzalom árán vett izelítőt. Az indián lakosságot szinte gyökeréig kiirtó, vagy rezervációkba, vésdörökbbe, elpusztult kulturájú kősvatagokba szorítók, s helyettük néger rabszolgákat behurcolók előbb katolikusoknak nevezett spanyolok, majd protestáns hitre esküvő angolok voltak. Hiába tiltakozott egy-egy igazi keresztény: a spanyol Las Casas atya vagy egy Beecher-Stowe a színesek gyöttrése ellen, a borzalom szinte gáttalanul hömpölygött tovább. A katolikus szellemiség annyit mégis elért, hogy a latinvérű katolikusok legalább részben elkeveredtek a színesekkel, s távoli jövők eddig még elképzelhetetlen nemesedési emberpéldányai — egy minden fajta legjobb tulajdonságaiból összetett ember felé tárt kaput. A protestáns szellem legsötétebb foltja azonban éppen a fajtisztasági örület eltűréseben nyilvánul meg, hisz ahol ők többségben vannak, éppen ott tombolt s

tombol részben még ma is a négerék, katolikusok és zsidók elleni Ku-klux-klan társadalmi terrorja.

Miller azonban dicséretes drámaírói ökonómiával csak sejteti, hogy a „dzsungel törvénye” című gyűjtőfogalom alatt nemcsak a színes és védtelen népek kiirtását, legázolását vagy rabszolgasorba hajtását érti. A dzsungel törvénye csak erősebbet és gyöngébbet ismer és a fehér épp oly szívesen legázolja a fehért is, ha a gyöngébb kiszolgáltatottságával erre módot nyújt neki.

A kiirtott bennszülöttekkel kezdődő modern amerikai történelem — habár az itteni őslakók egyrésze még vérengzőbb volt — tovább folytatódott a nyugat felé zúduló pionir terjeszkedés, az arany- és gyémántmezők föltárása és a nagyipar gigászi méretű kifejlődése idején. S Arthur Miller éppen azt mutatja meg, hogy ezekből az eredetkből milyenné formálódhatott egy napjainkbeli átlag-amerikai család élete.

Willy Loman apja vagy nagyapja még asztalos volt, gyantás illatú cédrusfenyőt gyalult bölcsöknek, ágyúknak, koporsónak s szabad idejében még a természettel is együtt lélegezhetett: még talán virág is nőtt a kertjében. Willy Loman ma is csak akkor fölszabadultan boldog, ha kis házán valami asztalos vagy kőműves munkát fuserolhat, de már nem veti meg a lopott anyagokat s fiainak is elnézi, hogy a szomszéd építkezésekről homokot, lécet, miegyebet lopjanak a házhoz. Az egyik bálvány ugyanis a családi ház, amit huszonöt évi részletre váltottak magukhoz s amin hol ez romlik el, hol az. Nem is mondhatók szegényeknek éppen, mertha a háztörlesztési, a biztosítási, a frigidaire s egyéb részletek gyötrik is őket, házuakat már körülötte a nagyváros s a huszonöt éve verítékkal táplált házat telekspekulánsoknak jó áron el lehetne adni. De a ház is bálvány és aki megrögzött anyagi ideáljaiban, szerencsétlenné kell annak lennie.

Willy Loman idejében és szerencsés választással nősült. Linda, a felesége szép is, jó is és két deréknek induló fiút szült neki. Willy emellett még, ősi nosztalgiával, sárgarépát, retket és spenótot is szeretne termelni, de annyira körülövi őt a nagyváros, hogy többé még a fű sem akar kisarjadzani kertjében. Fiainak elnézi a kis lopásokat — az élelmesség egyik jele ez is — és az iskolai földadatok kerülését, s inkább a sportra buzdítja őket, mert Amerikában a sporton át a legkönnyebb boldogulni s főleg az egyetemekre bejutni. Erős, rámenős fiakat akar nevelni, akik ismerik a dzsungel törvényét. Mert a dzsungelbe menés félig-meddig szimbolikus vágya, régi kísértője Willynek. Volt neki egy bátyja: Ben, aki tizenhét éves korában bement a dzsungelbe valahol Afrikában és húszegynéhány éves korában „megcsinált” gazdag emberként jött ki belőle. Hogy ez milyen erőszakkal, jog- és embertípussal járt, arról kevésbé értesülünk. Ben a dzsungel törvényét váltotta be vérrel és vassal hízalt aljassággal. De Willy nem ment el fivére hívására a dzsungelbe — inkább az akkor még fénylőnek mutatkozó ügynöki pályát választotta.

S mikor a függöny először megy föl előttünk, a hatvanon túli, megrokkant Willyt látjuk, amint mintakollekcióját vonszolva, üzleti útját megszakítva éjjel váratlanul hazatér. A darab expozíciója kitűnő. Bif Loman, a sportfiúnak indult, de züllésben kikötő kedvesebb magzat is hazatért — persze letörtén. S az örökké mosolygó Happy, a másik fiú sem lett semmi. Keres valamit, de haza nem ad belőle, nem nősült meg s pénzének nagyrészét éjjeli pillangókra költi. Közben az anya maga mos, súrolja a padlót, s habár az ura harisnyá-ügynök, horribile dictu: stoppolja a harisnyáit. S ha ezt Willy, — akinek harisnyakollekcióját Bostonban egy kéteshírű démon dézsmálja — észreveszi, mindig lelkiismeretfurdalási dührohamot kap. De az anya tudja, hogy neki minden filléren spórolnia kell, annál inkább, mert körülötte a férfiak önáltató álomvilágban élnek.

Az önáltatás, a magunkra szuggerált hazugságok földézett démoaninak haláltáncá azután az egész darab. Willy Loman megöregedett, már kevesen ismerik üzletkörében, vidéken kell folyton utaznia s már nem bírja a környötelen munkahajszát. De ő, aminthogy egy életen át árút dicsérte föl mindenkinek, hogy ügynökként boldogulni tudjon, magával is el akarja hitetni, hogy jó árut árult s jó volt, amit csinált. Saját magát, családtagjait is ilyen földicsérő, ámító szemmel nézi s hogy az önáltatások hálójába gabalyodott, rém-

képekkel, csődfélelemmel és öngyilkossági tervekkel viaskodó Willy előzetes-hanmasson az önismeret nála már csak halálba vezető útján — hiszen túl későn kezdte el —, ahhoz Miller a napjainkban szokásos, habár előbb-utóbb elcséplődő formabontó drámaszerkezetet talált ki.

„Hol hibáztam el?” játék kezdődik tehát, mint azoknál a hamar elromló gyermekjátékoknál, ahol a fölített kérdésre a megfelelő helyeken parányi zöld-vörös és sárga lámpácskák gyúlnak föl pozitív vagy negatív feleletül. Willy Loman már a halálé, akár így, akár úgy. De lejátssza a halálba menő embernek ama állítólagos világos pillanatát, amikor villámgyors idő alatt egy egész emberi élet bűne és erénye tolul föl a haldokló elhomályosulni kész recehártyája előtt. S Miller drámatechnikája folytán itt a néző szeme előtt is. A monologue interieure-t is szellemesen oldja meg a szerző. Willynek bukásában fő rögeszméje, hogy nem volt elég erős, elég karmos és kegyetlen, mikor nem indult el fivérével Alaszkába vagy az afrikai dzsungelbe. Ben, ez a dzsungelbe hatoló és dzsungel-törvényszerűen élő testvér már rég halott s vagyonszerzése már-már legenda a családban. Ő az, akinek sikerült s aki Afrikában élő fiaira szép vagyont hagyott hátra. És valahányszor Willy a múltjával birokra kél, ez a halott élő alakban jelenik meg és hívja fivérét a dzsungelbe: most van itt az alkalom, siess, indul a hajó, most még „mindent” elérhetsz. Egy élőnek látszó hulla-rémalaknak vallja így be Willy, az éppen gyöngeségében és emberi esendőségében megnyerő ügynök önvádait. S mily finom ironia rejlik abban, hogy a kapitalizmus lejárt dzsungel-erkölceit éppen — egy halott képviseli a darabban.

A haláltáncos „hol hibáztam el” játék ugrálva folyik multon és mán át — Priestley ezt a Conway családban egyszeri időrendi és főlvonás cserével megdöbentebb hatással ábrázolta —, Miller formabontása züláltabb, a film- és rádiójátékok hatását érettebben tükröző, viszont a néző kombináló-képességét is jobban igénybe veszi. Sokszor kísérteties hatást ér el a halott Ben szerepeltetésével. Legmegrendítőbb jelenete talán mégis az, mikor a sport-eredményei miatt már három egyetemre is előjegyzett maturandus fiú váratlanul elbukik az érettségén. Az önhitté nevelt kamasz rémületében az apja után szökik Bostonba, éjnek idején megleli apja szállodáját, ahol az éppen azzal a hölgygel szórakozik, aki korlátlanul dézsmálja harisnyakollekcióját. Massachusets államban vagyunk, ahol szigorú szállodai törvények dűnnak s a többszöri vad kopogtatásra Willy — elbűjtatra a démont — ajtót nyit. Rendőrség helyett súlyosabb felelősségrevonás következik: a fia áll előtte. Az álzszt puritanizmusban nevelt fiú összeomlik a szobából kisurranó nő láttára. S mikor jóval később az apa „hol hibáztam el” játékában a sor a fiára kerül, akiről tudni szeretné, miért is züllött el és vált tolvajjá, hirtelen fölelevenül és lejátsszódik előttünk ez a jelenet is, mint lelkiismeretfurdalási tényező. Nagyon jól tudjuk, hogy egy kellő ember- és önismeretre nevelt, erkölcsi és belátási törvényekben fölnőtt ifjú ettől még nem adja lopásra magát, ha belsőleg erendődleg nem rokkant már amúgyis. Jellemzően amerikai, álzszt-puritán reakciót képviselő beállítás azonban ez, bár megrendítő hatása bennünket, nem puritánokat is megráz. A megbüntetem az apák vétkeit a fiakban öszvetségi törvénye ez, amit a szerző rendkívül hatásosan alkalmaz.

S hogy ennyi keserű önleplezés közben egy csöppnyi enyhülést is permettezen az eltikkadó nézőtérre, A. Miller formált egy szenvedő keresztény anyalakat is a középpontba, egy kötelességet mindig teljesítő asszonyt. Linda aurája annyira messzesugárzó, hogy egy szomszéd férfit, a ház elmaradhatatlan barátját is sirigtartó néma szerelemre indít s a férj öngyilkossága után Charley a család főtámasza, a mindenkitől elhagyott özvegy temetőbe kítárogatója.

Sajnos, a Nemzeti Színház igen rangosnak mondható előadása a darabnak ezt a nagyon elrejtett, de mégis bűvópatakként végigvonuló momentumát jóformán alig érezteti. De ez a Charley—Linda melódia valóban oly finom, hogy talán csak intimebb színpadon érvényesülhet igazán. Kemény László talán túlságosan is szikár diszkrécióval játssza ezt az önmagában hamvavodó szerelmest az örök asszony: (Linda) Somogyi Erzsí iránt, aki ebben a szerepében pályája legjobb diadalához érkezett. Somogyi Erzsí az örök Solvejget je-

lenítette meg, amerikai felhőkarcolók tövében ülve a norvég vadászkunyhó helyett. S érdekes: az örök melódia, a lélek halhatatlan melódiája zengett tiszta kényéből lélekbeemarkolóan és jeledhetetlenül.

Timár József, a nagy partner most érkezett haza a Nemzeti Színházba s ez a hazatérés egyúttal diadalút. A nem is egészen az ő összetettebb — nem amerikaiak naiv — egyéniségéhez illő szerepben, Ottó Frank alakításához méltóan nagyot alkotott. Ott a Madách Színház intímebb akusztikájában a nemességében egyveretűbb szerepben jobban megdobogtatta a szívünket végtelen egyszerűségével. Itteni földadata sokkalta bonyolultabb. Neki kell vállán hordania a formabontásból származó állandó intenzitásváltozó minden lázas hánykódását. Mégis sikerült szuggerálnia az egész hatalmas nézőteret. Egyes jeleneteiben megdöbbentően adta vissza a lélek után kapkodó, lassan haldokló ügynök emberi nyomorúságát.

Építénék már föl az új Nemzeti Színházat, vagy állítsák vissza akár egyetlen megmaradt kövéből és régi képmásaiból a Múzeum körút sarkáról elorozott régít, hogy az ország legelső színészeinek ne kelljen a művészin túl még külön erőmutatványokat is véghezvinniök. Timár József így is megrázta a régi Népszínház összes pilléreit — pedig csak egy halálbavonszolódó szegény ügynököt játszott. S a színpadi Loman két fia? Kállay Ferenc, a nőcsábászásba korhadtt átlagfiú volt a kiegyensúlyozottabb: ha kellett kamaszosabb s később elhasználtabb is. Kálmán György időnként panaszsba, sirásba csukló hangváltásai nem voltak elég ösztönösek. Fizikumánál fogva van benne ügyis elegendő dekadens, démoni jelleg. Itt sportférfit játszik, akinek gyöngye jellemét ezek a végtelenen sirásba csukló hangváltások jól jellemezhetnék (erős testben gyöngye lélek), ha Kálmánnak már az erős testet is nem kellene nagy művészettel kiépítenie magából. Mikor tehát elcsuklik, könnyen azt hihetjük, nem is volt erős testben sem soha. Jó nyomon van azonban, hogy ezt az összetett rekuzjátékot is kiépítse magából. Balázs Samu kísértetalakja megdöbbentően szugesztív epizód-remeklés. Telibetaláló epizódfigurákat kapunk Gosztongyi Jánostól a pincér, Máthé Erzsitől a bostoni démon és Sós Edittől egy newyorki éjjeli lepke szerepében. Marton Endre rendezése a Linda—Charley vonal kiépítésének elhanyagolása mellett is emlékezetes élményt hagy a nézőben.

(Possonyi László)

KEPZŐMŰVESZET. Találkozás két szobrásszal. Egy fiatal magyar művész-növendék, Csáky József, az első világháború előtti években felszedte sátorfáját, és — mint maga írja önéletrajzában — „a müncheni poros akadémiai penészgombáitól menekülve”, kiment Párizsba. Itt azután a modern szobrászművészet nagynevű mesterévé fejlődött. Hazájában a nevét szinte elfelejtették, 1926-ban jelent meg róla egy vékonyka füzet mindössze.

Csáky Párizsban bekapcsolódott annak a szobrászcsoportnak működésébe, amely a kubizmusból kiindulva alakított ki új iskolát. Az orosz Archipenko és Zadkine, a litván Lipchitz, a román Brancusi, a magyar Csáky és Beöthy voltak a legjelentősebb egyéniségei ennek az együttesnek, — csupa kelet-európai művész. Jelentőségük korszakos, ugyanaz a szobrászatban, mint Picassóé, Matisse-é, Braque-é a piktúrában. Csáky érdemei közöttük elvitathatatlanok, munkásságát a XX. század művészetét tárgyaló egyik legkiválóbb könyv, Pierre Courthion „L'art indépendant” c. munkája (Éd. Albin Michel, Paris, 1958) is elismerően regisztrálja.

A hetvenegy esztendőes Csáky József 1959-ben hazalátogatott Magyarországra. Egyidejűleg munkáiból a Kultúrkapcsolatok Intézetében kis kiállítás nyílt. (A jóbarát Bölöni György utolsó írása a katalógus-előszó volt.) Sajnos, a művészek csak gipsz-szobrait állították ki, a nemesebb materiálból készült művek hazaszállítása egyelőre nem volt megoldható. Artisztikum, szellemesség, dekorativitás, tiszta szerkezet jellemzi Csáky műveit, — amelyek azonban némelykor hidegek, s közel állanak az iparművészethez. Henry Moore, korunk kiemelkedő angol szobrásza így fogalmazta meg a nagy művészet fő ismervét: „balance between the theorem and the heart”, — „egyensúlyt a teória és a szív között”. Csáky egyes műveinél ez az egyensúly felbillen, a teória javára,

s a szív rovására. De bravúros művészete így is szép érték, s különösen finom tusrajzai maradéktalan gyönyörűséget váltanak ki.

A másik rég nem látott szobrász *Földes Lenke*, akinek munkáit a Fényes Adolf teremben láttuk, *Benkő Erzsébet* iparművész és *Tuka László* grafikus alkotásainak társaságában. Földes Lenke is az idősebb nemzedék tagja, munkáit Antoine Bourdelle és a nagytekintélyű kritikus, Maurice Raynal is méltánylással fogadta. Nálunk Kassák Lajos, Révész Béla és Kárpáti Aurél írtak megbecsüléssel munkáiról, amelyek közül egyik a párizsi Luxembourg múzeumba került. Földes Lenke a kisméretű márványszobrok mestere, szobrait azonnal belefარagja a nemes anyagba. Egy-kétaraszos munkái asszonyi figurákat, nagyrészt gyermeküket istápoló, ölelő anyákat ábrázolnak. A formai modernséget nem keresi különösebben, lelkivilágához az archaikus művészet áll közel, e tekintetben közel áll Medgyessyhez. Földes lehánt minden egyszeri s esetleges vonást alakjairól, őt az érdekli, ami a Nőben, az Anyában minden korban azonos. Meleg női líra jellemzi Földes Lenke szobrait, az a hang, amely Kaffka Margit, Lányi Sarolta, Reichard Piroska, Várnai Zseni, Ritoók Emma műveiből ismerős. Érdekes Földes művészetét összevetni Csákyéval. Mindkettőé minőségileg magas plasztika, de amíg Csáky tapsunkat váltja ki inkább. Földes teremtményei lelkünk húrjait jobban megrezzegtetik.

Bernhard Berenson. Október második hetében, kilencvennégy esztendőskorában meghalt Firenzében Bernhard Berenson, az elmúlt évtizedek egyik legnagyobb művészettörténésze és kritikus. XXIII. János pápa a betegágyában fekvő agg tudóst külön áldásban részesítette.

Berenson 1865-ben született Litvániában, zsidó vallású családban. Fiatal korában kivándorolt Amerikába, s rövidesen felvette az amerikai állampolgárságot. Húsz esztendőskorában katolizált. Berenson élete legnagyobb részét Itáliában töltötte, a Trecento, Quattrocento és Cinquecento mestereivel foglalkozott műveiben, amelyek méltán váltak világhírűvé. Giovanni Morelli exakt, gondos részletelemzéseket végző művészettörténeti iskolájának volt legkimagaslóbb képviselője. Szakszerűség és a tárgy iránti nagy szeretet jellemzi mindmégannyi munkáját. — (Lorenzo Lotto; The Florentine Painters of the Renaissance; Venetian Painters of the Renaissance; The Central Italian Painters of the Renaissance; The Drawings of the Florentine Painters, stb.) Oeuvre-katalógusai rendkívül alaposak. Egyik alapvető jelentőségű műve az 1927-ben kiadott „Three essays on Method”. Berenson munkássága nélkül a műtörténeti kutatás ma sokkal hátrább tartana, és tudásunk sokkal kisebb lenne a velenicei, firenzei, északolasz és középolasz festészet területén.

Figyelme tudományága körében mindenre kiterjedt. „Italian pictures of the Renaissance” c. könyvében megemlékezik az esztergomi Keresztény Múzeum egyik nagyértékű kis Trecento-képéről is. (Profétafej.)

Berenson a század eleje óta szeretett Firenzében, Giotto és Dante városában élt. Gyönyörű lakása falain hatalmas értékű festmények függtek, — ezek most a bostoni múzeum tulajdonába kerültek. Berenson kora legkiválóbb embereivel érintkezett, firenzei otthonának vendége volt „A vörös lilium” szerzője, Anatole France, azután Marcel Proust, Santayana, a bölcselő és mások.

Berenson Amerika legtekintélyesebb művészeti szakértője volt, akinek véleményét és ítéletét a műgyűjtő gazdag emberek gyakran kérték ki. Tévedhetlenség és a legteljesebb korrektség jellemezte attribúcióit.

Nagy tudós volt, a Winckelmannok, Mommsenek és Burckhardtok fajtájából, és igaz, tiszta ember, aki szép és eredményes életet élt. Megilletődött szavakkal mutatott fel sok remekművet a világnak, s az ő élete maga egy rendkívüli műalkotás volt.

Miháltz Pál kiállítása. A szentendrei művésztelep egyik törzstagjának, *Miháltz Pálnak* gyűjteményes kiállítását rendezték meg az Ernst-múzeumban, a festő 60. születésnapja alkalmából. Miháltz egyenes úton haladva alakította ki, évtizedek elmélyedő munkája árán, finom és nemesveretű művészetét, amely a modern francia festészettel mutat rokonságot. Hangoskodást, alpáthoszt, üres gesztusokat nem ismer ez a művész. Mértéktartó, nem akar többet, mint amire képes. (Ritka erény!) Alkotásait a festői megművelés gondossága jellemzi. Munkái kisméretűek: többnyire szobai vagy műtermi enteriőrök, kisvárosi

utcakepek néhány házzal és fával, csöndéletek és beszédes önportrék. A szikár férfiarc magas homlokával, keskeny ajkaival ugyanazt a halk tóthárpádi bánatot fejezi ki, mint a tájképek és szobabelsők megtört színei, halvány sárgái, tompa kékjei, fékentartott vörösei. Műtermében élő visszavonult művész, de a kor levegője őt is megérinti. „Rabságban” és „Az üldözött” c. képei az 1944-es szomorú idők légkörét és a művész humanisztikus elkötelezettségét fejezik ki. Más művei az ostrom pusztításait ábrázolják. 1951-ben festette „Kazánkovács-brigád” c. nagyobb kompozícióját. E mű teljesen mentes az akkori időkben gyakori sémászerű megoldásoktól.

A kiállított művek többsége az elmúlt három év alkotása: leányok, fiúk, csellózó és zongorázó nők, ciklámenek, őszirózsák, tulipánok, napraforgók, nyári és őszi kertek, madarak. Miháلتz finom ábrázoló, lágy, bársonyos tónusai (a pasztellkréta kedvelt technikája) a valóság mélyérzésű átköltései. Olyan művész, akinek az emberi a fontos és nem a csillogó arabeszknek bűvészmutatványai. Képei között járva-kelve Osvát Ernő bölcs szentenciája jutott eszünkbe: „A valóság meglátásához kell csak nagy képzelet.”

Domanovszky-kiállítás. Domanovszky Endre Kossuth-díjas festőművész 1947 óta festett képeit mutatta be októberben a Műcsarnok. Az 1907-ben született mester változatos úton haladva jutott el mai nagylelekzetű formanyelvéig. Kezdetben a római iskola köréhez tartozott, majd a formaromboló irányzatok vonzási körébe került, e képei nem állottak messze a teljes absztrakciótól. Egy időben artistikus gobelin-ek is kikerültek a keze alól.

Domanovszkyt már régóta nagy technikai felkészültségű, kiválóan szerkesztő és monumentális hajlandóságú festőink között tartottuk számon. Az elmúlt 10—12 esztendőben számos alkalmat kapott a művész, hogy nagyüzemek és egyéb új épületek falain megvalósítsa igényeiben és méreteiben egyaránt nagyszabású elképzeléseit. Egy dunántúli bányászváros moziának előcsarnokát díszítő sgrafittója a tancoló női alakok ritmikus összefűzésével és a könnyed, lendületes mozgás művészi ábrázolásával tűnik ki. 1948-ban festett „Bányászok” c. tömör, háromalakos képe a legszebb modern munkásábrázolások közé tartozik. Néhány munkáján azonban, így a főbejáratnál balra és jobbra függő mezőgazdasági tárgyú pannóin nem sikerült teljes mértékben megvalósítania a két alapvető elem, a rajz és a szín összhangját. E képek erőtlenekek, színszegények, és a kívánt gondolati tartalmat csak töredékesen képesek kifejezni. „Készülődés” c. képe, amely két változatban is szerepel, bálba induló falusi leányt állít eléink. Érdekes, hogy a Chiriconak és a „novecento” többi mestérének, azután a kubistáknak és konstruktivistáknak iskoláit megjárt művész munkáin itt Munkácsy és Koszta hatása is érzik.

„Akt” c. nagy vásznának női alakja indokolatlanul nagyra méretezett, s nem hat szerencsésen. „Sárga garnitúra” c. vásznan is vannak megoldatlan, plakátszerűen elnagyolt részletek. Maradéktalan gyönyörűséget elsősorban néhány kisméretű figurális képe és csendélete vált ki, pl. a pompás festőiségű „Körték”. Legszebb munkája talán a „Borospincék”, amely — nem alaptalan szuperlatívusz talán ilyen nagy szót kimondani — Rouault és Maurice de Vlaminck magasságáig emelkedik.

Domanovszky egyes munkájáról lehet ugyan bíráló megjegyzéseket tenni, de nem kétséges, hogy a művész tehetsége még további nagy lehetőségeket rejt magában. Az ötvenkét esztendő Domanovszky Endre további fejlődése és teljes kibontakozása előtt — most, amikor minden művészi eszköznek fölényes birtokosa — tárva-nyitva áll az út. (Dévényi Iván)

ZENEI JEGYZETEK. (Pierre Dervaux a Rádiózenekar élén.) Dervaux Európa egyik legnagyobb karmestere. Már ahogyan egy-egy mű kezdete előtt mély koncentrátsággal a zenekar fölé emelkedik, a nagy élmény várakozásának vilamos feszültséget teremt meg. Aztán, ahogy csodálatosan könnyed és pontos mozdulatokkal vezeti, az együttes szinte megfiatalodik a keze alatt; a vomások új fényben ragyognak, a fúvósok salaktalanul kezelik a témákat, s a mű színekeverékéből oly hitelesen bontakozik ki maga a szerző — akár Saint-Saëns, akár Ravel, akár Schumann —, hogy a hallgató úgy érzi: az alkotó maga is így, ilyennek akarta művét. Dervaux karmesteri alkotását kivált ez teszi nagy-

gyá: ahogy erőteljes egyéniségét aláveti a mű szellemének és a szerző akaratának. Talán legszebb példája volt ennek, amikor Schumann IV. szimfóniáját szolgáltatta meg a Rádiózenekar élén.

Schumann életműve, mint maga a romantika: kúsza, kaotikus, bonyolult. Sokrétű is, olyasformán, mint híres zenekritikái; nem egységesen lát és ítél bennük, hanem megkétszerezi, sőt megháromszorozza magát: a szigorú-komor Raro mester alakja mellé fölidézi magából a lángolva telkesedő Florestant, meg a lágy Eusebiust. Lehet, hogy későbbi tudathasadásának első jele ez; de mindenestre jele annak a sok eszmei kúszaságnak és ellentmondásnak, ami a romantika világát, zenei világát is jellemezte. Műve: akár a periszkóp változatainak egymásra következő alakzatai: sok nagyszerű, szikrázó pillanat, sok-színű látomás. De az apróbb remeklések mellett vannak változatlanul szuggesztívan ható nagylélegzetű alkotásai is — s ezek közt a legszebbek egyike a IV. szimfónia.

Ez is a romantika világát hozza elénk, de megjelenítésében realizistikusabb, hűvebb a valósághoz. Ahogy az első tétel ábrándos bevezetését fölválítja a gyorsuló variációk sora, lehetetlen nem gondolnunk párhuzamként a kor költészetére, melyben hasonlóan követi nyomon a lángolást a dezilluzionizmus, a vanitatum vanitas érzése, hogy aztán ismét fölfelé törjön a költő ihlete s végül az egeket döngesse tébolyult titán módjára. Majd ismét a földön vagyunk: a románc szinte népdalokat idéző lágy éneke következik, s utána a Scherzo parasztosan koppanó dallama; végül pedig, a finale elsőpró akkordjaiban a zeneköltő lendülete valósággal a szférákba szárnyal.

Mindez nem mindig megy némi hosszadalmasság nélkül, kivált ha a kamester nem formálja ki kellőképpen a mű benső vonalát s az ihlet kaotikus kavargásának, hullámveréseinek s elsimulásainak nem tud szilárd gerincet adni. Mi sem könnyebb, mint elveszni Schumann elragadó érzelmi örvénylésében. Dervaux nagysága éppen az, hogy elejétől végéig uralkodik ezen a forgatagon, anélkül azonban, hogy eredeti jellegéből kivetkőztetve akár hidegebben logikussá, akár lágyabban érzelmessé értelmezné át. Hogy az imént mondottakra visszautaljunk: ő nem hol Raro, hol Eusebius, hol Florestan, hanem egy személyben és egyszerre mind a három, a megosztottságnak abban az egységében, mint maga Schumann. Nem részesítette előnyben a zeneköltő arcának egyik vonását sem: nem alkotott démoni képmást, de révetegen angyalivá sem változtatta a schumann arcot. Fölebe emelkedett a műnek, egészében tekintette és élte át, csodálatos biztonsággal, fölénnel és érzelmi azonosulással.

A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara ezen az estén a nagyszerű dirigens keze alatt ismét meggyőzően bizonyította, hogy Európa legjobb együttesei közé tartozik.

(Négy évszázad kamaramuzsikája a Bartók teremben.) Zenei közízlésünk egyre fejlettebb voltát mutatja, hogy a zene csúcsaira, a kamarazene birodalmába is mind népesebb közönség követi művészeinket. A Négy évszázad kamaramuzsikája című bérlet tizenöt estén preklasszikusoktól máig, Bartóktól, Schönbergig kíséri végig a kamarazene útját. Nagy sikere volt már a tavalyi hasonló bérletnek is, bár az sem műsorának színességét, sem az előadók minőségét illetően nem vetekedhetett az ideivel.

Fokozott várakozásunknak az első koncertok meg is feleltek. Ritkán hallott műveket élvezhettünk, többnyire magas színvonalú előadásban, mely — talán a terem intim hangulata is részes ebben — a kamarazenélés bensőséges családiaságát is jól tudta idézni. (Ez a meghittség és közvetlenség egy-egy kis kisiklás iránt is elnézőbbé tett.)

Vivaldi, Purcell, Couperin, Händel, Bach — Johann Sebastian és Johann Christian — egy-egy művét hallottuk (Händelt Kósa György stílushű tolmácsolásában, Bachot Gabos Gábor emlékezetesen szép előadásában); régi olasz dalokkal ismerkedtünk meg Sándor Judit szokás szerint kulturált és stilusos éneklésében és — kedves színfoltja volt egy estnek — Szabolcsi Bence zongorakisérével, mikor is a lelkes ünneplés nemcsak a kitűnő művésznőnek szólt, hanem a kísérőnek, Európa egyik legnagyobb tudósának is (aki mintha csak azt példázta volna, milyen szép és főlemelő dolog, ha valaki úgy tudja

megvalósítani magában tudomány és művészet szövetségét, mint ő); és — meglepetésül — keresztmetszetet kaptunk a XVI—XVIII. század magyar énekterméséből. Míg a Nyugat régi énekeiben az árnyalatos finomságot élveztük (a Budapesti Madrigalkórus szép előadásában), addig ezekben a dalokban valóban a szívünk dobogását éreztük: Tinódi lantos buzdításában a török és német közt éllehalálharcát vivő magyarság jajszavát, vagy Buga Jakab énekében a halálveszedelmek közt is törhetetlen bizodalmat. Különös a zene! Ezek a művésziül talán primitívebb énekek alighanem többet tudtak adni népünknek annakidején, mint más, tökéletesebb muzsikák a magukénak. Monteverdi, Purcell, Lassus, Händel, Bach zenéje mellett szinte parasztian naivak; de a kor magyarjának épp így, egyszerű és megrendítő őszinteségükben, szívből fakadt közelségükben mondhattak többet, mintha Tinódi történetesen valami előkelő és békés udvarban ellenpontozott lantzenét szerzett volna vájtfülű udvari népek gyönyörűségére. Török Erzsébet, mint mindig, ha igazi „magyar stílusról” van szó, remekelt. A hangjával is, meg a szívével is.

(A kőbányai Szent László énekkar.) Fennállásának negyvenedik évfordulóját ünnepelte a múlt év novemberében a kőbányai Szent László énekkar. A szép dátumot egyházzenei hangversennyel tették emlékezetessé. Az énekkarért bemutatott szentmisén Haydn Nelson miséjét szövegeztette meg Incze Aurél kar-nagy vezetésével a jubiláns ének- és zenekar.

A Nelson mise, ez a nagyszerű és kissé hosszadalmas mű, alkalmas arra, hogy előadásán lemérhessük egy kórus teljesítményének erőnyit és hiányait. A kőbányaiak esetében ezúttal inkább erőnyekről beszélhetünk, hibájuk alig-alig akadt. Hangvételük tiszta volt, zavaró „lecsúszások”, melléfogások nélkül; hangzásuk kiegyenlített, egységes; s a hangzás orgonával való alítámasztása és megerősítése is szépen sikerült. A kitűnő orgonista egyszer sem vettette el a tempót, és regisztrálása kifogástalanul hatott. Az énekesek ugyan végül mintha kissé elfáradtak volna; de nemcsak a hosszú mű tehette erős próbára őket, hanem minden bizonnyal a szokatlanul fogas időjárás is. A kellemetlen hideget elsősorban a szólisták érezték meg.

Hogy a kórus milyen pompás teljesítményekre képes, azt elsősorban az áldozás alatt énekelt Allelujával mutatta meg. Händelnek ezt a közismert remekét sokszor hallottuk már templomban is, hangversenyteremben is, de ilyen átéléssel, ilyen lendülettel csak nagyon ritkán. Valóban Alleluja volt: Isten fölszabadult, dradó dicsérete. S méltó betetőzése is legyen, sokszor nehéz és küzdelmes esztendő munkájának; de ugyanakkor méltó kezdete a következő évek sikeres munkájának is. (Rónay László)

KET VAK. Nem valahol utcasarkon muzsikáló két vakról szól naplónk szava. Két férfiú, mind a kettő nagyon öreg lett, egyik sem jutott el a teljes katolicizmusig, de egy életen át keresett, és közel állott hozzánk és mindkettő életének alkonyát a testi vakság borította sötétségbe. Tán azért, hogy belsőleg eljusson a teljes világosságra? nem tudjuk. Mind a kettő sokat írt, az egyik inkább pedagógus volt, a másik inkább író: de egyként olthatatlan vágyval szomjazták embertársaiknak szolgálatát. Az egyik még él, a másik már halt.

Friedrich William Förster az egyik, az élő. Június 2-án ünnepelte a bécsi egyetem, melynek rövid ideig tanára volt, ünnepélyes „Feierstundében” kilencvenedik születése napját. Berlinben, 1869-ben született, édesatyja kiváló tudós, az obszervatórium igazgatója volt. Felekezeten kívüli lévén, gyermekeit teljesen vallás nélkül nevelte. Ez meg is látszik Förster legelső művén: emelkedett szellemű, de minden vallástól mentes, természetes etikán alapul. Tanulmányai és számos utazása lassanként a kereszténység felé fordította, első-sorban a katolicizmus felé. Nem lett soha katolikus. Legérettebb műveinek egyike: „Christus und das menschliche Leben”, mely a második világháború előtt jelent meg, rengeteg embernek lett javára. Egy évig Bécsben, azután hosszú éveken át Münchenben volt a pedagógia professzora. Nevelésről szóló művei németül félmillió példányban jelentek meg, sok modern nyelvre, többek között magyarra is lefordították őket.

Ausztria és Németország nacionalista köréi kezdettől fogva élesen ellé-
tek nemzetközisége miatt. Alighogy Hitlerék átvették a hatalmat, még 1933-

ban „Landesverräter”-nek bélyegezték s az állítólagos hazaáruló minden művét indexre tették és zúzdába szállították. Csakhamar megfosztották állampolgárságától is. Svájcban élt, majd immár számos év óta New Yorkban. Most is ott tengeti szűkreszabott állami kegydíjból életét, jelenleg szinte egészen megvakult már, szellemileg azonban teljesen ép. Neveléstani művei számtalan nevelőnek és nevelőnek jó szolgálatot tettek, egyetemességük éppen azon alapul, hogy a természetes erkölcsstanra építenek. Néhány esztendő óta a német Friedrich William Förtser-Gesellschaft sorozatosan újra kiadja a tiszteletreméltó aggastyán műveit.

A másik, akiről megemlékezünk, már halott. *Giovanni Papini* ez, aki a tökéletes szellemi nihilizmus után, miután megírta *Uomo finito*-ját — az ember történetét, ki mindennel végzett — katolikus lett. Szellemes, nagy művészettel írt könyvei óriási sikert arattak. Teljesen katolikusoknak nem lehet nevezni őket. Elete utolsó éveiben pedig újra eltávolodott kissé a katolicizmustól. Mélyen megrendítő azonban utolsó könyve: „*La spia del mondo*”. Megrázóak a teljesen megvakult nagy író elmélkedései. „Mindinkább vakon, mindinkább mozdulatlanul, mindinkább hallgatagon élek. A halál pedig csupán a hallgatag mozdulatlanság a sötétségben. Apró adagolásban tehát mindennap kissé meghalok. Mint valami homöopata recept szerint. Remélem azonban, Isten megadja nekem a kegyet, hogy a legutolsó napot ép lélekkel érjem meg...” Kesernyész, kissé pesszimista életfilozófia bontakozik ki utolsó könyvének lapjain. Még a derű is félelmet takar szerinte: „Nevetni annyi, mint félni. Az ember az az állat, amely nevetni tud. Mert egyedül csak ő tudja, hogy meg kell halnia...”

Michael Pfliegler, bécsi professzor írja ezzel az utolsó művel kapcsolatban Papiniról, hogy a világságtól és az élettől egyaránt búcsúzó éles mondatait enyhíti az a szörnyű magányosság, amelyet átélni kényszerült. Viszont Papinit éppen az teszi értékesé, hogy írásaiban a hit mégis villámszerű hihetőséggel jut szóhoz, oly hihetőséggel, amely — Pfliegler szerint — ritkán található meg a hitszónokokban, ami alighanem nem is lehet másképp. Papini ugyanis éppen az okosokat óhajtáná gondolkodásra bírni és — amint véli — kevésbé boldogtalanná tenni. A mód, ahogyan ezt teszi. Pfliegler véleménye szerint utánózhatatlan. (*Radó Polikárp*)

JEGYZETLAPOK. (*Péter bácsi.*) A Gugger hegy tövéből tartok hazafelé. A nap lement, mind sűrűbb a homály. A 11-es végállomásnál egy csapat gyerek tanakszik. Az egyik váratlanul kiválik a csoportból, hozzám lép.

— Jóestét bácsi. Merre tart?

Így, ilyen választékosan: hogy merre tartok. Mikor mondom, hogy haza a Rózsabombra:

— Jó — csatlakozik mellém —, akkor mehetünk együtt.

A Kapy utcáig, mert ők ott laknak, a Kapy utca sarkán. Hamarosan megtudom — mert beszédes fiú —, hogy heten vannak testvérek, ő a negyedik; most végzi a negyedik általánost, eléggé szeret tanulni, s ha jó lesz a bizonyítványa, alighanem kap egy kerékpárt. Apja kőműves, jó munkás, nagyon szeretik a helyén, el nem engednék máshová a világért sem. A házukat maga építette; takaros kis villa, emlékszem is rá, hiszen gyakran járok erre.

— A Péter bácsi is — mondja.

— A Péter bácsi?

— Hát. A Veres Péter bácsi. Jó ismerősöm nekem az. Az a híres író. Biztosan tetszett már hallani róla.

— Hogyne.

Valami lehet a hangsúlyomban, ami röpke gyanút kelt benne, mert felfordítja okos kis madárarcát s fürkészve figyel a homályban.

— Talán ismerni is tetszik?

Hirtelen elhatározással, jó ösztönrel letagadom, hogy ismerem. Dehogyan ismerem. Legföljebb hírből...

Megnyugszik; jólesik neki, hogy ő ismeri és én nem. Oktathat, magyarázhat. Érezni a hangján a büszkeséget.

— Nekem személyes ismerősöm. Erre szokott sétálni; bajusza van, csiz-

mája, meg olyan rövid kabátja; annak a zsebébe teszi a kezét, ahogy jár. De hogy az milyen író! — s csettint egyet. — Szokott nekem adni a könyveiből; csuda könyvek. Ahogy az le tudja írni, milyen volt régen az a nagy szegénység... De most sajnos nem lehet olvasni, most minden a tanulás, mert különben fuccs a bringának. Én mondom a bácsinak, érdemes olvasni. Tud az öreg — jegyzi meg elismerőleg. — Én mondom, hogy tud. Ha erre jár a bácsi és lát egy olyan bajszos kiskabátos csizmást, hát holt biztos, hogy az. A Péter bácsi. El is megyek hozzá hamarosan, itt lakik nem messze, hátha van új könyve és ad nekem belőle. Mert mindenből ad nekem, mind megvannak nekem a könyvei. Na, én itthon is vagyok. Minden jót, bácsi — mondja nagyos fölényrel. — Ez a mi házunk. Jó utat!

Azzal átlép egy alacsony sövényen s eltűnik a domboldalon a sötétben.

(A katolikusok fogáról.) André Gide kérdezte egyszer: „Miért olyan éles a katolikusok foga?” Mauriac idézi ezt a mondatát egyik írásában, s hozzáteszi: „Igaz, Louis Veuillot, Léon Bloy, Bernanos haraptak. És Claudel sem éppen a szelídségével érdekelte ki, hogy örökké lássa Azt, akiben hitt.” Mauriac szerint a jó ügy érdekében vívott polémia volna az a biztosító szelep, amelyen egy egyébként fegyelemre és szeretetre kötelezett hívó indulatai kiszabadulhatnak. Ebben még volna is valami igazság; de amikor igazolásul Jézusra hivatkozik, Jézus haragjára, amiben — mondja — a leghasonlóbb hozzánk, emberekhez: nos, akkor aztán már engem sem győz meg jobban az okfejtése, mint Luc Estangot, aki egy „Keresztény-e a szatíra” című cikkében foglalkozik ezzel az egész kérdéssel. Mert — kérdezi Estang — ki hasonlíthatja a maga haragját Krisztuséhoz; ki állíthatja a maga haragjáról teljes jóhiszeműséggel, hogy az szent harag? Nincs-e a mi „legszentebb” haragjainkban is valami, aminek bizalmatlanságot kell ébresztenie bennünk a haragunk „minősége” iránt? Nincs-e ott sokszor „a hihetetlen öröm — idézem — amit az írónak néha az egyetlen lendületben, egyetlen nekifutással írt mű szerez, mely alig-hogy kikerült a kezéből, máris a célban remeg, a nézők óh! és ah! kiáltásai között. Csakhogy ez a céltábla élő szív, kedves keresztény úr! Hogy igaz ügy szolgálataiban repült el a nyíl? Elismerjük. Hogy X. vagy Y. megérdemelte, hogy megleckéztessék? Igen, megérdemelte. De nem szabadna, hogy ez ennyire jólessék önnek. A felebaráti feddésnek semmiféle örömmel nem szabadna járnia annál, aki a feddést végrehajtja. „Mert bizony nem egyszer előfordul — mondja Luc Estang —, hogy az igaz ügyért való hevületében egy-egy vitázó a karzattal tapsoltatja nem mindig igazolható kirohanásait; nem egyszer előfordul, hogy a tévedés üldözése közben szívenszúrák a tévedőt, akit pedig megmenteni kellene; és bizony ha valakit elragad polemizáló lendülete, nem egyszer izgalmasabb föladatnak érzi, hogy egy embert kiüssön, mint hogy egy eszmét megcáfoljon.

En a magam részéről mindebben szóról szóra igazat adok Luc Estangnak. Jól emlékszem még fiatalabb éveimből Z. heves katolikus polémáira, többnyire azok ellen, akiket valaminő okból utált, vagy akikre féltékeny volt, akik nem dicsérték eléggé, vagy nem tartoztak a klikkjéhez, akik nem hagyták megvágni magukat, vagy akik ellen fölbérelték. Természetesen ilyenkor mindig az ügy szolgálatára hivatkozott és a szentek zászlaját emelte magasba. Máig emlékszem a megrökönyödésre, amit gúllástalan kalózkodása keltett; védelme többször ártott az „ügynek” száz támadásnál. De hagyjuk Z. hajdani hadjárait és köpönyegforgatásait. Meggyőződésem, hogy az ilyen személyekre menő polémia még akkor sem lehet teljesen tiszta, ha tiszta ügy érdekében folyik és tiszta ember folytatja. Maga a műfaj eleve, *in sich* tisztátalan. Kell-e Léon Bloy-nál tisztább ember? Mégis — személyes polémiai inkább taszítanak, mint vonzanak. S hiába magyarázza nekem a kitűnő (sajnos, korán meghalt) Albert Béguin (*Léon Bloy, mystique de la douleur* című könyvében) Bloy „prófétaságát” és haragjának profétai voltát: én a profétát sehogyan sem tudom nemhogy méltányolni, de még csak megtalálni sem az egyetlen kitételekben, mint: „Ha Tailhade egy héten belül nem teljesíti föltételemet — (azaz nem áll ki mellettem, holott én kiálltam mellette) —, akkor kikészítem a kéziratomban.” (Ami Bloyt illeti: egyébként is jobban szeretném őt, ha valamivel kevesebb volna benne a válaszfotósság tudata, s a világ egy kissé kevésbé fogogna a Léon Bloy

haragjai, sérelmei, sértődései és — valóban nyomasztó — anyagi gondjai körül.)

Luc Estangnak az imént említett cikke különben egy Emmanuel Gauthier nevű szerző könyvével foglalkozik: „*Le génie satirique de Louis Veuillot*” a címe. Azon túl, amit Estang ír róla, nem ismerem ezt a munkát; megvallom, Veuillot életművét sem búvároltam túl alaposan; ezért eleve elismerem: lehet, hogy nem vagyok igazságos. (De Veuillot esetében csak enyhé kis törlesztésnek számít, ha valaki nem egészen igazságos vele.) Amennyire ismerem: az utolsó keresztény század egyik legelszántabb, legharcosabb, leghatásosabb, legkevesbé rokonszenves és végeredményben legkevesbé hasznos alakja. Mestere olykor a szatírának — mondja Estang —, de nagyonis örül a nyilvának, nagyonis az a látszata a dolognak, hogy gyűlölködik; hiányzik belőle a nagylelkűség, olykor (Chateaubriand, Lamartine életében turkálva) alantás; rendszeresen él a hitelrontás módszerével ellenfeleivel szemben; portréiban igaz és költött (illetve rágalmazó) vonásokat kever nagyonis fölismerhető alakokról, ami „frôle la vilainie” — mondja tapintatosan Estang. Vagyis ez már nem egészen *fair* dolog, sőt! Korában, rövid lejáratra, pillanatnyilag használható a katolikus ügynek; egy ügynek pillanatnyilag mindig használ, ha valaki vitriolos szivacsot dobál jobbra-balra az érdekében. De hogy hosszú lejáratra hozott-e gyümölcsöt ez a módszer, az — Luc Estang szerint — igen-igen kétséges. Azt hiszem, nem is kétséges. Kétségtelen, hogy nem hozott. Az ilyen rövid lejáratú sikereket a kereszténységnek később aztán többnyire nagyon keservesen kellett és kell megfizetnie.

Azt gondolom, különben sem az a dolgunk, hogy Jézusnak éppen a szent haragját utánozzuk. Nem mondom, ezt a legkönnyebb utánozni: a haragot (persze jobbra szentség nélkül). De a haragvó Jézust csak annak lehet joga utánozni, aki előzőleg már nagyon-nagyon utánozta a jó, a szelíd, a szerető, a türelmes Jézust. Minden egyébtől eltekintve: ez sokkal meggyőzőbb is.

(Goethe és a Népstadion.) Minthogy szívesen járok futballmeccsre, alkalmam nyílik rá, hogy élvezzem a Népstadiont. Szép, nagyszabású, közönséggel telve lenyűgöző, kivált nyáron: az ezer és ezer világító fehér ing a napfényben. De mi az, ami „imponál” benne? A nagysága? Az arányai? A betontömeg harmóniája? A zöld gyepek és a sötét beton ellentéte? Igen, mindez, kétségkívül. De még ezen fölül is valami; mindezek mögött még valami. Goethe *Italienische Reiséjét* olvasom; ebből tudtam meg, hogy mi ez.

1786. szeptember 16-án Goethe meglekint a veronai amfiteátrumot. Ezt jegyzi föl róla: „Amikor beléptem, s még inkább mikor körüljártam fönt az építmény peremét: mintha valami rendkívülit, valami nagyot láttam volna, s ugyanakkor mégis semmi különlegeset. Nem is üresen kell ezt látni, hanem emberekkel tele, mint legutóbb II. József vagy VI. Pius tiszteletére történt. A császár igazán hozzászólt a tömegekhez, mégis meglepődött. De mindennek csak a régebbi időkben volt meg a maga igazi hatása, amikor a nép még inkább nép volt, mint manapság. Mert egy ilyen amfiteátrum valójában csak arra való, hogy a nép maga imponáljon benne magának, maga élvezze benne magát.”

Ez az: az önmagának imponáló nép. Ez a Népstadion lelke. (r. gy.)

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ű Z E N E T E K

B. Zs. Tiszántúl. — A moralisták nem azért ítélik el a skrupulozitást, magyarul: az aggályosságot, mert az túl érzékeny lelkiismeretre vall, hanem azért, mert lelki betegséggé fajulhat. Nem bűnökkel küzd az aggályos lélek, hanem rémképekkel. Saját magának külön szabályokat, külön tilalomfákat állít és azok között lépked rendkívüli belső erőfeszítésekkel. A hozzánk érkezett levelekből tudnók önnek legkézzelfoghatóbban illusztrálni, mi mindent tud „bűnné” tenni az aggályosság, ha beteges méreteket ölt. „Bűn-e az — kérdezi valaki tőlünk nemrég —, ha én fogadalmat tettem, hogy a járdán szabályosan a kockakövek közepére lépek és nem bírom betartani fogadalmam?” Egyensúlybomlás, kifáradás, a biztonság elvesztése rejlik a skrupulozitás mélyén. Gyakori eset, mikor valaki kénytelen visszatérni az utcasarokról, megnyomni még egyszer az ajtókilincset, hogy bezárta-e rendesen a lakást. Pedig tudja, hogy bezárta, hiszen háromszor, négyszer is meggyőződött róla. A skrupulozitás súlyos eltévelyedések forrása lehet a vallási életben. Csak egy példát említünk. Volt egy szegény asszonyi lélek, akinek nagyon belemart a lelkébe az a gondolat, hogy az Oltáriszentségben rejtőző Jézust nem tiszteli eléggé. Először csak egyedül próbálkozott külön liturgiával, hogy engesztelje a szentségi Jézust. Földreborulva töltött órákat az oltár előtt. Ez önmagában még tiszteletreméltó dolog lett volna. De egyszer csak hirdetni kezdte, hogy a szentségházakat és a templomokat éjjel-nappal nyitva kellene tartani. Rövidesen egy tucat tévtanításba bonyolódott az Oltáriszentséggel kapcsolatban, amit ha az Egyház megvalósítana, a szentségi Jézust különböző tiszteletlenségeknek tenné ki. Így esik bele az aggályos abba a verembe, amelyet görcsös erővel akar kikerülni. Az aggályosság ellen mindig küzdeni kell. Nem azért, hogy az ellenkező végletbe, a laxizmusba, a lazaságba csapunk át, hanem azért, hogy igyekszünk megismerni és betartani vallásunk tanításait és parancsait, soha meg nem elégedve magunkkal, de mindenkor bízva Isten irgalmában.

Jóváténém. Budapest. — Kétségtelen, nehéz feladat, ha valaki jóvá akarja tenni a kárt, amit fecsegésével, mások megszólásával okozott. A „szók szárnyasok”, mint Pázmány mondja, ha elrepülnek, nem vagyunk többé ura röpülőknek. Mennek szájról-szájra és egyre szaporodnak, nőnek, tönkretéve megszólt felebarátunk becsületét. Mégis, nem tudunk mást ajánlani: amit szóval vétettünk, szóval igyekezzünk jóvátenni. Természetes, az volna a legteljesebb jóvátétel, ha nyilvánosan beismerne, hogy tévedett feltételezéseiben, vádaskodásaiban, amelyeket útnak indított és amelyek oly keserű következményekkel jártak a megvádolt számára. Legalább annyit meg kell tennie, hogy ahol vádaskodásait elindította, ott igyekezzék, megmagyarázva tévedését, visszavonni vádjait, vagy ha vádjai igazak voltak, akkor az így megbántott ember jó tulajdonságainak emlegetésével igyekezzék becsületét helyrehozni. Ne féljen tőle, hogy ezzel az ön becsülete szenved kárt. Mi azt hisszük, az ellenkezője történik majd. Ha valaki beismeri tévedését, azt bizonyítja, hogy mégis van lelkiismerete, felelősségérzete. Az ember tévedhet, de aki a tévedését be tudja ismerni, arra építeni lehet. Tehát több a becsülete, mint azé, aki megfut a jóvátétel elől.

G. M. Szeged. — A keresztény embernek is kímélnie kell az állatokat. Nem azért, mert a „lélekvándorlás során esetleg állati testbe került lélektársait” látja bennünk, hanem azért, mert a kegyetlenség minden fajtáját el kell ítélnie és kerülnie. Aki az állattal szemben kegyetlen, könnyen azzá válik az emberrel szemben is. Az a tény, hogy a katolikus tanítás nem fogadja el a lélekvándorlást, nem jelenti az állatok lebecsülését, kiszolgáltatását az emberi önkénynek és kegyetlenségnek. A legszebb és legemberibb szavakat az állatokról nem a lélekvándorlás hívei mondták el, hanem a mi Szent Ferencünk.

Gyöngéd barátnő. Magyarázza meg elkeseredett barátnőjének, hogy fölöslegesen gyötri magát. Csak a puha lelkek kínozzák magukat amiatt, hogy „nem értik meg őket az emberek”. Kezdjük azon, hogy akik így siránkoznak, maguk sem értik magukat. Mások meg nem értésén panaszkodni annyit jelent, hogy nem tudjuk, mit akarunk és másoktól várjuk belső zűrzavarunk tisztázását. Gondoljuk meg, hogy mi sem értjük magunkat s nyomban kevésbé leszünk követelőzők másokkal szemben! Nem becsüljük oly végtelen nagyra mások véleményét: sem dicséretét, sem gáncsát. — Zárójelben, ha őszintén belenézünk magunkba, látjuk: — nem is megértést várunk másoktól, hanem hízelgést, dicséretet, pátyolgatást. Ha javunkra tévednek az emberek, nagyon jól el tudjuk viselni megnemértésüket és eszünkbe se jut tiltakozni, elkeseredni miatta. Azokban, akik azon panaszkodnak, hogy az emberek nem értik meg őket, legtöbbször nem sok megérteni való akad. Vagy nem mutatnak semmit az emberek felé, vagy csak sértődött, fájdalmas ábrázatot. Mielőtt megértést kívánunk, adnunk kell az embereknek. Mindenek előtt megértést kell tanúsítanunk velük szemben. Aki résztvevő szóval, segítő szívvel, jócselekedettel közeledik az emberekhez, azelé az értelmes, jószívű és jó lelkű emberek nyomban barátságos arcot mutatnak, azt befogadják szívükbe. Azokkal meg, akik nem értelmesek, nem jószívűek és jó lelkűek, ugyebár, nem érdemes törődni. Foerster szavait ajánljuk figyelembe: „Nem azért vagyunk a világon, hogy mások megértsenek bennünket, hanem, hogy mi értsünk meg másokat. Jobb, ha összeszedjük minden lelki erőnket, hogy helyesen ítéljünk meg másokat, mint hogy azon sopánkodjunk és méltatlankodjunk, hogy meg nem értve kell végigjárnunk az életet.”
